

Nr 178.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående värtjänstutbildning för skolungdom; given Stockholms slott den 21 mars 1941.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Gösta Bagge.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 21 mars 1941.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler härefter chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Bagge, fråga om anordnande av värtjänstutbildning för skolungdom samt anför i detta hänseende följande:

I. Inledning.

Från olika håll ha på senaste tiden framställts förslag om införande av värtjänstutbildning vid de allmänna läroverken och därmed jämförliga skolformer.

Sålunda väcktes vid 1940 års lagtima riksdag en motion (I: 95), vari hemställdes, att riksdagen måtte besluta att hos Kungl. Maj:t anhålla om

en skyndsamt utredning om införande av skjututbildning för gossar samt utbildning i röda kors- och lottaverksamhet för flickor vid de högre allmänna läroverken och motsvarande läroanstalter.

Riksdagen framhöll i anledning härav (skrivelsen nr 264, sid. 7), att den utbildningsverksamhet, varom här vore fråga, för närvarande omfattades med ett betydande intresse av landets ungdom. Riksdagen ansåge för sin del skäl föreligga för ett skyndsamt övervägande av frågan om anordnande för den mognare skolungdomen av en utbildningsverksamhet, inriktad på i huvudsak de verksamhetsgrenar, som i motionen åsyftades. Av särskild vikt syntes det enligt riksdagens mening vara att, därest denna utbildning komme till stånd, den handhades på ett omdömesgillt sätt och under sådan statlig kontroll, att den fyllde en verklig uppgift i den allmänna försvarsberedskapen. Lämpligheten av att anknyta verksamheten i fråga till den stadgade friluftsverksamheten vid omförmälda läroanstalter syntes även böra övervägas. Riksdagen finge slutligen understryka, att en förutsättning för utbildningens anordnande borde vara, att det egentliga skolarbetet icke härigenom komme att eftersättas.

Med stöd av Kungl. Maj:ts den 24 maj 1940 givna bemyndigande tillkallade jag särskilda sakkunniga för att utreda frågan om värntjänstutbildning för skolungdom (värntjänstutbildningssakkunniga). Såsom sakkunniga ha tjänstgjort gymnastiklärarna Marrit Hallström och Helge Lindau, rektorn Benkt Söderborg, tillika ordförande, och översten Bertil G:son Ugglå.

Med skrivelse den 24 december 1940 ha de sakkunniga överlämnat betänkande och förslag angående värntjänstutbildning för skolungdom (statens offentliga utredningar 1940: 38).

Över de sakkunnigas förslag ha utlåtanden avgivits av överbefälhavaren över rikets försvarskrafter, chefen för armén, skolöverstyrelsen, statskontoret, allmänna lönenämnden, medicinalstyrelsen, styrelsen för statens institut för folkhälsan, socialstyrelsen, kanslern för rikets universitet, direktionen över gymnastiska centralinstitutet, lantbruksstyrelsen, statens utrymningskommission, överståthållarämbetet, länsstyrelserna och domkapitlen.

Skolöverstyrelsen har i ärendet hört samtliga folkskolinspektörer respektive folkskolestyrelserna i de städer, som icke deltaga i landsting, ett antal rektorer och läroverkskollegier ävensom ett flertal sammanslutningar, bland dem lärar-, kvinno-, scout-, idrotts- och luftskyddsorganisationer.

Direkt till ecklesiastikdepartementet ha inkommit yttranden från åtskilliga religiösa, ideella och politiska sammanslutningar m. fl.

I den mån de över de sakkunnigas förslag avgivna yttrandena i det följande icke särskilt beröras, torde få hänvisas till handlingarna i ärendet.

II. Allmänna synpunkter.

a. Utredningsdirektiven.

Vid anmälan av frågan om tillkallande av nämnda sakkunniga erinrade jag om de framställningar som gjorts rörande en utredning angående värntjänstutbildning för skolungdom. Jag framhöll för egen del, att den föreliggande frågan nu i många avseenden fått annan innebörd än då den obligatoriska militärutbildningen vid skolorna för ett tjugotal år sedan avskaffades. Den militärutbildning vid skolorna, som då fanns, hade haft till syfte i huvudsak att förbereda den manliga ungdomen för värnplikstjänstgöringen, enkannerligen för tjänstgöring som underbefäl, och inriktats huvudsakligen på skjututbildning. Sätillvida vore läget nu icke ändrat som de övningar vid skolorna, vilka nu vore i fråga, motiverades i främsta rummet med önskvärldheten av att skjutfärdigheten så tidigt som möjligt grundlades och uppövades redan under skolåldern. Men härutöver vore ett flertal andra till den allmänna försvarsberedskapen hörande utbildningsgrenar i detta sammanhang aktuella. Förutom undervisning rörande civilt luftskydd och vad därmed sammanhänge hade i de föreliggande framställningarna ifrågasatts utbildning i barnavård, i sjuk- och sanitetsvård, i rapporttjänst och lottaverksamhet m. m. Frågan gällde alltså nu icke endast att återinföra skjutövningarna i skolorna för de manliga eleverna utan att på ett eller annat sätt med skolans normala arbetsprogram införliva värntjänstutbildning för både gossar och flickor.

Det borde erinras, att sådan utbildning, ehuru i mycket obetydlig omfattning, redan obligatoriskt meddelades vid skolorna. Genom cirkulär den 13 april 1939 hade Kungl. Maj:t meddelat bestämmelser om undervisning i luftskydd vid de under skolöverstyrelsens inseende ställda läroanstalterna. Denna undervisning omfattade dock endast högst sex lärotimmar per läsår och torde få anses otillräcklig. På frivillighetens väg hade i viss utsträckning utbildning på hithörande områden anordnats vid skolorna. Denna avsåge dock endast ett fåtal av eleverna och kunde icke gärna, ehuru den mångestädes omfattats med stort intresse, bli lika effektiv som en av det allmänna organiserad utbildning.

Den tid, som kunde reserveras för utbildningsarbetet, bleve av naturliga skäl ganska begränsad. Då utbildningen borde bli så grundlig som möjligt och detta icke gärna kunde bli fallet, om verksamheten splittrades på ett flertal utbildningsgrenar, borde det vid utredningen tillses, att verksamheten koncentrerades på de utbildningsgrenar, som befundes vara av den största betydelsen för landets försvarsberedskap. De övriga övningsgrenarna borde tillgodoses på frivillighetens väg.

Självfallet vore det mest angeläget att för de högre klasserna organisera en utbildning på dessa områden. De lägre klasserna vid läroverken och därmed jämförliga skolor samt folkskolan borde emellertid vid utrednings-

arbetet icke helt lämnas ur sikte — speciellt borde för deras del ihågkommas luftskyddsundervisningen.

Frågan om utbildningens inpassande i skolarbetet eller uppdelning mellan skolarbetet och ferierna krävde vid utredningen särskild uppmärksamhet. Vid utredningen borde läggas stor vikt vid frågan om lärarrekruteringen och skapas garantier för att utbildningen komme att, såsom riksdagen anför, handledas på ett omdömesgillt sätt och bedrivs under sådan statlig kontroll, att den fyllde en verklig uppgift i den allmänna försvarsberedskapen.

b. Översikt över de sakkunnigas förslag.

Den nuvarande friluftsverksamheten vid skolorna skulle enligt värn- tjänstutbildningssakkunnigas förslag utgöra grundstommen för värtjänst- utbildningen. Vid folkskoleväsendet borde friluftsverksamhet förekomma obligatoriskt i stället för såsom nu endast frivilligt.

För närvarande inrymmer friluftsverksamheten — förutom »ekskursioner och andra studieutflykter» — följande friluftsovningar:

fri idrott	} för alla åldersstadier
simning och livräddning	
skid- och skridskoidrott	
orientering	
vandringar, cykelturer, skidfärder o. d.	
terränglekar	} för yngre elever
lägerliv	

Förutom dessa friluftsovningar skulle enligt de sakkunnigas förslag förekomma följande värntjänstutbildning (obligatorisk):

	Folkskolan (ålder)	Högre skolformer (ålder)
1) för både gossar och flickor:		
trafikundervisning	hela folkskolan	lägsta klassen (11 år)
luft-, gas- och brandskydd	fr. o. m. kl. 6 (12 år)	fr. o. m. 3 ⁵ , 2 ⁴ , 3 ⁷ , 2 ⁶ (fr. o. m. 13 år)
målspaning, rapportering, ordonnanstjänst	d:o	d:o
olycksfallsvård	d:o	gossar: fr. o. m. 3 ⁵ , 2 ⁴ (fr. o. m. 13 år) flickor: 12-14 år samt 17 och 18 år
2) speciellt för gossar:		
handgranatkastning (träattrapper)	kl. 6-7 (12-13 år)	fr. o. m. 2 ⁵ , 1 ⁴ (fr. o. m. 12 år)
skjut- { vapenkänedom och vapenvård	d:o	d:o
ning: { korthållsskjutning (luft- eller salongsgevär)	d:o	kl. 2 ⁴ -4 ⁵ , 1 ⁴ -3 ⁴ (12-14 år)
skolskjutning (armégevär)	kl. 8 (14 år)	fr. o. m. 5 ⁵ , 4 ⁴ + hela gymnasiet (fr. 15 år)
fältmässig skjutning (armégevär)	d:o	3 högsta ringarna (fr. 16 år)
3) speciellt för flickor:		
hem- och lägertjänst (»red-dig-själv-arbeten», »lottaverksamhet»)	kl. 6-8 (12-14 år)	fr. o. m. lägsta klas- sen (fr. 11 år)
hemsjukvård	kl. 8 (ev.)	ring II ⁴ , I ³ , kl. 6 ⁷ , 5 ⁶ (16 år)
barnvård	kl. 8 (ev.)	näst högsta ringen (klassen) (17 år)

Enligt de sakkunnigas förslag skulle värtjänstutbildningen bedrivas dels under läsåret på friluftsdagarna, vilkas antal borde för de allmänna läroverkens vidkommande ökas med 3 genom förlängning av läsåret; dels ock under ferierna i form av tillämpningsövningar, förlagda till s o m m a r l ä g e r o m t r e v e c k o r, särskilda för gossar och särskilda för flickor, vardera för 50 elever.

Ändamålet med lägren skulle vara

1. att giva tillfälle till träning respektive fortsatt utbildning under fältmässigt enkla förhållanden i sådana till värtjänstutbildningen hörande grenar, vilka kunna utövas under sommartid. Träningen och den fortsatta utbildningen skulle företrädesvis omfatta — utom lägerliv — fri idrott och bollspel, simning och livräddning, orientering, luft-, gas- och brandskydd, målspaning, rapportering och ordonnanstjänst samt olycksfallsvård och därtill för den äldre manliga ungdomen skjutning och för den kvinnliga hem- och lägertjänst;

2. att bidra till ungdomens moraliska fostran samt

3. att bereda ungdomen tillfälle att delta i nyttoarbete av olika slag (främst lantbruksarbete).

Varje elev borde bli delaktig av lägerutbildning minst en gång under sin skoltid. Lägerutbildning skulle från början vara *obligatorisk* för

1) *elever vid gymnasier* och motsvarande klasser vid andra skolformer efter genomgång av ring II⁴ (I³) respektive motsvarande klass vid flickskolor (16—17 års ålder),

2) *elever på realskolestadiet* respektive motsvarande klasser vid andra skolor efter genomgång av klass 4⁵ (3⁴) respektive motsvarande klass vid flickskolor (14—15 års ålder),

3) *folkskoleungdom i städer* (större samhällen) efter genomgången 7 klass (13—14 års ålder).

Beträffande *folkskoleungdom från landsbygden* ha de sakkunniga stannat i olika meningar: två av de sakkunniga (Söderborg och Marrit Hallström) ha ansett deltagandet tills vidare böra vara *frivilligt*, medan de övriga (Uggla och Lindau) ha förordat *obligatoriskt* deltagande.

L e d n i n g e n av värtjänstutbildningen skulle enligt de sakkunnigas förslag handhavas sålunda:

A. *speciellt kvinnliga grenar:*

hem- och lägertjänst: av vederbörande lärarinnor i hushållsgöromål och kvinnlig slöjd;

hemsjukvård: examinerade sjuksköterskor;

barnavård: genom svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundets försorg.

B. *värtjänstutbildningen i övrigt:*

det huvudsakliga ansvaret skulle falla på gymnastikläraren; såsom medhjälpare skulle dock anlitas så många som möjligt av de övriga lärarna

(utbildning för ändamålet skulle vara i princip obligatorisk för läraraspiranter). I den mån behov av ytterligare ledare gjorde sig gällande, borde detta på de flesta håll kunna tillgodoses genom anlitande av befäl (underbefäl) från i skolans närhet förlagda truppförband.

För folkskolornas skjututbildning kunde anlitas bland annat militära instruktörer respektive medlemmar i hemvärnet. Dessutom skulle inrättas en särskild *konsulentorganisation* (26 lokala konsulenter i lönegraden A 21).

De sakkunniga beräkna k o s t n a d e r n a, i avrundade tal, sålunda:

	Årliga utgifter	Engångsutgifter
Värntjänst under läsåret	740,000	300,000
Sommarlägren ¹⁾	1,733,000	290,000
Summa kronor	2,473,000	590,000.

Till stöd för sitt förslag ha de sakkunniga anfört följande allmänna synpunkter:

Då tidsläget nu aktualiserat frågan om återinförande av militärt betonade övningar i skolorna, så hade detta sin grund i en ånyo ändrad problemställning. Frågan torde numera kunna frigöras från det gamla sambandet med utbildningen av värnpliktigt underbefäl och böra betraktas som ett helt nytt spörsmål och övervägas med hänsyn till samhällets intressen under en tid, då krigföringen undergått radikala ändringar och då ett krig måste innebära ett uppbåd av hela samhällsorganismens yttersta krafter.

Kriget hade blivit ett maskinkrig och fått totalitär karaktär, som icke lämnade någon samhällsfunktion oberörd eller någon plats inom landet säkert fredad. De män, som kallades under vapen till rikets försvar, måste ha fått en lång, sammanhängande mer eller mindre specialbetonad utbildning och en kraftig fysisk träning, och de medborgare, som icke kallades under vapen, måste i görligaste mån ha gjorts förtrogna med tanken på de situationer, som under krig kunde uppkomma, och övade i de göromål, som då kunde komma att åligga dem. En värntjänstutbildning för skolorna kunde icke på något sätt ersätta eller förminska den hårda disciplinerande undervisning, övning och träning för krigets värv, som vore nödvändig och som den egentliga allmänna värnpliktsutbildningen skulle ge, ty därtill skulle fordras vida längre och mera sammanhängande utbildningsperioder än vad som kunde komma i fråga för denna ungdom. Ett tekniskt mål kvarstode dock under alla förhållanden såsom önskvärt och realiserbart för den manliga ungdomen, och det vore individens förtrogenhet med geväret och hans färdighet i skjutning. Ett annat mål för ungdomens värntjänstutbildning vore att vinna insikt och färdigheter i olika uppgifter för den allmänna säkerhets- och skyddstjänsten.

Lika nödvändigt som det militära försvaret vore för ett lands beredskap, lika viktigt vore, att varje medborgare, man såväl som kvinna, utbildades till att kunna fylla de krav, som i krigstider komme att ställas på civilbefolkningen. De sakkunniga ansåge det därför vara en ofrånkomlig nödvändighet, att även all kvinnlig ungdom erhöle värntjänstutbildning.

Vad utbildningsgrenarna beträffade, borde främst betonas, att fysisk fostran vore för de kvinnliga eleverna liksom för de manliga en förutsätt-

¹⁾ Om sommarlägren bleve obligatoriska även för landsbygdens folkskoleungdom, steg de årliga utgifterna med omkring 495,000 kronor och engångsutgifterna med omkring 60,000 kronor.

ning för att de skulle kunna tillgodogöra sig annan önskvärd utbildning samt fylla de större och i många fall nya och påfrestande krav, vilka i nuvarande tid måste ställas på ungdomen.

Till denna grundläggande utbildning måste för de kvinnliga eleverna, liksom för de manliga i fråga om skjututbildning, knytas speciell utbildning. Denna borde vara inriktad på att göra flickorna kompetenta att fylla luckor och behov, vilka under nuvarande orostider redan uppstått och som i ännu högre grad i händelse av krig måste uppstå i samhällslivet. Utan tvekan kunde det påstås, att hem- och familjeförhållanden i första hand bleve lidande i tider av nämnda art. Den vuxna kvinnan hade redan nu på grund av männens inkallelse till militärtjänst i stor utsträckning blivit tvingad att hjälpa eller ersätta mannen såsom familjeförsörjare eller såsom arbetare på nya områden — ett förhållande, som i många fall medfört, att hemmen och deras skötsel bleve lidande, och som gäve anledning till att utbildning av all kvinnlig ungdom till att kunna övertaga skötseln av och ansvaret för hemmet framträdde såsom ett mycket trängande behov. Den kvinnliga ungdomen borde emellertid ej endast besitta insikt och färdighet i ett hems skötsel under normala förhållanden — utbildning häri låge utanför den egentliga värtjänstutbildningen — utan borde därutöver göras förtrogen med problem, som beträffande hemförhållanden uppkomme under kris- och krigstider, exempelvis behövliga åtgärder vid eventuell evakuering och befolkningsomplacering samt vid anordnande av läger. Denna gren av den kvinnliga värtjänstutbildningen, som ju omfattade även lottaverksamhet, benämndes av de sakkunniga hem- och lägertjänst.

Med hänsyn till det moderna krigets natur och den i krigstider nödvändiga inskränkningen i den allmänna sjukvården — sjukhusen måste ju då delvis utrymmas, många av deras läkare och sjuksköterskor toges i anspråk på annat håll — borde undervisning i elementär sjukvård, d. v. s. hemsjukvård såväl som olycksfallsvård, ingå i den kvinnliga skolguldomens värtjänstutbildning. Att även barnavård borde ingå i densamma vore självfallet.

I anslutning till vad sålunda anförts ville de sakkunniga som sin åsikt uttala, att de kvinnliga elevernas speciella värtjänstutbildning skulle omfatta hem- och lägertjänst, hemsjukvård och barnavård.

Förutom vad som redan omnämnts borde för de kvinnliga eleverna liksom för de manliga ingå utbildning i luft-, gas- och brandskydd samt i målspaning, rapportering och ordonnanstjänst.

Principiellt borde all skolguldning, manlig såväl som kvinnlig, erhålla en efter ålder och kön avpassad värtjänstutbildning. De sakkunniga erinrade, att enligt de meddelade direktiven frågan gällde icke endast att återinföra skjutövningarna vid skolorna för de manliga eleverna utan att på ett eller annat sätt med skolornas normala arbetsprogram införliva värtjänstutbildning för både gossar och flickor och att, ehuru det vore mest angeläget att för de högre klasserna organisera en utbildning på vissa angivna områden, de lägre klasserna vid läroverken och därmed jämförliga skolor samt folkskolan vid utredningsarbetet icke borde helt lämnas ur sikte. De sakkunniga hölle före, att från egentlig värtjänstutbildning borde, med hänsyn till förmågan att tillägna sig densamma, undantagas endast barn på lägre åldersstadium än som motsvarade elevernas i läroverkens klass 2⁵, 1⁴. Omfattningen av utbildningen och sättet för meddelande av densamma måste dock differentieras för olika elevkategorier. Skillnad måste sålunda göras dels mellan olika skolformer och dels mellan gossar och flickor.

c. Remissyttranden.

Överbefälhavaren över rikets försvarskrafter.

Mot den fysiska fostran och den utbildning i för den civila beredskapen nödvändiga färdigheter, som inginge i den föreslagna värntjänstutbildningen, hade överbefälhavaren ingenting att erinra. Tvärtom syntes förslaget härutinnan mycket behjärtansvärt, då resultatet, direkt eller indirekt, komme försvaret till godo.

Vad åter den militära sidan av värntjänstutbildningen beträffade, ställde sig överbefälhavaren tveksam, om det vore lämpligt att för så unga personer som lärjungarna i de lägre klasserna i läroverk och folkskolor obligatoriskt införa en rent militär utbildning med hänsyn till deras ringa mögna, utvecklade kroppskrafter o. s. v. Sådan utbildning syntes, framförallt i fråga om skjututbildning, icke böra påbörjas tidigare än då eleverna nått en ålder av 14 år.

Då det väsentliga i värntjänstutbildningen enligt överbefälhavarens mening borde vara att främja ungdomens fysiska och psykiska utveckling, syntes huvudvikten böra läggas på friluftsdagarna, vilka borde vara obligatoriska för *all* skolungdom. De härunder företagna övningarna, vilka leddes av skolornas egen lärarpersonal, borde i allmänhet icke omfatta rent militära övningar.

Därutöver vore det emellertid önskvärt att såsom en förberedelse för värnpliktstjänstgöringen en verklig militär utbildning ordnades för manliga elever i gymnasium samt, i mån av tillgång på instruktörer och vapen, även för annan äldre manlig skolungdom. Denna utbildning, vilken helst borde vara obligatorisk, skulle få ökat värde, om den — åtminstone i viss utsträckning — kunde koncentreras till en period av heldagsövningar i början eller slutet av läsåret; den borde företrädesvis ledas av instruktörer tillhörande försvarsväsendet.

Även en annan synpunkt borde dock här beaktas. För att den föreslagna värntjänstutbildningen i dess militära del skulle få verkligt värde, måste den pågå en längre följd av år. När det gällde att bestämma dess omfattning, borde man därför framgå med en viss försiktighet, så att man icke från början skapade en organisation, som vore så omfattande och krävande, att den icke kunde vidmakthållas under mera normala förhållanden.

Vidare borde beaktas, att hemvärnets behov av instruktörer och vapen icke finge lida intrång genom införande av värntjänstutbildning i skolorna. I princip vore det därför önskvärt, att ett visst samband kunde åstadkommas mellan åtminstone vissa grenar av den militära värntjänstutbildningen och hemvärnsutbildningen. För närvarande torde emellertid ett sådant önskemål vara svårt att praktiskt genomföra, varför överbefälhavaren här endast velat omnämna det.

I övrigt hade överbefälhavaren intet att erinra mot vad chefen för armén anfört rörande ifrågavarande förslag (se nedan). Särskilt ville överbefälhavaren understryka vad av honom framhållits angående vikten av att tillgången på kvalificerade ledare säkrades, innan värntjänstutbildningen igångsattes.

Chefen för armén.

Arméchefen har anslutit sig till principerna i de sakkunnigas förslag. Vissa modifikationer föreslås dock. Sålunda rekommenderas utbildning under ett antal sammanhängande dagar i början eller slutet av läsåret vid

sidan av utbildning under friluftsdagar. Skjututbildningen borde vara frivillig för folkskolorna. Sommarlägren borde omfatta endast barn från städerna och vara frivillig.

Värntjänsten inneslöte värdefulla möjligheter att främja ungdomens fysiska och psykiska utveckling, att bibringa den någon förtrogenhet med de krav, som det nutida kriget ställde på medborgarna, att öka förståelsen och solidariteten mellan olika kategorier ungdom samt — psykologiskt sett icke minst betydelsefullt — att ingiva ungdomen en känsla av medansvar och meddelaktighet i rikets försvar.

En värntjänstutbildning, som vore lämpligt avvägd och bedreves under omdömesfull ledning, bleve en god förberedelse för de ungas tjänstgöring i hemvärnet och för deras värnpliktsutbildning. Ur militär synpunkt måste det därför hälsas med tillfredsställelse att frågan väckts och tagits upp till grundlig prövning.

Den redan förda pressdiskussionen hade emellertid visat, att meningarna såväl om värntjänstens lämplighet överhuvudtaget som om detaljerna i de sakkunnigas förslag vore delade. Det gällde därför att gå varsamt fram, att söka finna arbetsformer, som kunde omfattas med allmänt förtroende utan att syftet med utbildningen förfelades. Missgrepp skulle kunna medföra olust och skada det starka intresse för det gemensamma försvaret, som vore ett av dagens mest löftesgivande drag i det svenska samhället.

För att värntjänstutbildningen skulle medföra avsett resultat, borde den principiellt omfatta alla kategorier skolungdom, flickor som pojkar, folkskoleungdom som läroverksungdom. Alla behövde den fysiska utbildning och härdning, som värntjänsten bland annat avsåge att ge. Ur denna synpunkt vore de sakkunnigas förslag om införande av friluftsdagar även vid folk- och fortsättningsskolor av största värde.

Det vore även klart, att detta syfte med utbildningen endast kunde nås, om den gjordes obligatorisk för alla. De modifikationer, som hänsyn till ålder, kön, praktiska möjligheter o. s. v. nödvändiggjorde, borde beaktas i de olika kursplanerna. Bestämmelser om obligatoriskt deltagande borde emellertid tillämpas med omdöme och smidighet. Elever, som på annat sätt erhöle likvärdig utbildning eller som måste utnyttja tiden för praktisk tjänst eller utbildning, borde givetvis kunna erhålla befrielse. Detta gällde särskilt värntjänstutbildning under ferier.

De sakkunnigas förslag i fråga om värntjänstens grenar syntes i huvudsak lämpligt.

Den föreslagna tiden för värntjänstutbildning syntes lämpligt avvägd. Måhända skulle tidens fördelning på annat sätt, t. ex. med ett antal sammanhängande dagar i början och slutet av läsåret, då de yttre förhållandena vore mera gynnsamma, ge större utbyte. Det vore emellertid önskvärt, att över hela läsåret jämnt fördelade friluftsdagar därutöver bibehölles. Den lämpliga avvägningen borde bli en erfarenhetssak.

Skjututbildningen ställde sådana krav på kompetent ledning, på vapen, på tillgång till skjutbanor och materiel m. m., att det vore möjligt, att de sakkunnigas förslag visade sig svårt att genomföra. Samtidigt vore dock denna utbildningsgren den ur militär synpunkt viktigaste delen av värntjänsten. En avvägning av inverkan på faktorer kunde komma att nödvändiggöra vissa modifikationer i de sakkunnigas förslag, varvid dock skjututbildning borde göras obligatorisk vid allmänna läroverk och motsvarande skolor. Vid folk- och fortsättningsskolor borde tillgången på

vapen, skjutbanor och instruktörer samt hänsynen till elevernas ålder bli bestämmande för i vilken utsträckning utbildning i skjutning skulle meddelas, varvid detta finge bedömas i varje särskilt fall.

Den föreslagna fältmässiga skjutningen syntes böra utgå och den härigenom disponibla tiden i stället anslås till den grundläggande korthålls- och skolskjutningen.

De föreslagna sommarlägren skulle otvivelaktigt kunna bli av stort värde icke minst för folkhälsan och för utjämning av sociala och ekonomiska klasskillnader. De skulle därjämte bibringa ungdomen och småningom hela folket läservana och förmåga att finna sig till rätta även under jämförelsevis primitiva förhållanden — en ökning i vår försvarsberedskap. Lägerutbildningens betydelse och dragningskraft på de unga framginge icke minst av den ständigt stegrade omfattning, sommarlägren är från år fått inom olika ideella ungdomsrörelser utan att dock kanske nå just de kategorier, som ur olika synpunkter hade största behov därav. Lägerutbildningen förutsatte emellertid skicklig ledning, lämplig förläggning och rimliga kostnader.

Värntjänstutbildningen under ferierna borde begränsas till ungdomen i städer och andra tätbebyggda orter. Försiktigheten bjöde att åtminstone till en början och tills vidare erfarenhet vunnits göra den frivillig. För folkskoleungdomen på landsbygden borde sådan utbildning tills vidare icke ifrågakomma.

Värntjänstutbildningen borde igångsättas först sedan förberedelserna avslutats, d. v. s. ledare, materiel, planer, erforderliga författningsbestämmelser, medel o. s. v. funnes till förfogande. Det torde få anses förenat med mindre olägenhet att något uppskjuta igångsättandet än att börja arbetet under betingelser, som icke garanterade ett gott resultat.

En närmare undersökning skulle måhända påvisa lämpligheten att börja efterhand

först med äldre elever, småningom utvidgad med yngre,
 först med läroverk och motsvarande, senare med folkskolorna,
 först frivilligt, senare efter vunnen erfarenhet obligatoriskt.

De sakkunniga hade — i enlighet med för utredningen gällande direktiv — icke upptagit till behandling frågan om *värntjänstutbildning för den ungdom i ålder 16—20 år*, som efter folk- och fortsättningsskola uppsöges av förvärvslivet. Denna kategori manlig ungdom vore genom sin storlek den ur militär synpunkt viktigaste. Genom utbildning i en eller annan form av denna ungdom skulle värntjänstutbildningen i folk- och fortsättningsskolor få en naturlig och önskvärd påbyggnad före inträdet i värnpliktsåldern. Därigenom skulle också denna kategori i utbildningshänseende bli jämnställd med läroverksungdomen. En lösning av frågan kunde vinnas genom en anknytning till hemvärdet, som även ur andra synpunkter tedde sig naturlig. Detta spörsmål förutsatte emellertid en särskild utredning, som med hänsyn till frågans stora betydelse torde böra utan omgång föranstaltas. Den föreslagna värntjänstutbildningen för skolungdom komme sannolikt att inverka på den verksamhet med likartat syfte, som för närvarande bedreves av ett flertal ideella ungdomsrörelser och organisationer. Det syntes därför lämpligt, att samarbete inleddes med dessa rörelser i syfte bland annat att utnyttja inom dem vunnen erfarenhet. Även i övrigt bleve det förberedande arbetet med säkerhet omfattande och besvärligt.

Skolöverstyrelsen.

Skolöverstyrelsen föreslår, att den obligatoriska värntjänstutbildningen inskränkes till gymnasiet och den högsta realskoleklassen (respektive motsvarande åldersstadier vid övriga högre skolformer) och koncentreras till en 6-dagarsperiod före höstterminen. Friluftsdagarna skulle fortfarande ha kvar sin nuvarande karaktär, dock med tillägg av utbildning i luft-, brand- och gasskydd samt annan samhällstjänst; i lämplig utsträckning skulle sådana dagar även kunna användas för ytterligare övning i skjutning.

Inom folkskolan böra friluftsdagar enligt överstyrelsens mening obligatoriskt förekomma. Sommarlägren avstyrkas såsom obligatorisk anordning. Statsbidrag bör i stället utgå till frivillig lägerverksamhet genom redan befintliga organisationer.

Överstyrelsen beräknar kostnaderna vid ett genomförande av dess förslag sålunda:

	Årliga kostnader	Engångsutgifter
Materiel o. dyl.	130,000	70,000
Ledararvoden o. dyl.	140,000	
Ledarkurser	23,000	
Centrala ledningen	12,000	
Bidrag till frivillig lägerverksamhet	50,000	
	Summa kronor 355,000	70,000.

Skolöverstyrelsen har funnit det angeläget att från början ange två grundläggande synpunkter för bedömandet av ärendets olika problem. Dessa vore:

1) frågan om skolungdomens värntjänstutbildning borde prövas efter det nuvarande tidslägets krav, och en eventuell framtida anpassning av sådan utbildning efter ändrade tidsförhållanden måste bli en senare angelägenhet, vars övervägande lämpligen syntes böra överlämnas åt 1940 års skolutredning;

2) vad som i nuvarande läge skulle åtgöras, borde eftersträvas på de vägar, som syntes leda effektivast och snabbast till målet: att höja nationens samlade värnkraft.

Med konstaterande av den beredvillighet att i ändamålsenlig omfattning ställa skolungdomens möjligheter i värnkraftens tjänst, som i dagens världsläge framträdde med imponerande endräkt, om ock icke helt utan undantag, och som betygats både av skolans egen värld och av de olika myndigheter, institutioner och sammanslutningar, vilkas verksamhet och intressen berördes av denna fråga, och som givit sin mening därom tillkänna i till skolöverstyrelsen inkomna yttranden, ville överstyrelsen först uttala sin anslutning till de sakkunnigas principförslag om obligatorisk värntjänstutbildning för skolungdom, såväl manlig som kvinnlig.

Att härvid i möjligaste mån borde tillses, att genom en sådan utbildning det egentliga skolarbetet icke eftersattes, vore en grundsats, som skolöverstyrelsen funne självklar och som för övrigt understrukits både av riksdagen och departementschefen och även i många remissyttranden kraftigt

framhävts. Ehuru det givetvis icke helt kunde undvikas, att i utomordentliga lägen, sådana som det nu rådande, då hela samhällslivet starkt påverkades av krig och kris, även skolan finge lida intrång, hade dock också denna synpunkt, att i möjligaste mån skydda det normala arbetet på ungdomens undervisning och fostran, varit i hög grad vägledande vid överstyrelsens överväganden av värntjänstutbildningens ordnande vid läroanstalterna.

När det sedan gällde den omfattning, som denna utbildning lämpligen borde få, kunde överstyrelsen däremot icke lika obetingat följa de sakkunniga. Då överstyrelsen från värntjänstutbildningen i mera egentlig mening ville undantaga de yngre skolåldrarna, trodde sig dock överstyrelsen handla mer än de sakkunniga i samklang med riksdagens och departementschefens intentioner. I likhet med många, som yttrat sig i ärendet, hölle skolöverstyrelsen före, att för det yngre åldersstadiet en del andra övningar i idrott och samhällstjänst lämpade sig bättre och ingalunda saknade betydelse på längre eller kortare sikt för ungdomens beredskap, medan ett mera direkt utbyte för landets värnkraft icke skulle kunna utvinnas av dessa ungdomars mera egentliga värntjänst, vilken krävde större både fysisk och psykisk mognad. Att med denna uppfattning de sakkunnigas i sig självt betydelsefulla syfte att i demokratisk anda låta värntjänstutbildningen svepa över alla skolformer och i lika mån nå alla samhällsklasser måste falla, vore enligt överstyrelsens mening ofrånkomligt.

Statskontoret.

Statskontoret har för sin del icke kunnat finna, att de sakkunniga framlagt bärande skäl för så omfattande och genomgripande åtgärder på förevarande område som de föreslagit, särskilt om i beaktande toges, att grundförutsättningarna för utredningen ur försvarspolitisk synpunkt väsentligen förändrats genom det förslag till förordning med provisoriska bestämmelser rörande utbildningstiden för vissa värnpliktiga m. m., som innefattades i propositionen nr 23 till 1941 års riksdag. I varje fall hade den verkställda utredningen icke övertygat ämbetsverket, att de förordade anordningarna vore av den vikt för landets värnkraft, att de avsevärda kostnader, som förslaget genomförande skulle draga, kunde anses motiverade i nu rådande statsfinansiella läge.

Härtill komme, att det ville synas statskontoret som om de sakkunniga ej tillräckligt beaktat värdet av den hittills bedrivna frivilliga ungdomsverksamheten inom hithörande områden, såsom skytterrörelsen, landstormsrörelsen, idrottsrörelsen och scoutrörelsen. Ämbetsverket ansåge sig därför böra understryka den stora betydelse, denna verksamhet haft för ungdomens fysiska fostran, ävensom framhålla angelägenheten av att de erfarenheter, som ledarna inom verksamheten förvärvat sig, tillvaratoges även för de syften, det här gällde att tillgodose.

Statskontoret avstyrkte de sakkunnigas förslag i vad detsamma avsåge värntjänstutbildning under ferierna.

Vidkommande värntjänstutbildningen under läsåret delade statskontoret de sakkunnigas uppfattning, att de s. k. friluftsdagarna på effektivast möjliga sätt borde utnyttjas för denna utbildning. Likaså biträdde ämbets-

verket förslaget, att obligatoriska friluftsdagar skulle införas även vid läroanstalter, där sådana icke nu förekomme. Statskontoret ifrågasatte starkt lämpligheten av att påbörja skjututbildningen före gymnasiestadiet.

Medicinalstyrelsen.

Medicinalstyrelsen har i princip anslutit sig till de sakkunnigas förslag med vissa betydelsefulla modifikationer. Sålunda ifrågasattes lämpligheten av att införa vapenövningar för skolungdom under 15 år. Vidare avstyrkes den obligatoriska karaktären av lägervistelsen. Medicinalstyrelsen har som resultat av sin granskning tillrätt en omarbetning av förslaget. Härvid ville styrelsen emellertid understryka, att flera av de framförda problemen syntes vara av den natur, att de fordrade snara åtgärder från det allmännas sida.

Styrelsen biträdde de sakkunnigas förslag att utöka skolornas friluftsdagar och införa sådana i de skolformer, där de tidigare saknats, liksom den föreslagna nya värtjänstutbildningen för flickorna (innefattande barnavård, olycksfallsvård och utökad hushållsundervisning och övriga utbildningsgrenar, som inginge i lottaverksamhet), samtliga grenar sådana som även för normala tider borde ha sin plats inom det obligatoriska skolschemat och därför borde omedelbart inarbetas i detta. Härvid borde emellertid tillses, att dessa utbildningsgrenar, som av naturliga skäl mest innefattade inomhussysselsättningar, icke finge inskränka på antalet dagar med verksamhet i fria luften.

Styrelsen ansåge sig böra konstatera, att de sakkunniga i sitt betänkande icke någonstades diskuterat eller ens vidrört de för hela förslagets bedömning så väsentliga hälsovårdssynpunkterna — det dominerande syntes ha varit rent pedagogiska och skoltekniska normer. Härigenom hade förslagen icke alltid kommit att te sig som väl avpassade efter skolungdomens kroppsliga och andliga förutsättningar. Även om skjutövningar och handgranatkastning hos måhända flertalet gossar i ålder från 12—13 år kunde tänkas väcka stort intresse i likhet med andra krigiska lekar, kände sig styrelsen mycket tveksam inför deras direkta värde ur försvarssynpunkt och hölle närmast före, att sådana mera speciella moment av värtjänstutbildningen med större effekt borde koncentreras till högre skolålder förslagsvis 15 år och därefter. Den för värtjänstutbildning för skolungdomar under 15 år anslagna tiden av skolschemat kunde säkerligen ändå väl behövas för den utökade friluftsverksamheten, ökad gymnastik och idrott samt såsom nya utbildningsgrenar: hälsovårdsfostran med sikte såväl på den individuella kroppsvården som den allmänna hälsovården samt anpassning till den allmänna samhällstjänsten i fred och krig.

Styrelsen för statens institut för folkhälsan.

Beträffande värtjänstutbildning under läsåret har styrelsen särskilt betonat vikten av att övningarna riktigt anpassades efter ungdomens ålder och mognadsgrad. Styrelsen har vidare ifrågasatt lämpligheten att genomföra förslaget om värtjänstutbildning under ferierna.

Införandet av undervisning i hemsjuk-, olycksfalls- och barnavård för kvinnliga elever funne styrelsen välbetänkt, även om den endast kunde

anses utgöra ett första steg mot en mera omfattande sådan utbildning. Det måste betraktas som ett allvarligt missförhållande, att ett mycket stort antal kvinnliga elever lämnade skolan utan grundläggande utbildning i dessa ämnen. Det syntes styrelsen dock betänkligt, att denna utbildning, som till stor del skulle äga rum inomhus, komme att avsevärt inkräkta på tiden för de vanliga friluftsdagarna, varigenom den kvinnliga skolungdomen i detta avseende komme att ställas i ett sämre läge än den manliga.

Socialstyrelsen.

Önskvärdheten av åtgärder för återinförande i de allmänna läroverken av militärövningar i viss utsträckning anser socialstyrelsen i betraktande av de rådande tidsförhållandena icke kunna bestridas. I främsta rummet framträdde behovet av den manliga ungdomens utbildning i skjutning. Även andra till den allmänna försvarsberedskapen hörande utbildningsgrenar hade emellertid för skolungdomens vidkommande blivit aktuella.

Att den för vissa grupper av skolungdom föreskrivna friluftsverksamheten utbyggdes och effektiviserades, funne styrelsen vara ur många synpunkter gagneligt. När friluftsdagarna enligt de sakkunnigas förslag förvandlades från friluftsdagar till frilufts- och värtjänstdagar, så betydde detta emellertid i själva verket en inskränkning av antalet friluftsdagar. Även om man såge saken ur rent militära synpunkter, torde de sakkunnigas förslag i detta stycke skjuta över målet. Det syntes vara angeläget, att det icke inom den korta tid, som nu stode till förfogande, pressades in andra rent militärt betonade övningar än sådana, som kunde antagas verkligen vara av behovet påkallade ur försvarssynpunkt.

Att obligatoriska vapenövningar i moderniserad form och särskilt skjutövningar infördes i läroverken torde i och för sig vara fullt motiverat. Efter styrelsens mening borde dessa vapenövningar, liksom de militära övningar, som tidigare ägt rum i läroverken, likväl begränsas till de högre klasserna. Om också de psykologiska riskerna icke finge överdrivas, torde organiserade vapenövningar för barn under 15 år näppeligen kunna anses lämpliga. Det syntes ur militär synpunkt icke heller på allvar kunna hävdas, att försvaret skulle vinna något på att småpojkers lust för krigiska lekar metodiskt utnyttjades för undervisning i handgranatkastning och skjutning med luftgevär. Den betydande utgift av allmänna medel, som här skulle påfordras, syntes föga ändamålsenlig.

Det vore av lika stor betydelse för flickor som för pojkar, att friluftsdagarna finge ägnas åt friluftsliv. Förvisso vore det önskvärt, att skolflickor erhöles undervisning i de skilda ämnen, som föreslagits skola ingå i värtjänstutbildningen för deras del. Men detta önskemål borde väsentligen tillgodoses genom att hemvårdsutbildning upptoges som obligatoriskt ämne i skolornas undervisningsplaner, däremot icke genom friluftsdagarnas utnyttjande för sådant ändamål.

En beaktansvärd del av betänkandet hade ägnats åt frågan om värtjänstutbildning under ferier. En sådan lägerutbildning under skolans kontroll, som här förordades, kunde utan tvivel, om den lades på riktig grund, bliva för ungdomen mycket gagnelig och hälsosam. Scoutrörelsens utveckling hade visat värdet av att ungdom erbjödes tillfälle till ett lagom disciplinerat och samtidigt friskt lägerliv i skog och mark under nyttiga övningar och arbeten. Värdet av ett sådant lägerliv bleve dock efter styrelsens mening i väsentlig mån beroende av att deltagandet bleve frivilligt.

I samband med lägerutbildningen hade det i betänkandet ifrågasatts, att skolungdomens arbetskraft skulle tagas i anspråk inom lantbruket. Det vore till väsentlig del från denna synpunkt som de sakkunniga förordat obligatorisk lägerutbildning för stora grupper av skolungdom. Det vore emellertid efter styrelsens mening en anmärkningsvärt vag och föga bärkraftig argumentering, som hade förts fram i det här föreliggande, ganska känsliga arbetsmarknadsspörsmålet.

Kanslern för rikets universitet.

Kanslern har framhållit, att, ehuru programmet för den påtänkta värn-tjänsten innehölle många värdefulla inslag, syntes de rent militära övningarna ha fått ett alltför stort utrymme, särskilt i betraktande av värtjänstens utsträckande till lägre åldersklasser av skolungdom. Mot den i förslaget skisserade planen rörande obligatorisk lägertjänst under tre veckor av ferierna måste starka betänkligheter anmälas. Anordnandet av sommarläger borde ske endast i den mån ett tillräckligt antal kompetenta och inresserade ledare stode till förfogande, och det syntes olämpligt, att deltagandet i lägertjänsten gjordes obligatoriskt.

Direktionen över gymnastiska centralinstitutet.

Direktionen har till en början framhållit, att de nuvarande friluftsdagarna fyllde en mycket väsentlig uppgift inom skolorna och hade, som de sakkunniga framhållit, även stor betydelse i de avseenden, de sakkunniga genom sitt förslag sökte tillgodose. Direktionen funne det därför betänkligt, att friluftsdagar i så stor utsträckning tagits i anspråk för annat än det ursprungliga ändamålet. Detta gällde speciellt för vissa åldersgrupper av kvinnlig ungdom, vars värtjänstutbildning i hem- och lägertjänst samt hemsjukvård vore förlagd inomhus och måste medföra en minskning i antalet friluftsdagar.

Vad anginge värtjänstövningarnas förläggning, funne direktionen, att de med hänsyn till möjligheten att ernå goda resultat syntes i många fall vara alltför splittrade. Säkerligen torde en ökad koncentration av utbildningen till mera samlade perioder vara önskvärd.

Av stor betydelse vore, att övningarna riktigt anpassades efter ungdomens ålder och mognadsgrad. Det syntes direktionen, som om denna synpunkt även borde vara vägledande vid bestämmandet av vid vilka skolformer olika slag av övningar borde komma till utförande. En mera strikt tillämpning av denna uppfattning torde komma att visa, att värtjänstutbildningen i sin föreslagna form kunde begränsas till skolor, där ungdomen uppnått en lämplig ålder.

Direktionen, som ville uppfatta värtjänstutbildningen som en specialutbildning i syfte att lära ungdomen vissa särskilda färdigheter, ville betona den grundläggande betydelse, som en rätt bedriven fysisk fostran — däri inbegripet såväl gymnastik som idrott — under alla förhållanden ägde. Det vore därför av största vikt, att värtjänstutbildningen på intet sätt finge inkräkta på undervisningen i fysisk fostran.

Det syntes direktionen uppenbart, att den föreslagna värtjänstutbildningen under läsåret kunde komma att fylla en viktig uppgift, även om det numera, sedan det upplysts, att värnplikstiden komme att avsevärt förlängas, säkerligen bleve nödvändigt att i viss mån omarbete de sakkunnigas förslag till utbildningsplaner.

Direktionen, som visserligen insåge, att den av de sakkunniga föreslagna

värntjänstutbildningen under ferier i särskilda läger kunde vara av betydelse för ungdomen, ställde sig dock, i betraktande ej minst av de betydande kostnader, som de skulle draga, tveksam huruvida dylika läger nu borde införas.

Lantbruksstyrelsen.

För skolungdom från städer och samhällen torde lägervistelsen på landsbygden kunna åstadkomma ett bättre utnyttjande av ferietiden och genom ungdomens deltagande i praktiskt jordbruksarbete torde de unga kunna bibringas en bättre förståelse för och uppskattning av jordbruksarbetet som sådant. Lantbruksstyrelsen kunde dock icke tillstyrka, att lägervistelsen gjordes obligatorisk, allra minst för landsbygdens ungdom.

Domkapitlen.

Samtliga domkapitel ha — samtidigt som de principiellt uttalat sin anslutning till tanken att göra även skolungdomen skickad att aktivt deltaga i den allmänna försvarsberedskapen — avstyrkt införande av utbildningsgrenarna handgranatkastning och skjutning på folkskolans program. Flertalet domkapitel anse, att sådan utbildning icke bör bibringas ungdom under 15 år. Domkapitlen i Skara, Karlstad, Luleå och Visby ha velat begränsa vapenövningarna till gymnasierna och motsvarande skolformer, domkapitlet i Strängnäs till pojkar över 15 år. Förslaget om obligatoriska friluftsdagar för folkskolan har vunnit allmän anslutning. Vissa domkapitel framhålla vikten av att övningarna anknytas till de redan befintliga ungdomsorganisationerna. Det föreslagna programmet för den kvinnliga ungdomens värntjänstutbildning har icke framkallat några principiella erinringar. Samtliga domkapitel ha givit uttryck för starka betänkligheter mot att göra den av de sakkunniga förordade lägerutbildningen obligatorisk. Erkännanden ha dock givits åt tanken på en ökning av den redan nu förekommande lägerverksamheten; denna verksamhet borde dock liksom hittills bygga på frivillighetens grund.

Flera domkapitel uttala varningar för att värntjänstutbildningen skulle komma att menligt inverka på det vanliga skolarbetet och förorda i sammanhang därmed, att utbildningen koncentreras till en eller två perioder vid höstterminens början, eventuellt även vid slutet av vårterminen.

Länsstyrelserna.

De flesta länsstyrelserna ha anslutit sig till tanken, att skolungdomen bör erhålla ökad utbildning i syfte att stärka landets försvarskraft. Länsstyrelserna i Göteborg och Jönköping ha avstyrkt förslaget i dess föreliggande skick. Den förstnämnda länsstyrelsen vill i varje fall förbehålla begreppet värntjänst för de mer mogna åldersgrupperna bland skolungdomen. Länsstyrelsen i Härnösand, som framhåller, att de sakkunnigas förslag går längre än i direktiven avsetts, avstyrker förslaget av principiella skäl. I allmänhet ha länsstyrelserna framhävt betydelsen av en utvidgad friluftsverksamhet samt utbildning i säkerhets- och samhällstjänst, medan den rent militära utbildningen ansetts böra förbehållas endast de högsta årsklasserna. Sälunda

ha de flesta länsstyrelserna avstyrkt vapenutbildning för de yngre barnen; i allmänhet har gränsen ansetts böra dragas vid 15-årsåldern. Förslaget om utökning och bättre utnyttjande av friluftsverksamheten i skolorna kan sägas ha rönt allmän anslutning. Värdet av ökad fysisk fostran har sålunda framhållits av ett flertal länsstyrelser. I fråga om utbildning i säkerhets- och samhällstjänst ha vissa länsstyrelser förklarat sig anse de sakkunnigas förslag innebära för stor splittring på olika grenar samt uttryckt önskemål om större specialisering, därvid bland annat vikten av förbättrad luftskyddsutbildning framhållits. Flickornas utbildning bör enligt ett par länsstyrelser mening i görligaste mån förläggas utomhus. Svårigheten att er-hålla lämpliga ledare och vikten av denna frågas lösning har betonats i ett flertal utlåtanden.

Att skolungdomen skulle obligatoriskt delta i sommarläger har avstyrkts av flertalet länsstyrelser. Några ha gillat tanken på obligatorisk lägervistelse men ansett sådan icke kunna genomföras till en början. Ett antal länsstyrelser ha särskilt framhållit lämpligheten av frivilliga läger, anordnade av befintliga ungdomsorganisationer.

Med hänsyn till framställda anmärkningar ha sju länsstyrelser påyrkat överarbetning av de sakkunnigas förslag, varjämte två länsstyrelser föreslagit frågans hänskjutande till 1940 års skolutredning och en förordad ny utredning.

Övriga yttranden.

Några organisationer med syfte att verka för fredens sak ha av principiella skäl motsatt sig obligatoriska vapenövningar för skolungdom, särskilt för de yngre årsklasserna; ansåges vapenutbildning erforderlig för äldre skolungdom, borde den ske på frivillighetens väg. Av de politiska ungdomsorganisationerna ha vissa avstyrkt vapenövningar i skolan. Andra av dessa organisationer ha i princip tillstyrkt förslaget eller velat förbehålla den rent militära utbildningen för de högre åldersstadierna. Flera religiösa och ideella sammanslutningar anse, att vapenövningar böra förekomma endast för de högre åldersstadierna. De sakkunnigas grundsyn på betydelsen av en ändamålsenligt bedriven fysisk fostran har vunnit allmän anklang och likaså tanken på att främja lägerverksamhet för skolungdom; i sistnämnda avseende råder dock en i stort sett enhällig uppfattning om att lägerverksamheten bäst tillgodoses genom ökat statligt stöd åt frivillig sådan verksamhet.

Ett mycket stort antal yttranden har som nämnts infordrats av skolöverstyrelsen från rektorer och kollegier vid läroanstalter, tillhörande skilda skoltyper, från samtliga folkskolinspektörer m. fl., från vederbörande lärarsammanslutningar och liknande föreningar ävensom från ett antal idrotts- och scoutförbund, svenska röda korset, kvinnoföreningar m. fl. Skolöverstyrelsen har sammanfattningsvis lämnat en redogörelse för innehållet i yttrandena, varav inhämtas bland annat:

Själva principen om införande av obligatorisk värntjänstutbildning är i remissyttrandena i allmänhet godtagna antingen såsom under nuvarande förhållanden självklar eller med den uttryckliga motiveringen, att även skolungdomens insats till höjande av vårt lands värnkraft i denna allvarsfyllda tid bör tillvaratagas. Ett kollegium uttalar, att värntjänstutbildningen bör undan för undan anpassas efter tidens växlande krav. Från flera håll uttryckes den uppfattningen, att värntjänstutbildningen bör betraktas såsom ett provisorium under nuvarande världsläge, och somliga remissvar precisera sin ståndpunkt därhän, att, när normala tider återvända, en förnyad prövning av problemet i hela dess vidd torde vara nödvändig, eller därhän, att värntjänstutbildningen under fredligare förhållanden icke får ge skolan eller skolarbetet en alltför ensidigt militär prägel. Mera enstaka röster från läroanstalterna gå längre. Så mena ett par kollegier, att värntjänstutbildningen är en rent militär angelägenhet och att dess sammankoppling med skolarbetet är till förfång för bådadera. På liknande sätt varnar en folkskolinspektör för att barnens lekar och övningar bli inriktade på »sådant, som i sina yttersta konsekvenser avser att skada andra människors liv och egendom». Dylika tankegångar möta särskilt i uttalanden från kvinnoföreningars sida.

Från ganska många håll gör man gällande, att värntjänstutbildnings-sakkunniga, till förmån för denna mera militärt orienterade utbildning, underskattat värdet av skolungdomens andliga uppfostran och beredskap samt även fysiska träning.

Då fråga blir speciellt om den yngre skolåldern, är en avvisande hållning allmän. Det råder i själva verket en mycket klar samstämmighet därom, att de tre lägsta årsklasserna i den femåriga och de två lägsta i den fyraåriga realskolan samt hela det egentliga folkskolestadiet böra undantagas från värntjänstutbildning i egentlig mening, alltså framför allt *s k j u t n i n g o c h h a n d g r a n a t k a s t n i n g*. Ej minst folkskolans närmaste representanter bilda på denna punkt en mycket stark front. Sålunda avstyrka samtliga statens folkskolinspektörer liksom flertalet av överstyrelsen hörda kommunala myndigheter förslaget i denna del, och samma hållning inta lärarsammanslutningarna. Beträffande realskolans näst högsta klass äro däremot meningarna delade, och därvid synas, vad läroverken beträffar, de högre allmänna läroverkens representanter mest böjda för att taga med endast den högsta klassen, medan realskolans och mellanskolans talesmän kanske oftast medtaga även näst högsta klassen. Utom nyssnämnda skäl för uteslutande från värntjänstövningar i dessa yngre årsklasser anföres särskilt, att dessa unga ej äga de fysiska förutsättningar, det omdöme och den behärskning, som måste förutsättas för skjututbildning och även att dennas värde blir så ringa på detta stadium, att den ej motiverar kostnaderna.

I samtliga yttranden (möjligen med undantag av ett) från rektorer och kollegier vid folk- och småskoleseminarierna, i vad dessa yttranden röra värntjänstutbildningen i folkskolan, avstyrkas likaså de militärt betonade grenarna av värntjänstutbildningen.

Ett par kollegier synas närmast vilja avstyrka förslaget i dess helhet vad folkskolan beträffar. Ett av dem hänvisar till att barnen bäst utbildas till värntjänst, om en del dagar eller timmar anslås till idrott m. m., i huvudsaklig anslutning till kursplanen för rikets folkskolor, samt om effektivare

stöd gives åt scoutrörelsen och andra företag med liknande syfte. För övrigt tillstyrkes i stort sett förslaget om värtjänstutbildning i folkskolan under läsåret.

Uttalandena från sammanslutningar, som representera den militära fackkunskapen och erfarenheten, i all synnerhet skjututbildningen, giva vid handen, att, hur stor dessas tillfredsställelse än är över utsikten till återupptagande av skjututbildning för skolungdom, önskar dock ingen av dem lägre begynnelseålder för deltagarna än 14-årsåldern. Man hänvisar också till minimigränsen för inträde i den frivilliga skytterörelsen eller i landstormens ungdomsavdelningar eller rent av i hemvärdet (16:e året). Så anför exempelvis skytteförbundens överstyrelse, att överstyrelsen måste, med stöd av erfarenheterna från sitt eget område, starkt ifrågasätta lämpligheten av en tidig ålder för skjututbildningens början. De unga gossarna hade i allmänhet vid 11—12-årsåldern icke nått den kroppsliga och andliga utveckling, som medgåve dem att på ett tillfredsställande sätt uppfatta och tillgodogöra sig ifrågavarande utbildning. Att märka vore även, att statsmakterna fastställt inträdesåldern i såväl den frivilliga skytterörelsen som i landstormens ungdomsavdelningar till 14 år.

Flerstädes framhålles även, att gagnet för rikets värnkraft av denna tidiga skjututbildning och andra mera soldatmässiga övningar måste bli mycket ringa.

De sakkunnigas förslag angående värtjänstutbildningens anknäpning till idrottsdagarna, där sådana finnas, vinner här och var bifall. Men många kollegier och andra ha uttryckt bekymmer för de många avbrott i skolarbetet, som härigenom skulle vållas.

Likasa väcker den kännbara beskränningen av tid för olika slag av studieflykter oro. Givande tillfällen att komma i närmare kontakt med bygden, dess folk- och arbetsliv skulle härigenom gå förlorade, framhålles det, och särskilt biologilärarnas förening beklagar inskränkingen i de biologiska exkursionerna.

Från utbildningens egen synpunkt yrkas i talrika yttranden på koncentration, särskilt av skjututbildningen, vare sig inom de av de sakkunniga föreslagna perioderna eller, oftare, till en slutna period vid höstterminens början.

För folkskolan, som saknar generellt reglerande föreskrifter om friluftsdagar, tillstyrkes allmänt införande av sådana. Man önskar samtidigt en ökning i förhållande till det antal, som nu brukar förekomma.

Enhälligt och starkt är kritiken i fråga om de sakkunnigas förslag rörande obligatorisk lägervistelse för nästan all skolungdom i vissa åldrar, detta trots det att lägeriden i sig själv av många skattas mycket högt. Vad man vänder sig emot är i huvudsak följande:

Lägren skulle ha tvångskaraktär för ungdomen och ingripa i dess utbildnings- och förvärvsintressen. De sakkunniga bortsåge helt från hemmens önskingar och föräldrapinionen. Lägerverksamheten skulle brådstörtat sättas i gång, innan man sört för lämpliga ledare och undersökt förutsättningarna för lägerplatser och materiel. Lägervistelsens uppfostrande betydelse hade överskattats samtidigt som skolans undervärderats. Hygieniska krav hade icke beaktats. Kostnaderna vore skrämmande.

I stället rekommenderar man i allmänhet, där man överhuvudtaget

ställer sig positivt till lägerfrågan, en försiktig försöksverksamhet, sedan man försäkrat sig om goda ledare.

I ett stort antal yttranden pekar man på fördelen av att genom lämpligt avvägda statsanslag möjliggöra för frivilliga organisationer med långvarig erfarenhet på området att omhänderhava skolungdomens lägerliv under frivillig anslutning från dennas sida.

Departementschefen.

Såsom inledningsvis erinrats, uttalade sig 1940 års lagtima riksdag för ett skyndsamt övervägande av frågan om anordnande för den mognare skolungdomen av en utbildningsverksamhet, inriktad i huvudsak på skjututbildning för gossar samt utbildning i röda kors- och lottaverksamhet för flickor. I direktiven för de sakkunniga, vilka jag jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallade för utredning av denna fråga, framhöll jag, att utbildningen borde avse — förutom de av riksdagen särskilt angivna grenarna — jämväl civilt luftskydd och vad därmed sammanhängde och vissa andra, till den civila försvarsberedskapen hörande grenar.

De sakkunniga ha nu framlagt ett omfattande program med syfte *dels* att göra i stort sett all skolungdom i någon mån förtrogen med och skickad att fylla de uppgifter i den civila beredskapens tjänst, som till följd av tidsläget kunna ankomma på civilbefolkningen, *dels* att låta den manliga ungdomen erhålla viss insikt och färdighet i några grundläggande, militärt betonade färdigheter, främst skjutning och handgranatkastning.

Enligt de sakkunnigas förslag skulle grunden till denna speciella värntjänstutbildning läggas genom en systematiskt bedriven fysisk fostran, vilken vore lika betydelsefull för såväl manliga som kvinnliga lärjungar. Den obligatoriskt förekommande friluftsverksamheten kunde betraktas såsom grundläggande för all värntjänstutbildning; denna verksamhet borde enligt de sakkunnigas mening på allt sätt främjas och erhålla en mer ändamålsenlig inriktning än för närvarande mången gång vore fallet. Av den nämnda grundsatsen följde också, att friluftsovningar i lämplig utsträckning borde göras obligatoriska, där så ej nu vore förhållandet, främst i folkskolan. Såsom speciella värntjänstgrenar borde i anknytning till friluftsverksamheten i hävdvunnen mening upptagas utbildning för *både manliga och kvinnliga lärjungar* i luft-, gas- och brandskydd samt i målspaning, rapportering och ordonnanstjänst, *speciellt för kvinnliga lärjungar* i hem- och lägertjänst, hemsjukvård och barnavård samt *speciellt för manliga lärjungar* i handgranatkastning och skjutning (undervisning i handgranatkastning skulle inläggas i gossarnas idrottsundervisning; jfr sid. 31).

I de talrika yttranden, som avgivits över de sakkunnigas förslag, framträder, såsom av den kortfattade redogörelsen i det föregående framgår, en i stort sett enhällig opinion till förmån för åtgärder i det av de sakkunniga angivna syftet.

Det framhålles sålunda praktiskt taget enstämmigt såsom värdefullt ur allmän beredskapssynpunkt, att landets ungdom bibringas någon insikt om de medel, som stå civilbefolkningen till buds för skydd och värn emot

verkningarna för dess del av det nutida, totala kriget. En allmän uppfattning är vidare, att ungdomen bör sättas i stånd icke blott att passivt möta sådana påfrestningar utan även att i mån av förmåga aktivt deltaga i arbetet för den civila försvarsberedskapen i de verksamhetsformer, där de lämpligen kunna tagas i anspråk, såväl i hemmet som inom samhällliga beredskapsorganisationer. Från skilda håll ha talrika vittnesbörd om ungdomens beredvillighet att ställa sina krafter i det allmännas tjänst framkommit. Lämpligheten av att utbildning i angivna hänseenden i så stor utsträckning som möjligt upptages på skolväsendets program synes i allmänhet icke heller ha satts i fråga. Jag delar för egen del de åsikter, som sålunda kommit till allmänt uttryck och kommer i det följande att gå närmare in på de former och den omfattning, som ifrågavarande värdtjänstutbildning — således de grenar därav, som kunna sammanfattas under benämningen utbildning i civil värdtjänst — synes böra erhålla.

Den av de sakkunniga föreslagna värdtjänstutbildning, som för de manliga lärjungarna åsyftar en övning i de militärt betonade färdigheterna skjutning och handgranatkastning, skulle enligt förslaget börja redan i folkskolans sjätte klass respektive den fyraåriga realskolans första och den femårigas andra klass, d. v. s. i 12—13-årsåldern. Med stor enstämmighet har man i de avgivna yttrandena av både pedagogiska och praktiska skäl avrått från att låta vapenövningarna börja på ett så tidigt stadium. I allmänhet anser man, att vapenövningar icke lämpligen böra förekomma före 15-årsåldern. Därav följer, att dessa övningar icke skulle komma att påbörjas, förrän ungdomen nått de åldersstadier, som motsvara de högsta klasserna i realskolan eller de lägsta på gymnasiet¹. Det övervägande antalet statliga myndigheter — bland dem även de militära — liksom flertalet enskilda sammanslutningar, som yttrat sig i ämnet, ha förordat åtgärder för införande av obligatoriska vapenövningar närmast för de åldersstadier, som motsvara gymnasiet och den högsta realskoleklassen, samt för motsvaran-

¹ Lärjungarnas genomsnittsålder i vissa klasser (ringar) vid de viktigaste skolformerna åskådliggöres av följande sammanställning:

Ålder	Folkskoleklass	Läroverksklass		Flickskoleklass	
11 år	5	1 ⁵		1 ⁷	
12 »	6	2 ⁵		2 ⁷	
13 »	7	3 ⁵	1 ⁴	3 ⁷	1 ⁶
14 »	8	4 ⁵	2 ⁴	4 ⁷	2 ⁶
15 »	—	5 ⁵	I ⁴ 3 ⁴	5 ⁷	3 ⁶
16 »	—	I ⁵	II ⁴ 4 ⁴ I ⁴	6 ⁷	4 ⁶
17 »	—	II ⁵ III ⁴	I ⁵ II ⁴	7 ⁷	5 ⁶
18 »	—	III ⁴ IV ⁴	II ⁵ III ⁴		6 ⁶
19 »	—		III ⁵ IV ⁴		

de åldersstadier vid därmed jämförliga skolor. Skolöverstyrelsen har för sin del tillstyrkt, att övningarna göras obligatoriska för realskolans avslutningsklass och frivilliga för den närmast lägre. Vissa sammanslutningar ha uttalat betänkligheter även mot vapenövningar på gymnasiestadiet.

Det har i vissa yttranden, företrädesvis av enskilda organisationer, framskymtat en viss tvekan rörande värdet för landets värnkraft av sådana vapenövningar, varom här närmast är fråga, särskilt sedan värnpliktstiden utökats. De närmast ansvariga militära myndigheterna framhålla emellertid såsom önskvärt, att obligatoriska sådana övningar komma till stånd såsom en förberedelse för värnpliktstjänstgöringen och för tjänstgöring i hemvärnnet. Övningarnas värde ur denna synpunkt synes mig uppenbart, så mycket mer som erfarenheten visar, att praktiska färdigheter, exempelvis skjutskicklighet, böra grundläggas så tidigt som möjligt. Vad övningarnas betydelse för speciellt hemvärnnet beträffar, har jag hos vederbörande militära myndigheter förvissat mig om att en utbildning av denna art skulle vara att anse som en verklig tillgång för denna unga försvarsgren och verkamt bidra till dess utveckling och stärkande. Utbildningen är ägnad att väcka ungdomens intresse för denna försvarsgren liksom även för landstormens ungdomsorganisation, skytterörelsen, lottarörelsen och annan likartad frivillig verksamhet och att utgöra en lämplig förberedelse för frivilliga insatser på dessa områden.

Men värdet av utbildningen ligger dock — och detta gäller både den civila värnjänstutbildningen och de militärt betonade grenarna av denna utbildning — måhända framför allt på ett annat plan. Det moderna krigets våldsamma, totala karaktär medför, att civilbefolkningen hänsynlösare än någonsin tidigare utsättes för krigets påfrestningar och risker. Den måste på många olika sätt aktivt deltaga i landets värnande. Man kan i det moderna kriget bli nödsakad att låta ungdomen långt ned i åldersklasserna rycka in på de äldres platser och även i övrigt taga de unga i anspråk för samhälleliga uppgifter på ett sätt, som nu knappast kan förutses. Det är då välbetänkt, att samhället ser till att även dessa åldersklasser i så stor utsträckning som möjligt i tid få åtminstone någon utbildning för de uppgifter, som kunna komma att åläggas dem. Redan nu förekommer sådan utbildning även inom skolan, ehuru den icke bedrives så systematiskt som fallet skulle bli vid ett genomförande av obligatorisk värnjänstutbildning. Såsom riksdagen i sin förutnämnda skrivelse påpekade, omfattas sådan utbildningsverksamhet för närvarande med ett betydande intresse av landets ungdom. Staten bör icke försumma att tillvarataga detta spontant framvuxna intresse och inrikta det så, att det på bästa sätt kommer landets försvarsberedskap till godo. En likgiltig inställning från statens sida till denna fråga skulle icke vara till fördel för vår allmänna beredskap. Positiva

åtgärder däremot äro ägnade att stärka denna beredskap och hos de unga framkalla och vidmakthålla känslan av individuellt och gemensamt ansvar för nationens tryggande.

Till det anförda bör fogas, att värtjänstutbildningen innehåller utbildningsmoment, som både gossar och flickor även under fredliga förhållanden böra göra sig förtrogna med och som det därför kan vara befogat att på ett naturligt sätt ansluta till skolans arbetsprogram. Jag vill i detta hänseende hänvisa till de metodiska anvisningar, som åtfölja de sakkunnigas förslag till värtjänstutbildning och för vilka i det följande (sid. 29 ff.) lämnas en redogörelse. Även om det närmast är det allvarsfyllda tidsläget, som aktualiserat den föreliggande frågan, bör det sålunda å andra sidan icke förglömmas, att skolans undervisningsplan vid en lämplig avvägning av de åtgärder, som nu böra komma i fråga, tillföres ett delvis nytt innehåll, som i flera hänseenden kan bli av bestående värde.

Jag vill av dessa skäl i princip tillstyrka obligatoriskt införande av utbildning i värtjänst vid allmänna läroverk och därmed jämförliga läroanstalter i den utsträckning, som i det följande kommer att närmare angivas. Redan i direktiven för de sakkunnigas arbete framhöll jag såsom själfallet mest angeläget att för de högre klasserna organisera en utbildning i värtjänst. Denna min uppfattning finner jag mig efter den utredning, som nu kommit till stånd, kunna vidhålla. En huvudsynpunkt är enligt min mening, att den egentliga värtjänstutbildningen bör i främsta rummet meddelas i sådana åldersklasser, där de bästa fysiska och psykiska förutsättningarna för ett gott utbildningsresultat kunna sägas föreligga.

Vid prövningen av frågan, i vilka klasser den obligatoriska skjututbildningen med hänsyn härtill lämpligen bör taga sin början, har jag i likhet med skolöverstyrelsen och det övervägande flertalet myndigheter och organisationer — jag bortser härvid från det mindretal yttranden, vari av principiella skäl all obligatorisk skjututbildning avstyrkts — kommit till den uppfattningen, att denna utbildning nu lämpligen bör påbörjas först vid 15-årsåldern, d. v. s. i de mot realskolans avslutningsklasser korresponderande åldersstadierna. Det synes lämpligt, att samma åldersgräns väljes för annan värtjänstutbildning för manlig ungdom. Jag erinrar, att minimiåldern för inträde i den statsunderstödda skytterörelsen och landstormens ungdomsorganisationer är 14 år samt att för antagande till reservhems värnsman fordras en levnadsålder av 16 år. Då svårigheter att erhålla väl kvalificerade ledare för värtjänstutbildningen emellertid kunna tänkas till en början lägga hinder i vägen för anordnande av sådan utbildning vid realskolor och jämförliga läroanstalter, särskilt i landsorten, vill jag göra det förbehållet, att sådan utbildning — för att icke dess syftemål skall förfelas — bör komma till stånd endast där med hänsyn till ledarfrågan eller

eljest så prövas lämpligen kunna ske. Påpekas må även, att undantag i fråga om vissa mindre realskolor kan vara befogat av den anledningen, att elevantalet i högsta realskoleklassen är för ringa för att utgöra ett tillräckligt underlag för en verksamhet av denna art. I dessa och liknande fall bör sålunda obligatorisk värtjänstutbildning icke förekomma.

Givet är, att individuell befrielse, helt eller delvis, från deltagande i övningarna bör kunna lämnas när så prövas erforderligt.

Vad jag sålunda förordat i fråga om obligatoriskt deltagande i värtjänstövningar för manlig ungdom avser för flickornas vidkommande deras deltagande i för dem lämpade värtjänstgrenar. Beträffande värdet av kvinnlig värtjänstutbildning synes i stort sett råda enighet bland dem, som yttrat sig i ämnet.

Såsom av det föregående framgår, har överbefälhavaren och chefen för armén uttalat önskemål om övervägande av frågan om värtjänstutbildning även för ungdom utanför de högre skolornas krets men på motsvarande åldersstadium. Detta spörsmål är emellertid icke av natur att i detta sammanhang böra upptagas till prövning.

Även må framhållas, att önskemål på sina håll framställts om ändrad benämning av den utbildning, varom här är fråga. Jag medger gärna, att andra benämningar skulle kunna ifrågasättas, exempelvis beredskapsutbildning, men anser denna namnfråga icke vara av sådan betydelse, att anledning föreligger att på denna punkt ifrågasätta ändring i nu föreliggande förslag.

De sakkunnigas förslag om *värtjänstutbildningens anknytning till skolarbetet* har på olika håll väckt gensagor. Ganska allmänt framhålles önskemålet, att friluftsverksamheten under läsåret måtte få i sina huvuddrag bibehålla den utformning, den nu har. Vidare befaras att det egentliga skolarbetet kunde komma att i viss mån bli lidande vid ett genomförande av de sakkunnigas förslag. Stor vikt måste enligt min mening även läggas vid den från sakkunnigt håll uttalade tveksamheten rörande effektiviteten i en utbildning, som skulle utsträckas över ett stort antal över hela läsåret spridda dagar, samt vid önskemålen, att den väsentliga värtjänstutbildningen i stället måtte förläggas till en eller flera samlade perioder.

Samtliga de sålunda framkomna önskemålen synas i tillräcklig grad ha blivit beaktade vid den överarbetning av sakkunnigförslaget, som vidtagits av skolöverstyrelsen och som utmynnat i förslag om den egentliga värtjänstutbildningens förläggande till en sexdagersperiod före höstterminens början. Beträffande den närmare utformningen av detta förslag hänvisar jag till nästföljande avsnitt. I detta sammanhang vill jag endast framhålla, att enligt min mening skolöverstyrelsens förslag ur olika syn-

punkter ter sig lämpligt och ändamålsenligt, varför jag anser mig böra i huvudsak ge det min anslutning.

I riksdagens förutnämnda uttalande liksom ock av de sakkunniga och i remissyttrandena har framhållits såsom synnerligen betydelsefullt, att *ledningen* av värtjänstutbildningen lägges i rätta händer. Ur denna synpunkt har en viss tveksamhet gjort sig gällande gentemot de sakkunnigas förslag med hänsyn till den omfattning, verksamheten vid ett genomförande av detta förslag skulle få, och svårigheterna att till erforderligt antal anskaffa lämpliga ledare. Med den mera begränsade omfattning, värtjänstutbildningen enligt vad jag förordat bör erhålla, synes ur nu ifrågasvarande synpunkt icke kunna anföras betänkligheter. Lämpliga ledare torde i icke ringa antal redan nu finnas bland lärarna — jag erinrar om de ledarkurser, som sommaren 1940 genom statens försorg anordnats (jfr sid. 76) — eller kunna anskaffas genom anordnande av ytterligare ledarkurser på sätt i det följande föreslås. Då värtjänstutbildningen vidare skulle komma att inskränkas till i stort sett städer och andra större samhällen, synas villiga och lämpliga ledare utan större svårigheter kunna erhållas även utanför lärarkårens krets. Vad beträffar vapenövningarna, får det givetvis anses önskvärt, om för ändamålet kunde åtminstone i viss utsträckning disponeras kvalificerade fackmän. Jag har från vederbörligt håll förvissat mig om att möjligheterna att för ändamålet avdela militär personal underlättas, om vapenövningarna, på sätt jag föreslår, koncentreras till en sammanhängande tidsperiod.

Jag vill emellertid särskilt framhålla, att verksamheten bör igångsättas endast i den mån så är lämpligt och möjligt med hänsyn till tillgången på ledare och materiel och först efter planmässiga förberedelser från vederbörande myndigheters sida. Jag vill erinra bland annat om vad från de militära myndigheterna i detta hänseende yttrats och vill understryka, att vid de särskilda läroanstalterna den obligatoriska värtjänstutbildningen bör genomföras endast i den mån förutsättningarna för ett ändamålsenligt bedrivande av verksamheten enligt skolöverstyrelsens beprövande i varje särskilt fall befinnas föreligga.

Ett viktigt led i värtjänstutbildningen skulle enligt de sakkunnigas förslag utgöras av *lägerverksamhet*, i princip obligatorisk för all skolungdom. I remissyttrandena har allmänt erkänts, att en utvidgning av den för närvarande av enskilda organisationer bedrivna lägerverksamheten är synnerligen önskvärd; samtidigt har man emellertid i stort sett enhälligt avstyrkt förslaget till den del detta avser att göra deltagandet obligatoriskt för elever vid vissa läroanstalter.

För egen del har jag på olika områden kunnat konstatera, att en läger-

verksamhet av denna art, planlagd på det rätta sättet och bedriven under lämplig och erfaren ledning, kan vara av den allra största betydelse som ett led i ungdomens fostran för samhälleliga uppgifter. Sätillvida är jag därför ense med de sakkunniga, att staten bör uppmuntra en verksamhet med detta syfte. Däremot kan jag icke följa de sakkunniga, då de föreslå, att lägervistelse bör bli obligatorisk för skolans barn. En oeftergivlig förutsättning för ett gott resultat av verksamheten är, såsom ovan antytts, att en erfaren ledarstab står till förfogande. Lika säkert som att ett läger under god ledning ger ett gott resultat och blir till avsedd nytta, lika säkert är, att ett läger, vars ledare icke äro uppgiften vuxna, vållar besvikelse och misstämning bland deltagarna, kan framkalla en dålig i stället för god anda i lägret med alla de konsekvenser detta för med sig och därför kan bli till allvarlig skada. Jag är i likhet med många myndigheter icke övertygad om att möjligheter föreligga att inom rimlig tid anskaffa ett mot den av de sakkunniga förordade lägerorganisationen svarande antal ledare med den kompetens och lämplighet för denna uppgift, som måste fordras. Enligt min mening bör denna verksamhet i fortsättningen liksom hittills byggas på frivillighetens grund men däremot med hänsyn till dess betydelse för ungdomens fostran i ökad utsträckning understödjas av allmänna medel. Jag återkommer i ett senare avsnitt till denna fråga.

Jag har alltså, såsom redan av det nu sagda framgår, endast i vissa hänseenden kunnat biträda de sakkunnigas förslag till värntjänstutbildning. Sådan utbildning bör enligt mitt förslag införlivas med skolans normala arbetsprogram endast försåvitt angår gossar och flickor i de högre klasserna (i åldern 15 år och därutöver) och igångsättas successivt i den mån de förutsättningar föreligga, som av mig i det föregående angivits. Obligatoriska sommarläger kan jag icke förorda och ej heller övningar med militär anstrykning för folkskolans elever. Så begränsad blir verksamheten i stort sett av den omfattning, som av mig angavs i anförandet till statsrådsprotokollet den 24 maj 1940.

Till detaljerna i fråga om värntjänstutbildningens utformning vid de olika läroanstalterna återkommer jag i nästföljande avsnitt.

III. Värntjänstutbildningens närmare utformning.

a. Allmänna läroverk och högre kommunala skolor.

De sakkunniga.

De sakkunniga ha, såsom av det föregående framgår, förordat, att värntjänstutbildningen anknytes till friluftsversksamheten.

Gällande bestämmelser. Enligt gällande stadgor för rikets allmänna läroverk, för kommunala flickskolor och för kommunala mellanskolor skall under en tid, motsvarande minst 10, högst 12 dagar, det vanliga skolarbetet ersättas av friluftsversksamhet, bestående av dels vandringar, idrottsövningar och kroppsarbete i det fria, dels exkursioner och andra studieutflykter. Befrielse från deltagande häri kan av rektor under vårterminen meddelas lärjungar, som bereda sig till avläggande av real- eller studentexamen respektive tillhöra flickskolans högsta klass. Sålunda frikallade elever skola under motsvarande tid åtnjuta ledighet. Friluftsversksamheten förlägges antingen till fast friluftsdag, varvid för densamma på arbetsordningen upptages viss regelbundet återkommande tid, eller till rörliga friluftsdagar, så långt möjligt jämnt fördelade över läsåret, varvid disponeras för varje tillfälle anvisad tid, eller ock till fasta och rörliga friluftsdagar i förening. Sättet för friluftsversksamhetens ändamålsenliga inordnande i skolarbetet bestämmes av rektor efter kollegiets hörande, och plan för verksamhetens bedrivande fastställs av rektor efter samråd med vederbörande lärare. Därest friluftsversksamheten förlägges till fast dag, skall rektor efter kollegiets hörande uppgöra förslag till erforderliga jämkningar i de fastställda timplanerna samt underställa förslaget skolöverstyrelsens prövning. Vid friluftsversksamhetens planläggning och utförande skola i övrigt tjäna till huvudsaklig ledning de anvisningar, som meddelas av skolöverstyrelsen.

Motsvarande bestämmelser finnas för högre folkskolor och praktiska mellanskolor i den för dem gällande stadgan, dock att antalet friluftsdagar här endast anges skola utgöra högst 12.

I viss utsträckning synas föreskrifterna beträffande friluftsversksamhet ha vunnit tillämpning även vid kommunala gymnasier samt vid en del privatläroverk, såsom högre goss- och samskolor, högre flickskolor och enskilda mellanskolor.

Syftet med friluftsversksamheten är dels att bereda lärjungarna rekreation och omväxling i det dagliga arbetet genom idrottslig verksamhet, studieutflykter och dylikt, dels att erbjuda dem lämpliga tillfällen att komma i närmare kontakt med livet utanför skolan och lära känna natur, folk, arbetsliv m. m. samt vänja dem vid ett vårdat uppträdande och i övrigt påverka deras personlighetsfostran.

I detta sammanhang erinras, att läsåret vid de allmänna läroverken och vissa högre kommunala läroanstalter omfattar 38 veckor eller för de elever, som i vanlig ordning bliva flyttade, 266 dagar. Beträffande de högre folkskolorna skall läsåret i regel omfatta minst 36 veckor. För läroverken och de kommunala mellanskolorna tillkommer tiden för inträdes- och flyttningssprövningar, vilken tid beträffande flickskolorna inräknas i läsåret. I läsåret inräknas den ledighet, som vid slutet av varje termin oundgängligen

erfordras för skolarbetets avslutande, samt påsk- och pingstloven. Läroverkens läsår börjar senast första söckendagen i september och slutar inom juni månad, därest icke särskilda omständigheter föranleda undantag. Dag för terminernas början och slut bestämmes efter rektors förslag av eforus. För mellan- och flickskolorna samt de högre folkskolorna gäller, att, därest ej annorlunda är bestämt i skolans reglemente, läsåret börjar i augusti och slutar i juni, samt att dag för termins början och slut bestämmes av skolstyrelsen efter förslag av skolans rektor. För högre flickskolor och enskilda mellanskolor synes läsåret i regel omfatta 36 respektive 38 veckor.

De sakkunniga ha ansett sig beträffande friluftsdagarna vid de allmänna läroverken och liknande undervisningsanstalter böra uttala, att dessa dagar i så måtto uppfyllt förväntningarna, att de givit omväxling i det dagliga skolarbetet, att de flestades givit kontakt med livet utanför skolan och att de givit lärjungarna en del ökade kunskaper och färdigheter, men att deras program på grund av bristfällig organisation och brist på kompetenta ledare på många håll varit för lösliga. I detta hänseende måste en ändring ske. Utan tvivel kunde en väl organiserad och skickligt ledd utbildning i vederbörande friluftsgrenar i förening med gymnastikundervisningen bilda grundstommen till en ungdomens försvarsberedskap. Till denna utbildning ansåge de sakkunniga redan av detta skäl, att värtjänstutbildningen i första hand borde anknytas.

Till de i friluftsverksamheten ingående grenarna, vilka för att värtjänstutbildningen skulle kunna fylla sitt syfte måste erhålla ett delvis annat innehåll, borde komma utbildning i luft-, gas- och brandskydd, målspaning, rapportering och ordonnanstjänst samt olycksfallsvård. Vidare borde värtjänstutbildningen omfatta för de manliga eleverna handgranatkastning, skjutning, vapenkännedom och vapenvård samt för de kvinnliga eleverna hem- och lägertjänst, hemsjukvård och barnavård.

Beträffande tiden för värtjänstutbildningen förklara de sakkunniga, att utbildningstiden borde kunna begränsas till 15 dagar. I anslutning härtill föreslå de sakkunniga, att i stället för nuvarande bestämmelser om friluftsdagar för läroverk och liknande läroanstalter måtte införas bestämmelser av innehåll, att vid dessa skolor skulle finnas *minst 15 friluft- och värtjänstdagar per läsår*, vilket innebure en ökning med 3. Ökningen skulle vinnas genom förlängning av läsåret.

Detaljerna i de sakkunnigas förslag rörande utbildningsgrenarnas fördelning på skilda åldersstadier och kön framgå av sammanställningen på sid. 4.

Vid anordnandet av friluft- och värtjänstdagarna kunna, anse de sakkunniga, de av skolöverstyrelsen utfärdade *metodiska anvisningarna* i huvudsak tjäna till ledning. I vissa avseenden föreslå de sakkunniga kompletteringar, varjämte särskilda anvisningar borde utfärdas beträffande de nytillkommande grenarna. För att ge en bild av innehållet

i den speciella värtjänstutbildningen, sådan de sakkunniga tänkt sig densamma, må följande utdrag här lämnas ur de sakkunnigas förslag rörande anordnandet av utbildningen i varje ämne för sig. Vad beträffar tim- och kursplaner torde få hänvisas till betänkanudet; jfr även sammanställningen på sid. 4).

Luft-, gas- och brandskydd.

Utbildningen, som främst avser att bibringa eleverna elementära kunskaper och färdigheter i vad som hör till hemskyddet, bör omfatta allmän orientering, brandtjänst, ordonnanstjänst, gasskyddstjänst och samarittjänst. Beträffande den sistnämnda se nedan vid olycksfallsvård. Större delen av tiden anslås till brandtjänst, som är hemskyddets viktigaste detalj.

Allmän orientering. Eleverna böra känna luftskyddets uppgifter och organisation i stora drag. Bombflygets anfallssätt, anfallsmedel och de omständigheter, som beröra träffsäkerheten, omnämnas därför inledningsvis. Beträffande det militära luftförsvaret, som omfattar luftbevakningen, luftvärnet och jaktflyget, lägges vid undervisningen huvudvikten på luftbevakningen, av vars verksamhet det civila luftskyddet är i hög grad beroende. Enär elevernas uppgifter inom det civila luftskyddet kunna väntas komma att falla huvudsakligen inom ordonnanstjänsten, brandtjänsten och samarittjänsten, bör genomgås rapportsamlingsstälernas ändamål och organisation inom det allmänna luftskyddet. Även industriluftskyddet bör omnämnas. Hemskyddets uppgifter och organisation ägnas mera ingående behandling, varvid särskild vikt lägges vid ordonnanstjänsten och brandtjänsten. Mörkläggningsens betydelse kan lämpligen under den mörka årstiden praktiskt demonstreras genom att påvisa det ljussken, som vilar över ett upplyst samhälle med betonande av att även svaga ljuskällor, särskilt om de äro rörliga, lätt upptäckas på stora avstånd.

Brandtjänsten. Med tanke på det värde, som även i fredstid färdighet i eldsläckning kan ha, böra synpunkter på eldsläckning i allmänhet samt de enklaste reglerna för uppträdande på eldstället genomgås. Brandbomber och deras bekämpande demonstreras i samband med husbrandvaktens utrustning. Husbrandvaktens placering och uppträdande under flyglarm samt verksamhet efter bombanfall genomgås.

Ordonnanstjänsten. Ungdomen lämpar sig särskilt väl för ordonnanstjänsten. Cykeln är därvid ett gott hjälpmedel. Vid undervisningen betonas bland annat ordonnanstjänstens betydelse för luftskyddets funktionsduglighet vid t. ex. brott på telefonförbindelserna.

Gasskyddstjänsten. Stridsgaserna och gasmasken. Begreppen strids-»gaser», försvinnande stridsgas och kvarliggande stridsgas samt gasernas verknings sätt böra klargöras. I samband härmed meddelas undervisning angående gasmasken och dess egenskaper.

Luftskyddsövningar inom skolorna. Genom luftskyddsövningar inom skolorna förberedes skolans eget luftskydd. Dessa övningar avse dels att under vistelse i skolan lära eleverna att vid flyglarm under lugna och ordnade former sätta sig i säkerhet, dels att med hjälp av äldre elever ordna hemskydd inom skolan. Föreskrifter om hur eleverna böra uppträda, därest flyglarm gives medan de förflytta sig till och från skolan, böra även meddelas.

Fortsatt utbildning. Den starkt begränsade tiden medgiver endast en ytlig utbildning i luftskyddet. På platser, där luftskyddsföreningar finnas, bör för de äldre eleverna framhållas önskvärdheten av att de sätta sig grundligare in i hit-hörande frågor. Förbindelse bör för detta ändamål sökas med den lokala luftskyddsföreningen.

Målspaning, rapportering och ordonnanstjänst.

Utbildningen i målspaning avser

att uppöva och skärpa iakttagelseförmågan,

att bevara och utveckla den naturliga »jägarinstinkten» — förmågan att i skog och mark känna, märka och se vad som sker i omgivningen —,

att i samband härmed förbereda, utveckla och uppöva förmågan att fältmässigt spana mot fältmässiga mål och

att bibringa eleven för bevakningstjänst (luftbevakning, posttjänst vid läger o. s. v.) erforderlig uppmärksamhet och iakttagelseförmåga.

Utbildningen skall främst inriktas på att bibringa eleverna blick för terrängens utseende, lära dem giva akt på skuggor, dagrar och rörelser och genom fortsatt övning bibringa dem förmågan att lägga märke till även mindre förändringar i en terrängbild, uppöva förmågan att lyssna till och uppfatta olika ljud samt av dessa draga slutsatser om orsak och upphov.

Särskilt för skolornomen i städerna är det av stor vikt att de på detta sätt bringas i kontakt med naturen. Utbildningen är — rätt bedriven — ägnad att göra ungdomen förtrogen med naturen och även att skapa goda förutsättningar för fortsatt utbildning till poster, bevakningsmän, fältskyttar o. s. v. God förmåga i målspaning förebygger risk för överrumpling.

Utbildningen i rapportering avser

att bibringa eleven förmåga att korrekt repetera och framföra ett muntligt meddelande (innehållande bland annat ords- och tidsuppgifter),

att snabbt framföra rapporten kortaste och lämpligaste väg med användande av olika förflyttningsmedel (till fots, på cykel, med skidor) samt sedermera

att självständigt avfatta en enkel, klar och redig rapport t. ex. över vad som iakttagits vid en övning i målspaning.

Utbildning i rapportering kan delvis bedrivas i samband med övning i målspaning och orientering.

Utbildningen i ordonnanstjänst avser — utöver att bibringa förmåga i rapportering — att i övrigt göra eleven skickad att göra tjänst som ordonnans bland annat genom att uppöva påpasslighet, vakenhet, hövlighet, raskhet och initiativförmåga.

Den praktiska utbildningen äger rum dels i samband med övningar i rapportering, dels genom att eleverna beredas tillfälle att som ordonnanser biträda lärare och övningsledare vid olika slag av värtjänstövningar.

Olycksfallsvård.

Utbildning i olycksfallsvård äsyftar att göra ungdomen, manlig såväl som kvinnlig, förtrogen med grundprinciperna för första behandling av skadad. Då utbildningen måste vara i huvudsak praktisk och färdighet i förbandsläggning kräver mycket övande, bör utbildningen fördelas på flera år med upprepade tillfällen till övning under ett och samma läsår.

Kursplanen bör omfatta följande: första hjälpens betydelse; olika slag av första förband och förbandslära (förbandsartiklar, deras uppgift och användning,

förbandsläggning med trekantig duk och med binda, omslag); sår och sårbehandling; brännskador; blödning och blodstillning; främmande föremåls borttagande; benbrott, ledsador och stödjeförband; förgiftning; medvetslöshet; livräddning och konstgjord andning; olycksfall genom elektricitet; skador på grund av stridsgaser; transport av skadad.

Vid undervisningen är det av stor vikt, att hänsyn toges till elevernas allmänna ståndpunkt och förmåga. Den teoretiska undervisningen bör i största möjliga utsträckning anknytas till det praktiska arbetet och får ej göras till självändamål.

Handgranatkastning.

Handgranatkastning, huvudsakligen i form av målkast, bör förekomma i gossarnas idrottsundervisning från och med klasserna 2⁵ (1⁴).

Skjutning. Vapenkännedom och vapenvård.

Korthållsskjutning är skjutning på korta avstånd (10—30 m.) och med vapen anpassade efter elevernas ålder. Den utgör grunden för den kommande utbildningen med armégevär. Eleverna skola härunder inlära principerna för riktning och avfyring, till en början utan ammunition, varvid riktställning bör komma till användning, senare med ammunition.

Säkerhetsbestämmelser inskräpas före utbildningens början.

Luftgevär, salongsgevär eller liknande vapen böra användas för de yngre eleverna. För att underlätta övergången till skjutning på större avstånd användes, när så är möjligt, armégevär med övningsammunition (lämpligen kammarammunition).

Skolskjutning och fältmässig skjutning. Utbildningen äger rum huvudsakligen med armégevär på 200 och 300 m. avstånd.

Sedan förmåga i avståndsbestämning och i val av riktpunkt bibringats eleverna, ordnas enskild fältskjutning, först eventuellt på skjutbanan men senare om möjligt i terrängen.

Den fältmässiga skjututbildningen bör för de äldre eleverna dessutom omfatta några exempel med fältskjutning i grupp. För att åstadkomma ett fältmässigt uppträdande och för att ge övningen en mera verklighetstrogen bakgrund, skall ett enkelt avfattat »läge» angivas för deltagarna, varvid hemvärnsbetonade uppgifter företrädesvis böra förekomma.

De elever, som under skjutövningar på grund av begränsat utrymme på skjutbanan, bristande tillgång på vapen eller dylikt icke kunna sysselsättas med skjutning, övas lämpligen i anslutning till skjutplatsen i eldhandgrepp och exercis samt avståndsbestämning, målspaning, kartläsning och, efter fullgjord skjutning för dagen, i handgranatkastning.

Vapenkännedom och vapenvård. Vapnets konstruktion och vård samt isärtagning och sammansättning (vid vapen, där detta förekommer) inläres dels före skjututbildningens början och dels i samband med skjutning.

Hem- och lägertjänst.

Ifrågavarande undervisning är av betydelse för den kvinnliga beredskapen överhuvudtaget. Den avser särskilt att sätta eleverna in i de problem, som beröra civilbefolkningens levnadsförhållanden i krigstid, samt att bibringa dem kunskaper och färdigheter i härmed sammanhängande och för dem lämpade arbetsuppgifter. Sådana problem och uppgifter äro befolkningsomflyttning, utspisning, anordnande av evakueringsläger m. m. Den äldre kvinnliga skolungdo-

men kommer att ha en given plats såsom medhjälpare i evakueringsläger, enär dylika läger äro avsedda huvudsakligen för yngre skolbarn och personer, som på grund av ålder, sjukdom eller lyte ej äro arbetsföra. Ifrågovarande elever måste därvid ej endast biträda vid omhändertagandet av de yngre kamraterna utan även kunna under föreständarinnas ledning sköta andra vid lägret förekommande sysslor.

Kursplanen för utbildningen bör omfatta, bland annat, förberedelser för och verkställande av enskild, familje- eller gruppflyttning; iordningställande och vård av tillfällig bostad (skolsal, tält, lada och dylikt); förplägnad (kosthåll) med begränsade tillgångar och under primitiva förhållanden; sanitetslära.

Utbildningen, som i huvudsak bör handhas av skolkökslärarinna men beträffande vissa delar även av slöjdlärarinna, måste vara förberedd genom och anknyta till undervisning i hushållsgöromål och slöjd. För att tillgodose behovet av att samtliga elever vid högre läroanstalter erhålla utbildning i denna värn-tjänstgren är det synnerligen önskvärt, att undervisning i hushållsgöromål anordnas även vid det ej ringa antal sådana skolor, där dylik undervisning nu ej meddelas. Utbildningen, i vilken såväl individuella som gruppuppgifter böra förekomma, bör i huvudsak förläggas till klasserna 5⁵, 4⁴ och ring I⁴, respektive 5⁷, 4⁶ (= 15—16 års ålder), men fortsatt undervisning och tillämpningsövningar, huvudsakligen i form av förplägnadstjänst, böra anordnas i gymnasiets och flickskolans högre avdelningar. Eleverna från dessa högre avdelningar böra även utbildas att tjänstgöra såsom biträdande ledare i de lägre klasserna, en förutsättning för att undervisningen skall kunna ske i grupper med eventuellt olika uppgifter i varje grupp, varigenom mindre undervisningsmateriel behövs.

Huvudvikten bör läggas på det praktiska arbetet, vilket i möjligaste mån bör förläggas utomhus samt anordnas så, att eleverna lära sig att använda enkla och effektiva metoder, med ett minimum av redskap. Den teoretiska undervisningen bör göras åskådlig genom demonstrationer, förevisning av bilder och filmer eller genom att förena den med studiebesök på lämpliga platser.

I syfte att redan på tidigt stadium inrikta skolungdomen på det egna praktiska arbetets stora betydelse, böra övningar av olika slag (»Red-dig-själv-arbeten») med början i skolans lägsta klasser utgöra en del av arbetsprogrammen för friluft- och värn-tjänstdagarna. Hit höra: packning av matsäck och utrustning för skilda ändamål, knopslagning, cykelvård och -reparationer, skidvallning, enkla snickeriarbeten, förfärdigande av för idrotts- och lägerliv lämpliga redskap, klädesplagg, madrassvar, sov- och ryggsäck. Om skolträdgård finnes, kunna arbeten med dess iordningställande och med odling av lämpliga växter ingå i »red-dig-själv»-övningarna liksom även tillvaratagande av på orten vilt växande, matnyttiga vegetabilier samt medicinalväxter.

H e m s j u k v å r d.

Undervisningen i denna gren av sjukvård åsyftar att bibringa äldre kvinnliga elever elementär kunskap om en på rätt sätt ordnad och utförd sjukvård i hemmet.

B a r n a v å r d.

Vid upprepade tillfällen och från olika håll har betonats, att barnavård borde vara ett obligatoriskt skolämne för varje flicka. Ämnet är nu visserligen upptaget i undervisningsplanerna för de praktiska linjerna i såväl flick- och mellanskolor som högre folkskolor, men av redogörelserna för läsåret 1939/40 framgår, att undervisning däri med undantag för något enstaka fall ej förekommit i flickskolorna och endast undantagsvis i skolor av de andra slagen.

De sakkunniga anse, att undervisning i detta viktiga ämne, där den ej ingår i något av skolans övriga undervisningsämnen, bör ingå i värtjänsten. Utbildningen synes med hänsyn till bland annat möjligheten att ordna ledarfrågan böra anordnas såsom en koncentrerad kurs på minst 12—15 timmar fördelade på 3 dagar, vari kan ingå en heldag, som sammanfaller med värtjänstverksamhet för skolan i dess helhet. Den övriga för kursen använda tiden kan, om så anses ofrånkomligt, tagas igen på andra för skolan anordnade värtjänstdagar.

Utbildningen på värtjänstdagarna måste *till en början* på grund av ledarbrist och organisatoriska svårigheter (sålunda bör t. ex. antalet deltagare per kurs icke överstiga 30) begränsas till att omfatta vissa skolor. I första hand böra därvid ifrågakomma de äldsta eleverna i flickskolor och gymnasier samt de elever i seminarier, vilka vid inträdet ej ännu erhållit sådan utbildning, enär dessa på grund av sin ålder och därmed sammanhängande mognad och ansvarskänsla bäst kunna tillgodogöra sig utbildningen. I detta sammanhang vilja de sakkunniga dock framhålla önskvärdheten av att snarast möjligt även andra elever beredas tillfälle till undervisning i ämnet.

Skolöverstyrelsen.

Skolöverstyrelsen har, som nämnts, föreslagit, att den egentliga värtjänstutbildningen koncentreras till en sexdagersperiod före höstterminens början.

Det vore en mycket enhällig uppfattning bland fackmän, som representerade skjututbildning, att för dennas effektivitet en samlad övningstid, ofta beräknad till omkring 6 heldagar eller 12 halvdagar i följd, vore vida att föredraga framför de sakkunnigas förslag. För flickornas räkning hade redan de sakkunniga själva kommit till samma åsikt, när det vore fråga om barnavårdsundervisningen, som tänkts förlagd till en sammanhängande 3-dagarsperiod. Överstyrelsen delade i likhet med en mängd kollegier, rektorer och andra denna mening om fördelen från utbildningens egen synpunkt av samlad arbetstid.

Men härtill komme, att en sådan anordning utan tvivel vore fördelaktigast även från organisatorisk synpunkt och med hänsyn till det övriga skolarbetet. Om på detta sätt ett antal särskilt för den egentliga värtjänstutbildningen avsedda dagar samlades vid höstterminens början, när lärjungarna komme utvilade tillbaka till skolan, så bortföle den av många uttalade farhågan, att de hittillsvarande idrottsdagarnas ursprungliga och egentliga uppgift skulle gå förlorad, då de ofta krävande värtjänstövningarnas innehåll överflyttades till dem. Och idrottsdagar av hittillsvarande typ och i huvudsak samma innehåll, om ock med inslag ur de sakkunnigas rikhaltiga program av tidsbetonad art, skulle som nu med lämpliga mellanrum få avbryta skolarbetet. De skulle alltså i första hand få tjäna behovet av omväxling och rekreation, och de skulle fortfarande ge tillfälle till de värdefulla biologiska exkursionerna och andra studieutflykter.

Det kunde vidare icke förnekas, att användningen av de hittillsvarande friluftsdagarna, som dock existerat i ett dussin år vid läroverken, ännu knappast överallt fått en fastare utformning. Under sådana förhållanden borde det icke vara oberättigat att befara, att de nya värtjänstdagarna med sitt delvis mera speciella och svårbemästrade innehåll och sitt ökade antal skulle åstadkomma en liknande situation som den, de ursprungliga idrottsdagarna vållat. Ett plötsligt genomförande av de sakkunnigas för-

slag skulle därför kunna komma att alstra besvikelse över resultatet av utbildningen.

Därtill komme yttermera, att dessa många över läsåret utströdda dagar skulle onödigt splittra skolarbetet, vilket så långt som möjligt borde skyddas.

Vidare vore det obestriddigt, att det åtminstone ännu så länge vore otillräckligt sörjt för ledare av värtjänstövningarna, såvitt de skulle ligga inströdda i skolarbetet, så att ett planmässigt anlåtande av fackkunniga krafter utanför skolan bleve försvårat eller omöjliggjort. Ja, ej ens skolans egna krafter skulle kunna vid en sådan spridd anordning effektivt tillvaratagas.

Här borde ock beaktas, såsom i flera yttranden påpekats, att om på timlärarna skulle utan vidare tillämpas den stadgade skyldigheten att medverka vid idrottsverksamheten, ett i förhållande till avlöningen oskäligt arbete skulle behöva uttagas av dessa svagast avlönade lärargrupper, vilkas arvode ju stode i direkt proportion till deras antal undervisningstimmar inom det specialfack, för vilket de vore engagerade.

Ytterligare fördelar med en sexdagsperiod, medan sensommarvärdet ännu rådde, vore, att flickornas övningar i stor utsträckning kunde förläggas utomhus och att sinning då kunde idkas i det fria, där förutsättningar eljes funnes härför. Och, sist men icke minst, på detta sätt kunde den fördyrande förlängningen av läsåret vid de allmänna läroverken och med dem jämställda läroanstalter undvikas.

Alla dessa synpunkter hade övertygat överstyrelsen om lämpligheten av att den egentliga värtjänstutbildningen borde förläggas till en samlad period om sex dagar och att i fråga om läroverken denna sexdagsperiod borde förläggas till början av höstterminen.

Mot en dylik koncentrerad förläggning av värtjänstövningarna hade anmärkts, att skjutbanorna ej skulle förslå. Detta skulle särskilt gälla Stockholm med dess stora lärjungantal. Överstyrelsen har med anledning härav vidtagit en speciell undersökning på denna punkt för Stockholms vidkommande och därvid kommit till det resultatet, att denna detaljginge att ordna.

Efter att ha överbävt olika anordningar för **a n k n y t n i n g e n t i l l s k o l a r b e t e t** av denna sexdagsperiod hade överstyrelsen stannat för följande tillvägagångssätt:

Som bekant hade de allmänna läroverken och de kommunala mellanskolorna 266 dagars (38 veckors) undervisningstid under läsåret. Men dessa 38 veckor föreginges av en vecka, för vilken även avlöning utginge till samtliga lärare och som i behöflig utsträckning skulle användas till inträdes- och flyttningsprövningar. Denna veckas sex arbetsdagar kunde nu användas till den egentliga värtjänstutbildningen. I den mån till ledare vid dessa egentliga värtjänstövningar användes instruktörer utanför lärarnas led, såsom, enligt överstyrelsens mening med fog, påyrkats av en ansenlig mängd vittnesgilla bedömare, uppstode ingen friktion alls med det skolarbete, som då bedreves, d. v. s. prövningarna, utom att de lärjungar, som deltog i dessa, i behöflig grad finge permitteras. För att ett fastare grepp om lärjungestocken skulle ernås, torde det vara lämpligt, att anmälningarna till det nya läsåret ägde rum första dagen av här avsedda vecka

och att alla även nyanmälda lärjungar inom ifrågakommande klasser, oavsett om de komme att sedan tillhöra läroverket eller ej, bleve skyldiga att deltaga i värtjänstutbildningen, där ej rektor funne skäl till befrielse. Utbildningen kunde eventuellt fortgå även under uppropsdagen, då lärares och lärjungars närvaro krävdes endast en eller annan timme.

Vid de kommunala flickskolorna, där ingen särskild vecka vore anslagen till provningar, torde för dessa övningar kunna tagas i anspråk dels de dagar, som nu användes till provningarna jämte uppropsdagen, tillsammans omkring fyra dagar, dels två av de vanliga idrottsdagarna. Liknande anordning torde bli erforderlig vid vissa högre folkskolor.

För närvarande vore stadgat, att nyinskrivna lärjungar »omedelbart efter deras intagning i läroverket» skulle underkastas läkarundersökning av skolläkaren. Om den av överstyrelsen föreslagna anordningen av värtjänstutbildningen komme till stånd, torde de *nyanmälda* lärjungar, som skulle deltaga i värtjänstövningarna, böra få sin läkarundersökning, innan de började med dessa. I regel bleve det ju endast till första ringen, som något större antal nya lärjungar anmälde sig; de torde eventuellt kunna hinna undersökas redan anmälningdagen och före övningarnas början.

Nu finnes emellertid vid läroverken åtskilliga lärare, som ägde sådan utbildning och sådant intresse för värtjänstutbildningen, att de borde ifrågakomma som ledare. Det torde i viss utsträckning icke vara oöverkomligt att överflytta dessas befattning med provningarna på kamrater. Övningslärarna, alltså exempelvis gymnastiklärarna och lärarinnorna i slöjd och hushållsgöromål, vore i alla händelser då, ehuru avlönade, fria från undervisning och kunde alltså stå till disposition, fastän billigheten syntes kräva viss gottgörelse för deras genom värtjänstarbetet ökade arbetsprestationer.

Till ledare utom nyss avsedda lärare borde givetvis för pojkmarnas övningar — huvudsakligen skjutövningar och därmed sammanhängande moment — i första hand anlitas militära instruktörer. Men då under nuvarande förhållanden risk torde föreligga för att icke tillräckligt många sådana kunde undvaras för militära behov, borde vidare lämpliga hemvärns- och landstormsmän kunna tagas i anspråk. En särskild kategori, som här, såvitt möjligt, borde ihågkommas, utgjordes av läraraspiranter och unga lärare utan anställning men med tillräcklig militär utbildning.

För ledningen av flickornas övningar borde ifrågakomma, utom gymnastiklärarinnor, lämpliga instruktörer med god utbildning för sjukvård, respektive barnavård o. s. v.

En sådan norm för utväljande av ledare för den egentliga värtjänstutbildningen syntes överstyrelsen stå i god överensstämmelse med riksdagens och departementschefens uttalade förutsättning: att utbildningen skulle handledas på ett omdömesgillt sätt och under sådan statlig kontroll, att den fyllde en verklig uppgift i den allmänna försvarsberedskapen.

Det borde åligga rektor att i god tid, exempelvis om möjligt före den 1 juni varje år, inkomma till skolöverstyrelsen med uppgift på det beräknade antalet ledare jämte förslag till sådana. På huvudledaren, alltså i normala fall gymnastikläraren, borde det ankomma att utarbeta detaljerat program för övningarna och minst en månad före övningarnas början underställa rektor detsamma.

I anslutning till sin uppfattning angående lämpligt åldersstadium för den egentliga värtjänstutbildningen föreslog överstyrelsen, att denna skulle

beröra allenast gymnasiernas och högsta realskoleklassens lärjungar. Då emellertid, särskilt i mindre, fristående realskolor och motsvarande skolformer, antalet lärjungar i högsta klassen ofta vore mycket litet, syntes hinder ej böra möta för att lärjungar ur näst högsta klassen, vilka ägde därför lämpad utveckling, finge frivilligt utfylla sådana små lärjungegrupper.

Beträffande de grenar, som borde förekomma vid sexdagarskursen, utginge överstyrelsen från att i första hand sådana borde odlas, som kunde ge det snabbaste och värdefullaste utbytet för landets värnkraft, d. v. s. för pojknarnas vidkommande skjutning, för flickornas hem- och lägertjänst samt hemsjukvård.

Fältskjutning borde ej ifrågakomma liksom ej heller andra övningar, som förutsatte alltför stora ansträngningar, eller en träning, som ej kunde åstadkommas på den korta tid, varom det kunde bli fråga vid skolorna, eller som vore förbundna med alltför stora risker för olycksfall. Av sådana skäl borde exempelvis ej heller uthållighetslöpningar eller nattövningar förekomma.

Där goda förutsättningar därför funnes, kunde i planen för flickornas värtjänstutbildning eventuellt en kurs i barnavård inläggas i sexdagarsperioden, därest instrukturer kunde erhållas från svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundet eller på platsen förefintlig mödra- och barnavårdscentral. Dock syntes, fastän den av överstyrelsen förordade anordningen av värtjänstutbildningen utginge från en längre sammanhängande utbildningstid än de sakkunniga räknat med, någon mera allmän utbildning i barnavård icke genom förbundets medverkan kunna komma till stånd, detta på grund av svårigheten att ordna ledarfrågan. Värdet av en kurs av det summariska slag, de sakkunniga föreslagit, torde emellertid kunna diskuteras. Frågan, huruvida undervisning i barnavård i större utsträckning än som nu förekomme låte sig inpassas i skolundervisningen, torde ankomma på 1940 års skolutredning att undersöka.

Beträffande programmet för de under läsårets lopp återkommande idrottsdagarna erbjöde de sakkunniga enligt överstyrelsens mening ett gott och fylligt material, som kunde komma till användning på skolans olika åldersstadier. Vid dettas utnyttjande borde dock — liksom vid sexdagarskursens planläggande — den anvisningen i utredningsdirektiven hållas i minne, att verksamheten ej borde splittras på för många utbildningsgrenar. Det borde också tillses, att övningarna ej gjordes för krävande.

Sedan Kungl. Maj:t fastställt de allmänna grunderna för värtjänstutbildningens ordnande, syntes det lämpligen böra anförtros åt skolöverstyrelsen att låta utarbeta provisoriska riktlinjer för verksamhetens bedrivande, åtföljda av exempel på planläggning av övningarna. Åt 1940 års skolutredning torde böra överlämnas att med stöd av vunnen erfarenhet överväga en mera definitiv utgestaltning av värtjänstutbildningens och idrottsdagarnas program.

Skolöverstyrelsen hade emellertid förutsatt, att i princip de över läsåret

spridda idrottsdagarnas hittillsvarande allmänna ändamål skulle kvarstå oförändrat (och alltså bland annat fortfarande inbegripa biologiska, geografiska och andra studieutflykter), dock med tillägg av utbildning i luft-, brand- och gasskydd samt annan samhällstjänst. Kvarstå borde givetvis även nu gällande tillstånd enligt Kungl. Maj:ts beslut den 24 maj 1940 att i lämplig utsträckning använda sådana dagar för ytterligare övning i skjututbildning för manliga lärjungar.

Anledning föreläge under nu angivna förutsättningar enligt skolöverstyrelsens mening icke att ändra de hittillsvarande idrottsdagarnas antal (10—12). Med hänsyn till förestående examensarbete borde emellertid även rektors befogenhet att medge viss befrielse för lärjungarna i gymnasiets högsta ring och realskolans och motsvarande skolformers högsta klass från deltagande i friluftsverksamheten bibehållas.

Genom tillkomsten av den koncentrerade värtjänstutbildningen vid höstterminens början — som alltså för gymnasieringarna och realskolans högsta klass gäve (6 + 10 à 12 =) 16 à 18 värtjänst- och idrottsdagar (med viss jämkning för högsta ringen och högsta klassen) — torde likväl större effektivitet i det hela utvinnas för landets värnkraft än genom den av de sakkunniga föreslagna anordningen med 15 värtjänst- och friluftsdagar för alla årsklasser (utom 1⁵).

De av de sakkunniga och skolöverstyrelsen förslagsvis upprättade timplanerna för de speciella värtjänstgrenarna, såvitt de avse gymnasierna, realskolans avslutningsklass samt flickskolorna utvisar följande ämnesfördelning:

De sakkunnigas förslag.

Antal dagar¹ ägnade åt

Ä m n e	I ⁴ , 5 ⁵ , 4 ⁴ , 5 ⁷ , 4 ⁶		II ⁴ , I ³ , 6 ⁷ , 5 ⁶		III ⁴ , II ³ , 7 ⁷ , 6 ⁶		IV ⁴ , III ³	
	gossar flickor		gossar flickor		gossar flickor		gossar flickor	
Luftskydd m. m.	1	1	1/2	1/2	1	1	1/2	1/2
Rapporttjänst m. m.	2	2	1 1/2	1 1/2	1	1 1/2	1/2	1/2
Olycksfallsvård	1/2	—	1/2	—	1/2	1/2	1/2	2 1/2
Skjutning m. m.	6	—	6	—	6	—	6	—
Hem- och lädertjänst	—	7	—	2	—	2	—	3
Hemsjukvård	—	—	—	5	—	—	—	—
Barnavård	—	—	—	—	—	4	—	—
Summa dagar	9 1/2 10		8 1/2 9		8 1/2 9		7 1/2 6 1/2	

¹) Heldag beräknas till 4—5 timmar, halvdag till 2—2 1/2 timmar.

Skolöverstyrelsens förslag.

Antal timmar, ägnade åt

Ä m n e	I ¹ , 5 ⁵ , 4 ⁴ , 5 ⁷ , 4 ⁶		II ⁴ , I ⁸ , 6 ⁷ , 5 ⁶		III ⁴ , II ³ , 7 ⁷ , 6 ⁶		IV ⁴ , III ³	
	gossar	flickor	gossar	flickor	gossar	flickor	gossar	flickor
Luftskydd m. m.	3	2	4	2	3	2 ^{1/2}	—	2 ^{1/2}
Rapporttjänst m. m.	5	5	6	3	5	5	—	2 ^{1/2}
Olycksfallsvård	1	—	—	—	—	7 ^{1/2}	—	10
Skjutning m. m.	19	—	20	—	16	—	16	—
Uppträdande i mindre militära enheter	—	—	—	—	4	—	6	—
Instruktion av yngre elever	—	—	—	—	—	—	8	—
Lägerliv	2	—	—	—	2	—	—	—
Simning	—	5	—	5	—	5	—	5
Hem- och lägertjänst	—	18	—	5	—	10	—	10
Hemsjukvård	—	—	—	15	—	—	—	—
Summa timmar	30	30	30	30	30	30	30	30

Övriga myndigheter.

De myndigheter, som hörts i ärendet, ha i allmänhet icke — utöver vad som framgår av det referat, som i det föregående lämnats rörande de allmänna grunderna för värtjänstutbildningen — gått närmare in på detaljerna i de sakkunnigas förslag om utbildningens utformning. Av handlingarna i ärendet inhämtas dock följande:

Medicinalstyrelsen har framhållit, att beträffande organisationen av undervisningen i olycksfallsvård, hemsjukvård och barnavård flera problem erbjöde sig, som kunde medföra modifikationer i de sakkunnigas förslag. Styrelsen förutsatte, att den bleve i tillfälle att närmare uttala sig härom, då förslaget stode inför sin definitiva praktiska utformning.

Socialstyrelsen har av skäl, som av den förut lämnade redogörelsen framgår, funnit erforderligt, att programmet för bland annat flickornas värtjänst bleve föremål för en översyn. Därvid borde en särställning beredas ämnet b a r n a v å r d.

I betänkandet betonades, att undervisning i barnavård, ehuru den upp-tagits i undervisningsplanerna, icke annat än undantagsvis förekommit i flick- och mellanskolor eller i högre folkskolor. Det vore utan tvivel mycket betydelsefullt och för deras utveckling hälsosamt, att flickorna på det högre skolstadiet mera allmänt finge en inblick i ämnet barnavård. I denna del ville styrelsen därför förordade det i betänkandet framförda förslaget, under framhållande av att utnyttjandet av några friluftsdagar för dylikt ändamål likväl endast skulle komma i fråga såsom ett provisorium och i avvaktan på en mera tillfredsställande anordning med obligatorisk hemvårdsundervisning för kvinnlig ungdom.

Statens utrymningskommission har framhållit önskvärdheten av all utbildning, som ökade barnens förmåga att finna sig tillrätta vid en utrymning, särskilt olycksfallsvård, luft-, gas- och brandskydd samt lägerliv.

Den av de sakkunniga föreslagna utbildningen på dessa områden kunde i angivna hänseende giva ett värdefullt resultat, om tillräckligt lång tid ansloges för densamma. Emellertid hade de sakkunniga i planen för använd-

ning av friluft- och värtjänstdagar tilldelat denna utbildning så ringa tid, att det syntes kommissionen vara tvivel underkastat, om några resultat av praktiskt värde kunde erhållas vid utbildningen.

Såsom särskild utbildning för flickor hade de sakkunniga föreslagit ämnen hem- och lägertjänst, hemsjukvård och barnavård. I betänkandet hade åberopats, att den äldre kvinnliga skolungdomen hade sin givna plats såsom medhjälpare i evakueringsläger, och vid kursplanernas uppgörande syntes man särskilt ha tagit sikte på att utbilda nämnda skolungdom för tjänstgöring å utrymningsförläggningar.

Utrymningskommissionen hade, såsom de sakkunniga anfört, räknat med att skolflickor i de högre klasserna i en viss utsträckning skulle tagas i anspråk såsom biträdande ledare å internatförläggningar för mindre barn. Vid den sommaren 1940 anordnade utflyttningen till landet av vissa skolbarn hade i detta hänseende gjorts goda erfarenheter. Det vore givet, att den föreslagna utbildningen, om den gäves lämpligt innehåll, komme att avsevärt öka den äldre skolungdomens användbarhet. För utbildningen i hem- och lägertjänst hade de sakkunniga, såvitt anginge allmänna läroverk, flickskolor med flera undervisningsanstalter, enligt planen upptagit en så rikligt tillmätt tid, att eleverna därunder kunde bibringas kunskaper, som skulle bli av värde vid en eventuell utrymning.

Domkapitlen lägga särskild vikt vid utbildningen i de färdigheter, som under alla förhållanden ha sitt värde för olika livsområden och som därjämte utgöra ett tillskott i försvarsberedskapen, eller närmare bestämt de utbildningsgrenar, som icke ha direkt militär natur. Av förut lämnade redogörelser framgår även, att tanken på vapenutbildning för de mognare lärjungarna, särskilt på gymnasiestadiet, med hänsyn till tidsförhållandena vunnit anslutning.

Flera *länsstyrelser* ha uttalat önskemål om större koncentration och specialisering. Några ha särskilt framhållit betydelsen av luftskyddsutbildning. Beträffande flickornas utbildning ha två länsstyrelser framhållit såsom önskvärt, att den i större utsträckning förlades utomhus.

Länsstyrelsen i *Uppsala* har, bland annat, framhållit, att ungdomen i viss utsträckning inom det frivilliga luftskyddet erhållit utbildning i luftskydd och dylikt med mycket gott resultat. Denna utbildning hade i fråga om rapport- och ordonnanstjänst tagit 15—20 timmar samt beträffande luft-, gas- och brandskydd 10 timmar. Den av de sakkunniga föreslagna utbildningstiden syntes därför väl knapp. Ledarna för målspaning, rapportering, ordonnanstjänst och orientering borde vara idrottsmän eller militärer. I fråga om flickornas hem- och lägertjänst syntes de sakkunniga icke ha tagit tillräcklig hänsyn till de detaljerade evakueringsplanerna. Att val av mat-sedel och portionsberäkningar skulle överlämnas åt skolflickor syntes alldeles uteslutet. Utbildningen syntes lämpligare böra anknytas till kurserna i huslig ekonomi. Utbildning i hemsjukvård och hygien vore mycket önskvärd. I stället för barnavårdskurser i de största stadsförbunden det lämpligare att oftare anordna frivilliga kurser genom barnavårdsförbunden.

Övriga yttranden.

Skolöverstyrelsen har sammanfattat de av överstyrelsen infordrade yttrandena, i vad desamma avse värtjänstutbildningens olika grenar, på följande sätt:

Av värtjänstutbildningens olika grenar vore handgranatkastningen den, vars lämplighet mest ifrågasattes, särskilt för lägre alderstadiet. Svenska gymnastikdirektorforbundet räknade den dock till idrotten, ej till varntjansen, och Sveriges skolungdoms gymnastik- och idrottsförbund kallade den för en utmärkt idrottsovning, som emellertid borde bedrivas mest som malkast och utgå ur folkskolans program. I övrigt hade man, vad de manliga lärjungarna anginge, i allmänhet ingenting att anmärka mot de olika momenten i och för sig, men väl, både för pojkarnas och flickornas del, på den stora mångfald av värtjänstgrenar, på vilka de sakkunniga tänkte sig utbildningen splittrad. I stället, menade man, hade man bort inskränka antalet grenar och söka ernå verkliga resultat i dem, som bleve övade. Lämpligt hade varit, anfördes även, att i samma syfte låta lärjungarna specialisera sig, så att *en* grupp finge i huvudsak ägna sig åt en viss gren, *en annan* grupp åt en annan gren. På så sätt finge alla effektiva kunskaper i någon gren. Ofta betecknades de föreslagna övningarna som väl svåra för det stadium, där de föreslagits börja. Vad särskilt de för flickor avsedda sysselsattningarna beträffade, påtalades emellertid i flera yttranden, att dessa skulle komma att till en mycket stor del förutsätta inomhusvistelse.

I ej få remissvar kritiserades inläggandet av en kurs i barnvård, omfattande endast tre dagar. Somliga funne en sådan tämligen värdelös.

Rätt vanlig vore önskan att i stället få en grundligare undervisning i barnvård inlagd i flickskolornas ordinarie undervisning, vilket enligt centralstyrelsen för flick- och samskoleforeningen borde bli fallet även med undervisningen i hemsjukvård, och på ett och annat håll rekommenderades detta uppslag i den nu arbetande stora skolutredningens åtanke.

Å andra sidan uttalades här och var glädje och tacksamhet över det material för värtjänst- och idrottsdagarnas bruk, som av de sakkunniga sammanförts och som kunde komma till god nytta, även om icke själva deras plan följdes.

I de yttranden, som inkommit från politiska, religiösa och ideella samsamslutningar m. fl., ha några närmare uttalanden beträffande värtjänstutbildningen i sammanhang med friluftsverksamheten vid läroverken i allmänhet icke gjorts. I ett flertal fall ha uttryckts önskemål om att större vikt skulle läggas vid stärkande av den moraliska varnkraften och ungdomens uppskattning av vad som skall försvaras. I ett par fall har behovet av större koncentration framhållits.

Departementschefen.

I det foregande har jag uttalat min anslutning till skolöverstyrelsens förslag rörande värtjänstutbildningens föreläggande till en samlad period omedelbart före höstterminens början. Vad överstyrelsen anfört synes visa, att en dylik anordning rent organisatoriskt ar till fördel och låter sig genomföra utan namnvarda olägenheter. De lärare, som lämpa sig såsom ledare, synas sålunda utan större tekniska svårigheter kunna stå till forefogande för utbildningsverksamheten. Såsom av det foregande framgår, torde det vid en sådan planläggning av verksamheten även vara lättare att erhålla militära instruktörer i den mån sådana befinnas böra tagas i anspråk.

Mot detaljerna i överstyrelsens förslag torde i huvudsak intet vara att erinra. Det bör framhållas, att utbildningsperioden vid de kommunala

flickskolorna och vissa högre folkskolor av skäl, som skolöverstyrelsen anför, torde böra inskränkas till fyra dagar. För att värtjänstutbildningen må bli likvärdig för dessa skolors del, böra dock två av de obligatoriska friluftsdagarna ägnas åt värtjänstutbildning, varvid bör tillses, att såvitt möjligt endast utomhusövningar förekomma.

Beträffande de olika utbildningsgrenar, som böra ingå i värtjänstutbildningen, har skolöverstyrelsen i stort sett icke framställt några erinringar mot de sakkunnigas förslag. Även jag anser mig kunna i huvudsak förorda det program, som av överstyrelsen föreslagits. Emellertid vill jag framhålla vikten av att värtjänstutbildningen så långt ske kan inriktas på individuell handledning av eleverna, så att dessa på effektivaste sätt erhalla de kunskaper och färdigheter, som med utbildningen åsyftas. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att med beaktande av vad sålunda anförts fastställa allmänna grunder för värtjänstutbildningens ordnande, varefter det bör ankomma på skolöverstyrelsen att i samråd med vederbörande fackmyndigheter utarbeta riktlinjer för verksamhetens bedrivande.

Värtjänstutbildningens utformning enligt de grunder, som sålunda av mig förordats, får givetvis i viss mån försökskaraktär. Jämkningsprogrammet böra vidtagas i den mån erfarenheter vinnas eller ändrade förhållanden därtill föranleda.

En av de kvinnliga ämnesgrenar, som enligt de sakkunnigas förslag skulle ingå i värtjänstutbildningen, nämligen barnavård, har tilldragit sig ett särskilt intresse i vissa remissyttranden. De sakkunniga ha tänkt sig undervisningen i barnavård ordnad genom av svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundet anordnade ambulerande kurser om tre dagar i följd. Socialstyrelsen, medicinalstyrelsen och styrelsen för statens institut för folkhälsan m. fl. ha tillstyrkt införande av obligatorisk utbildning i barnavård. I vissa yttranden, bland annat av skolöverstyrelsen, yppas tvekan i fråga om värdet av en kortare kurs i detta ämne. Vid en koncentration av den egentliga värtjänstutbildningen till en samlad period före höstterminens början på sätt jag förordat, torde, såsom skolöverstyrelsen framhållit, undervisning i barnavård icke lämpligen kunna anordnas i den form, de sakkunniga tänkt sig. Med hänsyn härtill och med beaktande av den tvekan rörande den föreslagna utbildningens ändamålsenlighet, som kommit till synes, är jag icke nu beredd att förorda införande av barnavårdsutbildning såsom en obligatorisk utbildningsgren. Jag vill dock framhålla mina starka sympatier för de sakkunnigas uppslag och förutsätter i likhet med skolöverstyrelsen, att spørsmålet blir föremål för övervägande inom 1940 års skolutredning.

Det förslag i fråga om värtjänstutbildningens utformning, jag här förordat, lämnar i princip den nuvarande obligatoriska friluftsverksamheten obesuren. I likhet med skolöverstyrelsen förutsätter jag dock, att friluft-

övningarnas nuvarande program i lämplig omfattning kompletteras med sådana övningar, som även ingå i den speciella värntjänstutbildningen, såsom luft-, brand- och gasskydd och annan beredskapstjänst. Det nu gällande medgivandet att i lämplig utsträckning använda idrottsdagar till skjututbildning torde även böra kvarstå; härigenom möjliggöres vidmakthållande av de färdigheter, som förvärvats under den samlade utbildningsperioden. — Med den ståndpunkt rörande värntjänstutbildningens anknytning till friluftsverksamheten under läsåret, som jag sålunda intagit, saknar jag anledning att förorda en ökning av antalet friluftsdagar.

Det hittills anförda har haft avseende närmast på de åldersgrupper, för vilka värntjänstutbildning enligt mitt förslag bör vara i princip obligatorisk. För de lägre klasserna torde vissa av de såsom värntjänstgrenar betecknade övningarna böra i lämplig utsträckning upptagas på programmet för friluftsverksamheten. Sålunda torde övningar i luft-, gas- och brandskydd böra förekomma liksom ock i någon utsträckning även i annan beredskapstjänst.

b. Folk- och fortsättningsskolor. Folk- och småskoleseminarier.

Folk- och fortsättningsskolor.

I det föregående har jag icke ansett mig kunna tillstyrka de sakkunnigas förslag om införande inom folk- och fortsättningsskoleväsendet av de mera militärt betonade grenarna av den föreslagna värntjänstutbildningen. Jag saknar sålunda anledning att här närmare beröra vad i detta hänseende anförts av de sakkunniga och i de avgivna yttrandena. Till övervägande kvarstår emellertid de sakkunnigas förslag om införande av obligatoriska friluftsdagar inom folk- och fortsättningsskoleväsendet. Ehuru detta spørsmål icke torde vara av natur att erfordra riksdagens medverkan, har jag likväl ansett mig böra i detta sammanhang lämna en kort redogörelse för innebörden i föreliggande förslag.

Gällande bestämmelser. För de egentliga folkskolorna finnas vissa bestämmelser om friluftsdagar. Sålunda stadgas i undervisningsplanen för rikets folkskolor (under anvisningar till kursplanen för ämnet gymnastik med lek och idrott), att efter skolstyrelsens bestämmande böra, där så ske kan, minst 4 halva eller 2 hela dagar under vardera höst- och vårterminen användas för av lärare ledda lekar och idrottsövningar i det fria. Sedan den årliga lästiden i ett stort antal skoldistrikt ökats i samband med 1937 års löneroglering för folkskollärarpersonalen, har skolöverstyrelsen i skrivelse den 20 oktober 1938 till statens folkskolinspektörer anfört, att i de minst 214 verkliga undervisningsdagarna vid skolor med 39 veckors årlig undervisningstid finge inräknas högst 3 dagar varje termin, vilka kunde under vederbörande lärares ledning ägnas åt friluftsverksamhet i form av

idrottsövningar, studieutflykter eller dylikt. Vid 36 ½ veckors årlig undervisningstid med minst 203 verkliga undervisningsdagar borde friluftsdagarnas antal bestämmas till högst 2 varje termin.

De sakkunniga framhålla, att de lokala myndigheterna, vilka i första hand hade att fatta beslut om införande av friluftsdagar, över hela vårt land ådagalagt insikt om värdet av ungdomens fysiska fostran i skolans hägn. I reglementena för skoldistriktet förekomme nämligen allmänt föreskrifter om friluftsverksamhet. Antalet friluftsdagar varierade givetvis för olika distrikt men syntes i allmänhet vara bestämt för distrikt med 39 veckors lästid till högst 6, för en del dock upp till 8, samt för distrikt, där lästiden vore kortare, till högst 4. Även i reglementen för en del fortsättningskolor hade önskemål om friluftsverksamhet beaktats.

Framställningar om införande av obligatoriska friluftsdagar i folkskolan ha gjorts av *styrelsen för Sveriges folkskolläraryförbund* och *centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening*.

De sakkunniga ha i princip anslutit sig till de i dessa framställningar anförda synpunkterna men ansett friluftsovningarnas innehåll böra bestämmas i anslutning till förslaget om obligatorisk värtjänst även för folkskoleungdom.

I de avgivna *yttrandena* har förslaget om obligatoriska friluftsdagar vunnit allmän anslutning.

Skolöverstyrelsen har anfört bland annat, att — i avvaktan på den revision av för folkskolan gällande undervisningsplan, varom förslag vore att vänta från 1940 års skolutredning — ordnandet av friluftsdagar i folkskolan borde provisoriskt kunna regleras redan innevarande år. Den definitiva utformningen av programmet för dessa friluftsdagar borde emellertid ske i samband med en revision av undervisningsplanen. Det syntes därför lämpligt, att denna fråga hänskötes till 1940 års skolutredning.

Om friluftsverksamheten skulle bli till verkligt gagn, borde den vara väl organiserad och erhålla en målmedveten inriktning. Den borde icke endast utgöra omväxling i det dagliga skolarbetet utan dessutom vara ett betydelsefullt led i ungdomens fysiska fostran, giva lärjungarna någon kännedom om och färdighet i samtliga inom skolan förekommande idrottsgrenar, utveckla lärjungarnas kamratkänsla och hjälpsamhet samt uppamma mod, rådighet och förmåga att uthärda strapatser. Friluftsdagarna syntes också, ehuru i begränsad omfattning, kunna användas till studieutflykter.

Överstyrelsen erinrade om sin principiella ståndpunkt, att vapenövningar icke borde förekomma i folkskolan. Överstyrelsen funne likväl vad de sakkunniga föreslagit i fråga om icke militärt betonade övningar beaktansvärt. Överstyrelsen ville för sin del ansluta sig till de sakkunnigas förslag, att utbildning under friluftsdagarna borde så vitt möjligt ske i följande grenar: smålekar, fri idrott, bollspel, idrottsliga lekar, trafikundervisning; simning och livräddning; skidloppning och skridskoåkning; orientering; terränglekar; lägerliv. Jämväl övningar i luft-, gas- och brandskydd, i målspaning, rapportering och ordonnanstjänst samt i olycksfallsvård syntes, där så ske kunde, böra anordnas. Flickorna borde därjämte erhålla utbildning i hem- och lägertjänst, hemsjukvård och eventuellt barnavård. En del av denna undervisning borde i vissa fall kunna förläggas till fortsättningskolan.

Överstyrelsen vore icke beredd att nu framlägga förslag om i vilka klasser var och en av dessa olika idrottsgrenar och beredskapsövningar skulle förekomma. Innan några detaljerade föreskrifter utfärdades, torde en viss erfarenhet böra inhämtas. De olika skolorna borde därför till att börja med ha frihet att pröva sig fram. Emellertid torde, som överstyrelsen redan framhållit, frågan om värtjänstutbildningens olika grenar böra prövas av 1940 års skolutredning och definitivt avgöras i samband med en revision av folkskolans undervisningsplan.

Överstyrelsen avstyrkte förslaget att genom en generell föreskrift ålägga skoldistriktet införa friluftsovningar i fortsättningsskolorna. Redan nu föreläge möjlighet för de distrikt, som så önskade, att under gymnastiklektioner anordna friluftsovningar av i huvudsak samma karaktär, som de sakkunniga avsett.

I anslutning till förevarande fråga ville överstyrelsen erinra om överstyrelsens utredning och förslag den 26 juli 1938 om införande av obligatorisk undervisning i hushållsgöromål. Om i enlighet med överstyrelsens förslag undervisning i hushållsgöromål bleve obligatorisk för alla flickor i folk- eller fortsättningsskolor, skulle därmed det av de sakkunniga framlagda programmet för den kvinnliga värtjänsten i väsentliga punkter kunna förverkligas. Ur beredskapssynpunkt måste ett genomförande av överstyrelsens ifrågavarande förslag anses vara av större vikt än ett förverkligande av vad de sakkunniga föreslagit. Det vore därför av betydelse, att Kungl. Maj:t snarast täcktes upptaga till prövning vad överstyrelsen i nämnda utredning föreslagit.

Folk- och småskoleseminarier.

De sakkunniga ha förutsatt, att elever vid folk- och småskoleseminarier borde undergå värtjänstutbildning av den omfattning, som fordrades för att göra eleverna skickade att tjänstgöra som ledare vid folkskoleungdomens friluft- och värtjänstdagar. Av synnerlig vikt vore att de kvinnliga elever, vilka icke före inträde i seminariet erhållit full utbildning i värtjänstgrenarna olycksfallsvård, hem- och lägertjänst, hemsjukvård och barnavård, före avläggande av folkskollärarexamen erhöle sådan utbildning. Behovet av insikter härvidlag hade till fullo ådagalagts vid barn-evakueringen sistlidna sommar. I främsta rummet komme helt säkert lärarinnorna att tagas i anspråk vid eventuell framtida evakuering av skolbarn.

Skolöverstyrelsen, som avstyrkt införande av värtjänstutbildning i egentlig bemärkelse i folkskolan, har med hänsyn härtill förklarat sig sakna anledning förorda, att folkskolans lärare skulle erhålla utbildning för att kunna leda sådan värtjänst. Däremot borde givetvis folkskolans lärare göras skickade att leda de grenar av värtjänstutbildningen, som överstyrelsen ansett böra ifrågakomma i folkskolan. I vissa av dessa grenar vore redan nu utbildningen vid seminarierna så lagd, att den motsvarade rimliga fordringar i detta avseende. I andra grenar åter torde den nuvarande utbildningen icke vara tillräcklig. Med anledning härav syntes det vara önskvärt, att man i seminarieundervisningen lade in en kurs i vissa

värntjänstgrenar för att göra seminarieeleverna fullt skickade att leda folkskolans värntjänstövningar.

Nu nämnda kurs torde icke kunna rymmas inom ramen för det vanliga läsåret. Seminarieelevernas undervisning i de olika ämnena vore nämligen redan nu så störd av vissa för deras fackutbildning nödvändiga avbrott (auskultationer, besök i andra skolor, enskilt arbete m. m.), att det icke lämpligen kunde föreskrivas avbrott jämväl för värntjänstutbildning. Denna sistnämnda torde däremot utan större olägenheter kunna anordnas under den tid efter läsårets avslutning, då inträdesprövningarna ägde rum. Dessa påginge under en tid av högst åtta dagar. Visserligen vore denna tid på grund av provens omfattning synnerligen arbetsfylld för rektorer och en stor del av lärarna. Men vissa lärare, bland annat gymnastiklärarna, vore i stort sett lediga under denna period och kunde därför tjänstgöra vid värntjänstövningarna, om dessa då skulle äga rum.

De manliga seminarieeleverna hade i stor utsträckning redan helt eller delvis fullgjort sin värnplikt. De övriga fullgjorde densamma omedelbart efter sin examen. För elevernas personliga, mera militärt betonade värntjänstutbildning vore det alltså icke nödvändigt med särskilda övningar under seminarietiden. Dock torde det under nuvarande förhållanden anses önskvärt, att de manliga eleverna gäves tillfälle till skjutövningar. Detta torde kunna ske genom deras deltagande i ortens, eventuellt i seminariets egen skytteförening, varvid borde tillses, att tillräckliga anslag för ammunition m. m. ställdes till förfogande. För de kvinnliga elevernas del torde den utbildning, som gäves under den av överstyrelsen föreslagna tiden vid vårterminens slut, vara tillräcklig. Vissa övningar torde dock givetvis kunna förläggas även till de idrottsdagar, som anordnades vid seminarierna.

Vad överstyrelsen nu anfört gällde huvudsakligen eleverna vid folkskoleseminarierna. Vad småskoleseminarierna beträffade, vore naturligtvis en ledarutbildning mindre viktig, eftersom de av de sakkunniga föreslagna värntjänstövningarna i småskolans klasser omfattade endast sådana lekar och idrotter, vilka småskollärarinnorna i regel redan nu kunde leda. Med tanke dels på att vissa av småskollärarinnorna kunde få tjänstgöring inom mindre folkskolor, dels på att en del av dem eventuellt komme att tjänstgöra vid evakuering och koloniverksamhet, syntes det dock lämpligt, att även inom småskoleseminarierna anordnades värntjänstutbildning under motsvarande tid som vid folkskoleseminarierna.

De sakkunniga hade föreslagit ändring i gällande föreskrifter för seminarierna, syftande dels till att prövning skulle äga rum i gymnastik med lek och idrott före inträdet, dels till att godkänt betyg i detta ämne skulle fordras i examen. I likhet med de flesta rektorer och kollegier finge överstyrelsen avstyrka dessa förslag.

Som av det föregående framgår, har jag icke kunnat ansluta mig till förslaget att införa vapenövningar inom folk- och fortsättningsskoleväsendet. Däremot synes det från flera håll framkomna förslaget om införande av obligatoriska friluftsoövningar inom folkskolan förtjäna beaktande. Jag delar i allt väsentligt den uppfattning i denna fråga, som framförts av skolöverstyrelsen, och har för avsikt att framdeles underställa Kungl. Maj:ts förslag i ämnet. På sätt överstyrelsen förorddat, torde friluftsverksamheten sålunda till en början böra regleras provisoriskt i avvaktan på en mera

definitiv utformning i samband med den pågående revisionen av folkskolans undervisningsplan. På av överstyrelsen anförda skäl torde i fortsättningsskolans kursplaner icke lämpligen böra för närvarande inrymmas obligatoriska friluftsovningar.

Skolöverstyrelsen har i detta sammanhang erinrat om sitt för ett par år sedan framlagda förslag om införande av obligatorisk undervisning i hushållsgöromål i folk- och fortsättningsskolor. Ehuru jag tillfullo inser önskvärdheten av att detta förslag snarast möjligt realiserar, är jag icke för närvarande beredd att upptaga denna fråga till definitivt övervägande.

Frågan om införande av obligatoriska friluftsovningar vid folkskoleväsendet aktualiserar spörsmålet, i vad mån folk- och småskolläraernas nuvarande utbildning tar sikte bland annat på ledandet av dylika övningar. Såsom skolöverstyrelsen anført, torde denna utbildning i viss utsträckning redan nu kunna anses i detta hänseende vara tillfyllest. I likhet med skolöverstyrelsen finner jag dock önskvärt, att utbildningen kompletteras med en kurs, speciellt avsedd för de civila värtjänstutbildningsgrenar, såsom luftskydd och olycksfallsvård, som böra inordnas under folkskolornas friluftsverksamhet. De blivande småskollärarinnorna synas även böra göras förtrogna med de uppgifter, som kunna komma att anförtros dem vid evakuering och koloniverksamhet. Beträffande anordnandet av ifrågasvarande kurser torde skolöverstyrelsens förslag kunna i huvudsak följas. Det lär få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela de bestämmelser i ämnet, som må befinnas påkallade.

Av skäl, som skolöverstyrelsen framhållit, torde några vapenövningar för manliga elever vid folkskoleseminarierna icke böra ifrågasättas.

c. Övriga skolformer.

Under denna rubrik behandlar jag frågan om värtjänstutbildning vid följande slag av läroanstalter, nämligen

högre lärarinneseminariet,
skolköks- och handarbetsseminarier,
privatläroverk,
tekniska läroverk,
handelsgymnasier,

kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning samt folkhögskolor och lantbruksundervisningsanstalter.

Gemensamt för dessa undervisningsanstalter är, att reglerande föreskrifter om friluftsverksamhet saknas.

De sakkunniga.

De sakkunniga framhålla såsom önskvärt, att värtjänstutbildningen jämväl för nu ifrågasvarande läroanstalter anknytes till själva skolarbetet i motsvarande utsträckning som föreslagits för de allmänna läroverken och med dem jämförliga undervisningsanstalter. Den omständigheten, att tid

icke funnes anslagen till friluftsverksamhet, lade emellertid vissa hinder i vägen för en sådan anordning.

Till utrönande av möjligheten att bereda eleverna värtjänstutbildning under läsåret hade de sakkunniga företagit undersökning genom hänvändelse till rektorsämbetena.

Beträffande de ingångna svaren kunde först anmärkas, att i intet av dessa ifrågasattes lämpligheten av värtjänstutbildning för eleverna. En del gäve tvärtom uttryck åt önskvärdheten av att sådan utbildning anordnades. I fråga om möjligheten att infoga utbildningen i nuvarande läsår ginge emellertid svaren vitt i sär, och genom de inkomna uppgifterna vunne den uppfattningen bekräftelse, att väsentliga olikheter i organisatoriskt och andra hänseenden mellan läroanstalterna i fråga omöjliggjorde anordnande av värtjänstutbildning för deras elever efter enhetlig linje. Bland omständigheter, som härvidlag vore av avgörande betydelse, kunde särskilt nämnas, att ändamålet med ifrågavarande undervisningsanstalter vore väsentligt olika för å ena sidan seminarierna och å andra sidan de tekniska läroverken och handelsgymnasierna.

De sålunda inhämtade uppgifterna hade synts de sakkunniga giva vid handen, att värtjänstutbildning borde anordnas för elever vid h ö g r e l ä r a r i n n e s e m i n a r i e t i S t o c k h o l m såsom den för läroverkslärare föreslagna, d. v. s. i form av särskild kurs, men beträffande elever tillhörande övriga ifrågavarande läroanstalter i princip såsom den för gymnasieungdom i allmänhet förordade.

T e k n i s k a l ä r o v e r k. De sakkunniga ha erinrat, att lärjungar vid tekniska elementarskolor deltagit i de tidigare förekommande militärövningarna. De sakkunniga ha nu uppställt såsom önskemål, att eleverna vid de tekniska läroverken erhöles värtjänstutbildning till omfattningen i huvudsak lika med den för allmänna läroverkens gymnasieungdom föreslagna i skjutning och orientering med målspaning samt i luft-, gas- och brandskydd. Utbildningen beräknades omfatta *högst 8 dagar*. I dessa 8 dagar torde ett par av de författningenligt medgivna lovdagarna kunna inräknas. Deltagandet i värtjänstutbildningen borde givetvis vara obligatoriskt.

På grund av lärokursernas omfattning (och olämpligheten av att öka antalet veckotimmar) kunde för värtjänstutbildningen vid en undervisningstid av minst 270 dagar näppeligen anslås längre tid än 5—8 dagar utan genom förlängning av läsåret, vilken i så fall skulle komma att inkräkta på den för eleverna välbehövligen tiden till erhållande av praktik jämte någon vila och vistelse i hemmet under ferierna. Redan nu angivna förhållande omöjliggjorde alltså uppställande av krav på att elever tillhörande ifrågavarande undervisningsanstalter skulle erhålla värtjänstutbildning i samma omfattning som de allmänna läroverkens gymnasister och därmed jämställda lärjungar. För en till tiden reducerad utbildning talade även den omständigheten, att eleverna i allmänhet före inträdet i gymnasiet genomgått åtminstone ett par månaders praktiskt arbete, att ett avsevärt antal av eleverna vore åtskilligt äldre än läroverksungdom på gymnasiestadiet samt att en stor del fullgjort värnpliktstjänstgöring.

Önskvärt vore, att elever, som endast åtnjöte aftonundervisning vid läroanstalterna, finge tillfälle att frivilligt deltaga i värtjänstutbildningen vid skolan.

I huvudsaklig överensstämmelse med sålunda för de tekniska läroverken angivna grunder syntes värtjänstutbildning böra anordnas även för elever vid tekniska skolan i Stockholm, bergsskolan i Filipstad, textilinstitutet i Borås och John Lennings vävskola i Norrköping. Vid bergsskolan hade redan under förra läsåret förekommit utbildning i grenar, vilka inginge i den nu föreslagna värtjänsten för skolungdom. Beträffande tekniska skolan kunde anmärkas, att de av dess elever, vilka utbildades till teckningslärare, sedermera kunde komma att tagas i anspråk såsom ledare vid läroverksungdomens värtjänstdagar.

H a n d e l s g y m n a s i e r. Enligt uppgifter av rektorsämbetena vid ifrågavarande gymnasier skulle läsåret behöva utsträckas med omkring 9 dagar för att värtjänstutbildning till omfattningen motsvarande den för övriga högre läroanstalter tilltänkta skulle kunna därunder meddelas vid läroanstalterna. Vid avlämnande av uppgifterna syntes i allmänhet ha räknats med att några lovdagar, intill 6, skulle tagas i anspråk för ändamålet. Förekomst av gymnastikundervisning angåves — utom beträffande Gävle handelsgymnasium, där läsåret omfattade 38 veckor och cirka 8 friluftsdagar plägade uttagas — endast för Umeå handelsgymnasium, där 2 veckotimmar anslagits för detta ämne.

För de sakkunniga framstode det såsom synnerligen önskvärt, att jämväl de 2-åriga handelsgymnasiernas elever — dessa uppgingo höstterminen 1939 till över 1,000 — erhöle värtjänstutbildning och att denna finge enahanda omfattning som den för allmänna läroverkens gymnasier föreslagna. Önskemålet syntes emellertid, om gällande kursplaner och kunskapsfordringar skulle kunna bibehållas, kunna uppnås endast genom sålunda angiven förlängning av läsåret.

Värtjänstutbildning syntes, där icke utbildad ledare funnes vid skolan, lämpligen böra meddelas eleverna tillsammans med annan gymnasieungdom i orten.

K o m m u n a l a o c h e n s k i l d a a n s t a l t e r f ö r y r k e s u n d e r v i s n i n g. Ifrågavarande anstalter för yrkesundervisning utgjorde betydligt över 200, och åtskilliga tusental av landets ungdom i en ålder motsvarande läroverksgymnasisternas åtnjöte där undervisning. Även dessa skolors elever borde, där så vore möjligt, erhålla värtjänstutbildning. Att införa sådan utbildning i skolor, där undervisningen bedrevs såsom aftonkurser, låte sig visserligen icke göra, men beträffande heldagsskolor torde värtjänstutbildning kunna anordnas så, att eleverna erhöle i huvudsak samma utbildning som realskolans högre klasser.

I avbidan på ordnandet av ledarfrågan syntes ifrågavarande elever böra erhålla sin värtjänstutbildning tillsammans med läroverksungdom på de platser, där så kunde ske. På sina håll torde ledarfrågan kunna tillfälligt ordnas med anlåtande av exempelvis militära instruktörer.

Vad sålunda föreslagits beträffande nämnda anstalter för kommunal yrkesundervisning ägde tillämpning även för annan sådan anstalt och jämväl för enskild anstalt för yrkesundervisning i den mån för dem gällde motsvarande bestämmelser. Härvid åsyftades bland andra verkstadsskolor för arbetslös ungdom.

F o l k h ö g s k o l o r o c h l a n t b r u k s u n d e r v i s n i n g s a n s t a l t e r. Det måste framhållas de sakkunniga, anses såsom önskvärt, att så många som möjligt av såväl de manliga som de kvinnliga eleverna vid dessa skolor komme i åtnjutande av värtjänstutbildning. Angående led-

ningen av utbildningen torde de beträffande sådan utbildning vid anstalter för yrkesundervisning anförda synpunkterna i huvudsak kunna anses äga giltighet.

De sakkunniga framhålla slutligen, att den av dem här gjorda uppräkningsen av undervisningsanstalter, vilkas elever borde erhålla värntjänstutbildning, ej avsåge att vara uttömmande, men den upptog de skolor, där, med hänsyn till bland annat elevantalet, i första hand dylik utbildning syntes böra anordnas. Även vid sådana ej särskilt nämnda slag av skolor, där eleverna vore i åldershänseende m. m. att jämföra med lärjungarna vid de uppräknade och alltså enligt de sakkunnigas tidigare uttalade uppfattning borde erhålla värntjänstutbildning, torde dylik utbildning kunna anordnas med ledning av vad som i sådant hänseende anförts beträffande de särskilt angivna läroanstalterna.

De sakkunniga ha vidare framhållit vikten av att i den undervisning, som meddelades vid ej särskilt nämnda anstalter för utbildning av lärare, lades in moment, vilka kunde göra eleverna skickade att handhava respektive medverka vid ledningen av skolungdomens värntjänstutbildning.

Skolöverstyrelsen.

H ö g r e l ä r a r i n n e s e m i n a r i e t. Skolöverstyrelsen anser, att seminariets elever böra likställas med de akademiskt utbildade läraraspiranterna. De borde därför icke åläggas värntjänstutbildning utan endast ha tillfälle till frivillig utbildning utanför seminarieundervisningen.

Emellertid erhöle dessa elever redan nu en viss praktik i handledning av dylika övningar genom att biträda vid normalskolans övningsdagar. Vidare borde givetvis dessa seminarieelever genom rektors försorg erhålla även en teoretisk orientering i fråga om värntjänstutbildningens innebörd i likhet med vad överstyrelsen föresloge för de akademiska lärarkandidaterna (jfr nedan). Frågan om denna läroanstalts behandling i förevarande hänseende hade dock ringa räckvidd, då frågan om seminariets avveckling stode på dagordningen.

Beträffande **p r i v a t l ä r o v e r k** saknades reglerande föreskrifter angående friluft- och lovdagar. Bestämmelserna om värntjänstutbildning borde för dessa skolors räkning utformas mindre strängt. Närmast syntes en anordning liknande den för de kommunala flickskolorna föreslagna kunna komma i fråga för dem.

S k o l k ö k s - o c h h a n d a r b e t s s e m i n a r i e r. De sakkunniga framhölle, att hem- och lägertjänsten i huvudsak borde handhavas av skolkökslärlarinna men beträffande vissa delar av slöjdlärlarinna. Det syntes därför nödvändigt, att vid undervisningen i ifrågavarande seminarier hänsyn toges till denna speciella uppgift. Vad handarbetsseminarierna och de 2-åriga skolköksseminarierna beträffade, torde denna undervisning kunna bedrivas under pågående termin. För de skolköksseminarier, som endast hade 3 terminer till sitt förfogande, vore det önskvärt med 4 à 5 dagars lägertjänst utanför den nu fastställda arbetstiden exempelvis efter vårterminens slut.

T e k n i s k a l ä r o v e r k. Skolöverstyrelsen har föreslagit

för *tekniska gymnasier* 8 dagars värtjänstutbildning för lärjungarna i första och andra klasserna, omfattande skjutning, luft-, gas- och brandskydd samt olycksfallsvård och lämpligen förlagd till den tid, då utbildningen i fältmätning och avvägning för lärjungarna i tredje klassen ägde rum, samt

för *tekniska fackskolor med dagundervisning* 2 à 3 dagars utbildning i luft-, gas- och brandskydd samt olycksfallsvård förlagd till tid, som vederbörande styrelse funne lämplig.

Beträffande tekniska skolan i Stockholm, bergsskolan i Filipstad, textilinstitutet i Borås och John Lennings tekniska institut i Norrköping syntes det överstyrelsen lämpligt, att värtjänstutbildning bleve obligatorisk i samma omfattning som vid de tekniska fackskolorna, varvid vederbörande styrelse dock skulle kunna föreskriva en utbildning motsvarande den för de tekniska gymnasierna föreslagna, i den mån sådan utbildning lämpligen kunde anordnas.

Av de remissvar, som inkommit till överstyrelsen från lärarkollegierna vid de tekniska läroverken i Härnösand, Göteborg, Örebro, Malmö, Stockholm och Eskilstuna, framginge, att för de tekniska läroverkens del en längre utbildningstid än 6—8 dagar icke gärna kunde tänkas. Kollegiet i *Härnösand* hade uttalat, att vid den föreslagna värtjänstutbildningen särskild hänsyn borde tagas till de speciella behov, som kunde anses föreligga vid industriella anläggningar. Lärarkollegiet vid tekniska gymnasiet i *Göteborg* framhölle, att för högsta klassen antalet värtjänstdagar borde nedsättas, då lärjungarna hade fältmätning vid höstterminens början, och att värterminen borde vara fri från värtjänst för att giva lärjungarna tid att ostört förbereda sin avgångsexamen. Kollegiet framhölle även, att lovdagarna icke borde tagas i anspråk för värtjänstutbildningen och att utbildningen borde omfatta industriella reparations- och återställelsearbeten. Varje skola borde få full frihet att ordna utbildningen efter allmänt hållna direktiv.

Kollegiet vid tekniska gymnasiet i *Örebro* föresloge, att värtjänstutbildning anordnades i första och andra klasserna men icke i avgångsklassen. Lämpligaste tidpunkten vore höstterminens början, varvid värtjänstutbildningen i första och andra klasserna av tekniska gymnasiet borde äga rum samtidigt med tredje klassens övningar i fältmätningar och avvägning. Endast en av de sex lovdagarna borde enligt kollegiets mening tagas i anspråk för värtjänstutbildning. På grund av den starka forceringen av undervisningen borde antalet dagar för värtjänstutbildning inskränkas till sex. Kollegiet framhölle även, att gymnastiklärarna vid läroverket hade mycket begränsad tjänstgöring och icke med säkerhet kunde påräknas som ledare.

Även kollegiet vid tekniska fackskolan för maskinindustri i *Eskilstuna* framhölle, att eleverna borde disponera lovdagarna för egna angelägenheter. Utbildningen borde framför allt omfatta luft-, gas- och brandskydd.

Överstyrelsen hade kommit till den uppfattningen, att för de tekniska gymnasierna den anordning, som föreslagits av kollegiet vid tekniska gymnasiet i Örebro, torde vara den lämpligaste, då en för-

längning av läsåret icke lämpligen kunde vidtagas. Värntjänstutbildningen för de tekniska gymnasiernas elever kunde icke gärna tänkas förlagd parallellt med inträdes- och flyttningsprövningar, enär i sådant fall ett alltför stort antal av eleverna skulle behöva dispens från undergående av värntjänstutbildning. Däremot funne överstyrelsen förläggningen av utbildningen parallellt med fältmättningsövningarna mycket lämplig. Under de 6—8 dagar, som värntjänstutbildningen kunde komma att omfatta, borde utbildningen enligt överstyrelsens uppfattning inskränkas till skjututbildning, utbildning i luft-, gas- och brandskydd samt olycksfallsvård. Andra grenar av utbildningen torde icke kunna medhinnas under den starkt begränsade tid, som kunde stå till förfogande.

Beträffande de tekniska fackskolorna låge förhållandena enligt överstyrelsens uppfattning något annorlunda till. Eleverna vid de tekniska fackskolorna vore i allmänhet äldre — minimiåldern för inträde vore 17 år — och då eleverna hade en längre tids praktik bakom sig, vore medelåldern tämligen hög. Lärarkollegiet vid tekniska fackskolan för maskinindustri i Eskilstuna hade framhållit, att medelåldern där för närvarande vore omkring 24 år och att ett flertal hade värnplikten bakom sig. Många elever vore underhållsskyldiga gentemot föräldrar eller egen familj.

Överstyrelsen hade kommit till den uppfattningen, att för fackskolornas elever skjututbildningen icke skulle vara av samma betydelse som för gymnasieeleverna, då fackskoleeleverna i stor omfattning redan fullgjort värnpliktstjänstgöring. Med tanke på elevernas framtida verksamhet borde de dock undergå utbildning i luft-, gas- och brandskydd samt olycksfallsvård, för vilken borde disponeras 2 à 3 dagar. Någon bestämd tidpunkt för denna utbildning torde icke behöva fastställas, men det vore ju klart, att där såväl fackskola som gymnasium förefunnes, det kunde vara lämpligt att kombinera fackskoleelevernas utbildning med de tekniska gymnasisternas.

H a n d e l s g y m n a s i e r. Skolöverstyrelsens förslag innebär, att värntjänstutbildning vid dessa skolor anordnas för både manliga och kvinnliga elever i huvudsak upptagande samma utbildningsgrenar, som av överstyrelsen föreslagits för de allmänna läroverkens gymnasier, dock att vad de manliga eleverna beträffade minst $\frac{2}{3}$ av utbildningstiden borde anslås till övningar i skjutning, vapenkännedom och vapenvård, att värntjänstutbildningen koncentreras till sex dagar årligen vid höstterminens början, att arbetsåret förlänges till att omfatta från nuvarande minst 36 till minst 37 läsveckor och att utbildningen, där icke utbildade ledare finnas att tillgå vid läroanstalterna, meddelas av särskilda instruktörer i överensstämmelse med vad överstyrelsen föreslagit beträffande de allmänna läroverkens gymnasier.

Beträffande de statsunderstödda handelsgymnasiernas tvååriga kurser hade de sakkunniga föreslagit en årlig utbildningstid i värntjänst av 15 dagar. Denna tid skulle vinnas på det sätt, att dels arbetsåret förlängdes med 9 dagar, dels de 6 lovdagar, som handelsgymnasiums rektor äger bevilja under arbetsåret, togos i anspråk för ändamålet.

Med anledning av remisser hade till överstyrelsen inkommit yttranden från handelsgymnasierna i Gävle, Göteborg, Hälsingborg och Stockholm.

I samtliga tillstyrktes — bland annat även med hänsyn till tidsläget — anordnandet av värtjänstutbildning vid handelsgymnasier i huvudsak efter de av de sakkunniga framlagda riktlinjerna. Ävenledes rådde enstämighet därom, att en förutsättning för att sådan utbildning skulle kunna komma till stånd vore en förlängning av arbetsåret. Att taga de 6 lovdagarna i anspråk för ändamålet ansågo Stockholmskollegiet olämpligt, då dessa lovdagar vore särskilt behövlige för eleverna vid handelsgymnasierna med deras relativt korta lästid och omfattande kurser. Göteborgs handelsinstitutets kollegium framhölle även, att då arbetsprogrammet i handelsgymnasiets tvååriga kurs vore synnerligen omfattande, det skulle bli hart när omöjligt att infoga ett så stort antal extra timmar i undervisningen som ett genomförande av de sakkunnigas förslag skulle medföra. Även om värtjänstövningarna, framhölle kollegiet, förlades till särskilda hel- eller halvlovdagar, skulle detta dock föra med sig en viss sprängning i skolans arbetsordning, som icke skulle vara lycklig för den form av koncentrerad undervisning, som på grund av den knappt tillmätta studietiden vore nödvändig vid landets handelsgymnasier. Därför föresloge kollegiet, att värtjänstutbildningen vid dessa läroanstalter skulle koncentreras till en tre veckors sommarkurs, som skulle förläggas till sommarferierna omedelbart efter första arbetsårets avslutning. Vad utbildningens innehåll beträffade, syntes de fyra kollegierna vara eniga därom, att detta borde vara likartat med det vid de högre allmänna läroverkens gymnasier.

Överstyrelsen funne för sin del i likhet med vad som framhållits i nämnda yttranden, att värtjänstutbildning borde anordnas vid handelsgymnasierna i huvudsak av motsvarande art och innehåll som vid de högre allmänna läroverkens gymnasier, dock med de modifikationer, vartill den kortare undervisningstiden vid handelsgymnasierna kunde giva anledning. Att för värtjänstutbildningen taga i anspråk lovdagar syntes överstyrelsen med hänsyn till den stora arbetsbörda, som påvilade eleverna, icke vara att tillråda, detta så mycket mer som särskilda idrottsdagar icke inginge i handelsgymnasiernas undervisningsplaner. En förlängning av arbetsåret bleve därför, vilket även framhållits i samtliga yttranden, ofrånkomlig. Särskilt med hänsyn till elevernas behov av praktik under sommarferierna borde emellertid denna förlängning inskränkas till vad som kunde anses oundgängligen nödvändigt för syftemålets ernående, ty om en mera avsevärd förkortning av sommarferien vidtoges, skulle elevernas möjlighet att erhålla sommarvikariat försvåras eller helt bortfalla till men för deras utbildning. De skäl, som överstyrelsen tidigare framhållit beträffande värtjänstutbildningens anordning vid de allmänna läroverkens gymnasier, ägde i tillämpliga delar giltighet även med avseende å handelsgymnasierna. Med hänsyn härtill och till vad därjämte ovan påpekats ansågo överstyrelsen, att värtjänstutbildningen vid handelsgymnasierna lämpligen borde omfatta sex dagar i var klass, förlagda till arbetsårets början.

Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning. Skolöverstyrelsen anser, att värtjänstutbildning bör förekomma även vid dessa skolor, dock i mindre systematiska former med hänsyn till de olika åldersstadier, som representeras bland eleverna.

Överstyrelsen delade de sakkunnigas uppfattning såväl därutinnan, att värtjänstutbildning icke torde i lämplig form kunna anordnas i aftonkurserna, som även därutinnan, att den borde kunna införas i till yrkes-

undervisningen hörande skolor med heldagsundervisning. Den beträffande sistberörda skolformer av de sakkunniga gjorda jämförelsen med realskolans högsta klasser kunde överstyrelsen dock ej ansluta sig till. De sakkunnigas uppfattning i detta avseende syntes hänföra sig till i yrkesskolstadgan intagna bestämmelser rörande de i denna nämnda skolformerna med heldagsundervisning, nämligen vissa yrkesskolor samt verkstadsskolor, ettåriga handelsskolor och hushållsskolor, vilka bestämmelser dock icke nu kunde anses motsvara de verkliga förhållandena på yrkesundervisningens område. Utvecklingen under den tid av två årtionden, som förflutit, sedan berörda stadgebestämmelser utfärdats, hade nämligen lett till att det för närvarande icke funnes någon enda ettårig handelsskola i riket och endast en hushållsskola, om dessa begrepp togos i yrkesskolstadgans mening. Dessa två skolformers väsentliga syfte fylldes numera av i friare former ordnade handelskurser och husmodersskolor. Handelskurserna torde kunna ses från liknande synpunkter som de, vilka här nedan framfördes i fråga om verkstadsskolorna.

För verkstadsskolornas vidkommande hade utvecklingen lett till att de numera i regel hade 2-åriga och i hantverksyrken icke sällan 3- till 4-åriga kurser. Visserligen funnes verkstadsskolor, som toge emot elever direkt från folkskolan, men i regel fordrades för inträde en högre ålder, avpassad efter yrkets art. För de särskilda verkstadsskolorna för arbetslös manlig ungdom vore inträdesåldern bestämd till 16—25 år. Av det sagda framginge, att verkstadsskolorna omslöte ett åldersstadium från omkring 14 år till i åtskilliga fall inemot 29 år, vadan åtskilliga elever nått långt in i värnpliktsåldern, medan andra knappt lämnat barnaåldern. Elevmaterialet måste alltså anses som synnerligen heterogent samtidigt som utbildningstiden vore särdeles växlande. Detta förhållande måste givetvis sätta sin prägel på en i dessa skolor anordnad värtjänstutbildning och kanske göra den till formen mindre systematisk än i skolor med mera homogent elevmaterial och mera likformigt ordnad undervisning i övrigt.

I första hand syntes utbildningen böra avse brand-, luft- och gasskydd samt olycksfallsvård, å högre åldersstadium jämväl skjutövningar. I de verkstadsskolor, som mottog elever direkt från folkskolan och vilka i regel vore fleråriga, torde skjutövningar böra införas först i de årsklasser, som motsvarade gymnasiernas åldersstadium eller nådde därutöver. I de verkstadsskolor, vid vilka intagning av elever skedde först vid 16 års ålder eller senare, torde någon förskjutning av skjutövningarna till högre årsklasser icke vara nödvändig.

Värtjänstutbildningen vid verkstadsskolorna torde böra omfatta 6—8 dagar och förläggas till höstterminens början utan förlängning av arbetsårets i undervisningsplanen fastställda längd, i regel uppgående till 10 à 11 månader. Skulle en förlängning av arbetsåret i något särskilt fall befinnas erforderlig, hade överstyrelsen jämlikt i yrkesskolstadgan givna bestämmelser befogenhet att på ansökan av skolans styrelse fastställa en sådan utökning, dock icke i fråga om verkstadsskolorna för arbetslös ungdom, där arbetsåret i anslutning till riksdagens uttalanden i frågan alltid omfattade 11 månader. Det syntes överstyrelsen, att arbetsåret icke heller i övriga verkstadsskolor borde utsträckas över denna tidslängd.

Beträffande ledningen av här ifrågakvarande utbildning syntes det överstyrelsen nödvändigt, att den anförtroddes åt militära eller andra sakkunniga instruktörer. Vid mindre verkstadsskolor torde det kunna anses lämpligt att, såsom de sakkunniga tänkt sig, sammanföra eleverna med

platsens läroverkselever under gemensam ledning, därest en sådan anordning kunde vidtagas, utan att svårigheter uppstode i fråga om tidpunkten för utbildningens förläggande. Vid de större skolorna syntes dock elevmaterialets heterogenitet bli orsak till att särskild ledning komme att visa sig behöflig.

Vid heldagsskolor i yrkesutbildning för kvinnlig ungdom (t. ex. sömnads- och vävskolor, hushålls- och husmodersskolor) syntes det önskvärt, att 6 dagar per helårskurs ägnades åt värtjänstutbildning. Undervisning i gas-, brand- och luftskydd förekomme redan nu, men denna borde utökas med praktiska övningar. Likaså förekomme undervisning i olycksfallsvård vid ett flertal av dessa skolor, men detta ämne borde införas också vid de övriga. Undervisning i barnavård förekomme vid de flesta husmoders- och hushållsskolor. För övriga skolor vore det önskvärt med demonstrationskurser i ämnet. För hushålls- och husmodersskolor borde någon lägertjänst ingå i värtjänstutbildningen samt för sömnadsskolor undervisning i tillverkning av enkla madrasser och liknande för evakueringsläger avsedda föremål.

Folkhögskolor. Skolöverstyrelsen har avstyrkt obligatorisk värtjänstutbildning vid folkhögskolorna. Däremot vore överstyrelsen beredd att i enlighet med ett förslag från folkhögskolinspektören genom en cirkulärskrivelse uppmana styrelserna för de olika folkhögskolorna att överväga, huruvida och i vad mån skolorna i sitt arbete — utan åsidosättande av dettas egentliga syfte — skulle kunna upptaga vissa grenar av den föreslagna värtjänstutbildningen, eventuellt under samarbete med frivilliga sammanslutningar, samt anmoda dem att i sina redogörelser meddela, vad som i ifrågavarande avseende åtgjorts.

Såge man på folkhögskolornas arbete i stort, kunde man säga, att detta redan nu hade en sådan inriktning, att det i icke ringa grad verkade i samma syfte, som värtjänsten enligt de sakkunnigas tankegång skulle göra, även om de militära momenten helt saknades. Överstyrelsen ansåge icke, att ett par dagars speciell obligatorisk värtjänst under varje kurs skulle öka folkhögskolornas redan nu betydelsefulla insatser i vårt folks försvarsberedskap. Då överstyrelsen alltså icke kunnat komma till den övertygelsen, att ett genomförande av de sakkunnigas förslag, i vad detta avsåge folkhögskolorna, skulle verka i avsett syfte, kunde överstyrelsen icke på ifrågavarande punkt tillstyrka de sakkunnigas förslag.

Lantbruksstyrelsen.

Lantbruksstyrelsen har beträffande frågan om eventuell värtjänstutbildning vid lantbruksundervisningsanstalterna yttrat, att även om styrelsen intet hade att erinra mot att viss värtjänstutbildning inginge i dessa skolors undervisningsprogram, syntes det dock med hänsyn till svårigheten att anskaffa lämpliga ledare och till den strängt upptagna undervisningstiden vid ifrågavarande skolor knappast vara möjligt att i någon större utsträckning giva eleverna utbildning i värtjänst. Framhållas kunde emellertid, att den kvinnliga ungdomen vid lanthushållsskolorna redan enligt den allmänna undervisningsplanen för dessa skolor erhöle en god utbildning i hushållsarbete samt i sjukvård och barnavård.

Jag anser mig icke böra ifrågasätta någon speciell värtjänstutbildning för eleverna vid *högre lärarinneseminariet*. Dock böra eleverna på sätt skolöverstyrelsen föreslagit erhålla teoretisk kännedom om värtjänstutbildningens innebörd och i övrigt beredas tillfälle att i likhet med akademiskt utbildade lärare genomgå de ledarkurser, vilka torde böra anordnas på sätt i det följande närmare angives.

Då skolköks- och handarbetslärarinnor komma att i viss utsträckning tagas i anspråk såsom ledare av värtjänstutbildningen för kvinnliga lärjungar, synes det lämpligt att, såsom skolöverstyrelsen föreslagit, vid *skolköks- och handarbetsseminarier* meddelas sådan utbildning, som kan göra lärarinnorna skickade att handhava dessa uppgifter.

De sakkunniga ha förutsatt, att värtjänstutbildning vid *statsunderstödda privatläroverk* skulle anordnas i överensstämmelse med vad som föreslagits för motsvarande statliga och kommunala skolor. Jag har icke funnit anledning till erinran häremot. Såsom skolöverstyrelsen framhållit, bör dock vid bestämmelsernas utformning hänsyn tagas därtill, att reglerande föreskrifter icke för dessa skolors del meddelats rörande friluftsdagar.

I fråga om de *tekniska läroanstalterna* ansluter jag mig i huvudsak till vad skolöverstyrelsen anfört och förordat. Vid de tekniska gymnasierna torde sålunda värtjänstutbildningen lämpligen böra förläggas parallellt med fältmättningsövningarna och begränsas till utbildning i skjutning, luftskydd m. m. samt olycksfallsvård. Vid de tekniska fackskolorna bör på av skolöverstyrelsen anförda skäl skjututbildning icke föreskrivas utan utbildningen begränsas till att avse luftskydd m. m. samt olycksfallsvård och omfatta 2 à 3 dagar.

För *handelsgymnasiernas* lärjungar bör värtjänstutbildningen enligt skolöverstyrelsens förslag koncentreras till en sexdagarsperiod vid höstterminens början, i samband varmed arbetsåret borde förlängas från nuvarande minst 36 till minst 37 läsveckor. Jag har i princip ingenting att erinra häremot. Då emellertid vissa svårigheter kunna uppstå att anskaffa erforderliga ledare för utbildningen — sålunda torde exempelvis särskild lärare i gymnastik i allmänhet saknas — bör värtjänstutbildnings anordnande i de särskilda fallen göras beroende av huruvida lämpliga ledare kunna i erforderlig utsträckning stå till förfogande. Jag hänvisar till vad jag i det föregående i detta hänseende anfört.

Skolöverstyrelsens förslag rörande värtjänstutbildning vid *kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning* har icke givit mig anledning till annan erinran än att utbildningen även för dessa skolors del torde böra göras beroende av tillgången på lämpliga ledare.

På av skolöverstyrelsen anförda skäl torde någon obligatorisk utbildning av detta slag icke böra förekomma vid *folkhögskolorna*. Jag förordar dock, i likhet med överstyrelsen, att åtgärder vidtagas för uppmuntrande av frivillig värtjänstutbildning vid dessa skolor. Det anförda torde även böra gälla *lantbruksundervisningsanstalterna*.

IV. Värntjänstutbildningens ledning.

I detta sammanhang ingår jag på frågan om värntjänstutbildningens ledning endast såvitt angår det mera begränsade utbildningsprogram, jag enligt det föregående förordat.

a. Lokal ledning.

De sakkunniga.

Lärare vid undervisningen i hem- och lägertjänst och hemsjukvård.

Ordnandet av ledarfrågan för värntjänstgrenarna hem- och lägertjänst och hemsjukvård krävde, yttra de sakkunniga, särskild uppmärksamhet. Undervisningen i dessa viktiga grenar av den speciellt kvinnliga värntjänsten måste för att utbildningen skulle bli ändamålsenlig handhas av fackutbildade ledare. Lämpliga sådana finnes redan, nämligen beträffande hem- och lägertjänsten lärarinnor i hushållsgöromål och i kvinnlig slöjd samt för hemsjukvården ett avsevärt antal sjuksköterskor. Med de organisationer, som dessa ledare tillhörde, borde i mån av behov samarbete sökas och deras vidsträckta erfarenhet tillföras dessa delar av den kvinnliga värntjänstutbildningen.

Hem- och lägertjänst. Vid skolor med undervisning i hushållsgöromål och kvinnlig slöjd vore ledarfrågan löst, då ju lärarinnan i nämnda ämnen kunde handhava undervisningen i hem- och lägertjänst. Beträffande övriga skolor, där utbildning i denna värntjänstgren borde bedrivas, borde i största möjliga omfattning anlitas i orten anställda skolkökslärarinnor och utnyttjas redan befintliga skolköksanläggningar.

I *hemsjukvård* hade, enligt vad en av de sakkunniga företagen undersökning givit vid handen, vid en del skolor under medverkan av företrädesvis svenska röda korset meddelats frivillig utbildning i hemsjukvård åt kvinnlig skolungdom. Även å de flesta sådana orter med kvinnlig skolungdom i ifrågavarande ålder, där dylik undervisning icke meddelats, syntes det finnas kompetenta ledare för uppgiften. Anordnande av kurser för ändamålet torde därför icke möta svårighet. Planläggningen av kurserna torde böra uppdragas åt skolöverstyrelsen och skolledaren i samråd med skolläkaren.

Ledare av värntjänstutbildningen i övrigt.

Det huvudsakliga ansvaret för anordnande och meddelande av värntjänstutbildningen i övrigt under friluft- och värntjänstdagarna komme i regel att åvila gymnastiklärarna.

Beträffande ledandet av undervisningen i olycksfallsvård ansåge sig de sakkunniga dock böra uttala, att gymnastikläraren borde komma i fråga för denna, endast där ej läkare eller skolsköterska kunde ställas till förfogande.

Utbildningen av lärare.

Då gymnastiklärare kunde komma att tagas i anspråk för undervisning i olycksfallsvård, borde han under sin utbildningstid erhålla den utbild-

ning, som fordrades för att kunna handhava skolungdomens undervisning i olycksfallsvård.

I övrigt erfordrades *särskilda kurser*.

Gymnastiklärare. Förutsättning för att värtjänstutbildningen, sådan de sakkunniga tänkt sig den, komme att fylla sitt ändamål hade för det stora flertalet av nu ifrågavarande läroanstalter skapats genom de under sommaren 1940 anordnade fortbildningskurserna vid Solbacka läroverk och Sigtunaskolan. I dessa kurser, under vilka meddelats undervisning och pågått övningar under 7 dagar omkring 10—12 timmar dagligen, hade deltagit 104 lärare och 175 lärarinnor. Antalet gymnastiklärare vid allmänna läroverk samt kommunala mellanskolor och flickskolor hade enligt senaste tillgängliga statistiska uppgifter (avseende höstterminen 1938) utgjort 132 manliga och 190 kvinnliga. De gymnastiklärare, som ej deltagit i dessa kurser, borde genomgå kurser, anordnade såsom dessa sommarkurser. Deltagandet häri liksom i möjligen med hänsyn till lärarens verksamhetsområde erforderliga kurser i de speciella till värtjänsten hörande vinteridrotterna borde vara frivilligt och särskilda kurser för manliga respektive kvinnliga gymnastiklärare anordnas. Även planläggningen av dessa kurser torde böra handhavas av skolöverstyrelsen, lämpligen i samarbete med skolidrottskommittén.

Övriga lärare. För att skapa de i direktiven för de sakkunnigas arbete angivna garantierna beträffande ledningen av värtjänstutbildningen vore det vidare en ofrånkomlig nödvändighet, att jämväl så många som möjligt av övriga lärare vid ifrågavarande undervisningsanstalter genomginge ledarkurser. Det kunde nämligen icke förutsättas, att gymnastikläraren erhöle tillfälle att i erforderlig utsträckning utbilda medhjälpare bland sina lärarkollegor eller elever. Med hänsyn till omfattningen av den föreslagna värtjänstutbildningen och det därav föranledda innehållet i kurserna samt de förutsättningar att tillägna sig ledarfärdighet, som i allmänhet torde förefinnas hos ifrågavarande lärare, kunde kurserna för dem dock icke göras så starkt koncentrerade som gymnastiklärarkurserna sommaren 1940 utan syntes böra omfatta en tid av omkring 3 veckor under sommarferierna i vad anginge andra grenar än vinteridrotter och 8—10 dagar under jullovet för vinteridrotterna. I fråga om innehållet i kurserna innebure de sakkunnigas förslag alltså, att såväl teoretisk som praktisk utbildning borde förekomma vid en och samma kurs. De sakkunniga ansåge dock, att utbildningen i fråga borde genomgås vid självvald tidpunkt, men ville begränsa denna tid för ämneslärarna till *senast under provåret*. De sakkunniga ansåge vidare, att den, som genomginge provår, skulle vara skyldig att därunder medverka vid skolans frilufts- och värtjänstdagar.

Ledarutbildning för *läraraspiranter* borde enligt de sakkunnigas mening obligatoriskt förekomma, dock endast beträffande andra värtjänstgrenar än vinteridrotter.

Bärande skäl för att utbildningen häri skulle vara frivillig torde nämligen knappast kunna anföras, medan däremot den stora betydelse värtjänstverksamheten ägde och önskemålet att snarast möjligt erhålla väsentligt ökat antal kvalificerade ledare talade för dess anordnande såsom obligatorisk. Jämväl för övningslärarna i sång, teckning, slöjd och hushålls-

göromål borde genomgång av dylik kurs utgöra förutsättning för erhållande av ordinarie eller jämförlig anställning. Dispensvägen borde dock hållas öppen men begagnas med varsamhet och företrädesvis för sådana fall, där läraren visade sig ha erhållit sådan utbildning (t. ex. till befäl inom armén), som kunde anses göra honom skickad att leda skolungdomens värntjänstutbildning, eller där han på grund av t. ex. lyte eller sjukdom icke vore i stånd att följa undervisningen eller deltaga i övningarna.

Den sålunda föreslagna obligatoriska utbildningen för andra än gymnastiklärare avsåge alltså endast sådana lärare, vilka ännu icke genomgått provår eller som icke redan vunnit ordinarie eller jämförlig anställning. Även ordinarie respektive fast anställda lärare borde dock givas tillfälle att erhålla motsvarande utbildning i första hand vid de nämnda kurserna eller ock andra på enahanda sätt ordnade kurser, men för dessa lärare borde deltagandet vara frivilligt.

Såsom gruppledare vid skolornas friluft- och värntjänstdagar torde jämväl kunna ifrågakomma äldre lärjungar, vilka fått utbildning i föreningar för skolungdomens skytterörelse och i landstormens ungdoms-avdelningar.

Med hänsyn till det intresse för värntjänstutbildningen, som från såväl lärare som elever redan tagit sig uttryck, funnes anledning antaga, att, vid godtagande av de sakkunnigas förslag angående ordnande av ledarutbildningen, ledarfrågan snart nog komme att vara löst på tillfredsställande sätt vid det stora flertalet av de här ifrågavarande läroanstalterna. I den mån behov av ytterligare ledare gjorde sig gällande, särskilt avsåges här skolor utan särskilt anställd gymnastiklärare, torde detta på de flesta håll kunna tillgodoses genom anlitan av gymnastiklärare i orten eller befäl (u n d e r b e f ä l) från i skolans närhet förlagda truppförband.

Skolöverstyrelsen.

Skolöverstyrelsen har understrukt ledarfrågans betydelse för hela värntjänstutbildningen samt förklarat sig förutsätta, att vederbörande lokala ledning i fråga om militära instruktörer för pojknarnas skjututbildning och annan värntjänst finge lita till försvarsmakten i och för kommendering av befäl och underbefäl i nödig omfattning. Att gymnastiklärarna, manliga och kvinnliga, som regel skulle vara huvudledare, ansåge även överstyrelsen självfallet. För flickornas utbildning i hem- och lägertjänst funne överstyrelsen det i likhet med de sakkunniga ändamålsenligt att anlita lärarinnorna i hushållsgöromål och slöjd, där sådana funnes. I övrigt torde som ledare för flickornas värntjänstutbildning i viss utsträckning få anlitas kvinnor med utbildning och erfarenhet i sjuk- och barnavård m. m., varvid samarbete, där så kunde ske, torde böra sökas med svenska röda korset samt med andra lämpliga institutioner.

I detta sammanhang ville överstyrelsen kraftigt understryka det i flera remissyttranden uttalade kravet, att ledarna skulle besitta en fackkunskap och lämplighet för sin uppgift, som uteslöte faran av att utbildningen i

ungdomens ögon finge slentrianens eller diletantmässighetens prägel. Endast genom strängt aktgivande på denna princip tillämpning torde det bli möjligt att effektuera riksdagens bestämda fordran på att värtjänsten skulle fylla en verklig uppgift i den allmänna försvarsberedskapen.

Överstyrelsen ville likaså och av samma skäl framhålla angelägenheten av att fortsatta ledarkurser anordnades för särskilt gymnastiklärare men även andra lärare av olika kategorier *dels* för deras räkning, som icke deltagit i 1940 års kurser i Solbacka och Sigtuna eller andra dylika, *dels ock* för utvidgande och befästande av deras insikter och färdigheter, som redan genomgått dylika kurser. Överhuvudtaget borde framdeles varje blivande lärare, som så önskade, så långt görligt vore, få tillfälle att genomgå värtjänstledarkurs, liksom det torde få anses tillbörligt, att lärarkandidaterna under provåret erhöles en teoretisk orientering i värtjänstutbildningens och idrottsdagarnas uppgifter och organisation, alldeles som de borde göras förtrogna med övriga sidor av skolans liv och gärning.

Däremot ville överstyrelsen bestämt avstyrka de sakkunnigas förslag i vad det avsåge *skyldighet* för lärare att genomgå utbildning för ledarkompetens vid värtjänstövningar.

Härvid ville överstyrelsen fästa uppmärksamheten därpå, att med den av överstyrelsen föreslagna ordningen behovet av ledare för övningar *under läsårets lopp* skulle komma att stanna vid ungefärligen samma nivå som under tiden närmast före innevarande läsår, enär de hittillsvarande idrottsdagarna skulle återfå i huvudsak samma uppgift som förut, om ock i intensifierad och något vidgad form, och kunna i stort sett handhavas av skolans egna lärare.

Övriga myndigheter.

Chefen för armén har framhållit, att betryggande tillgång på kvalificerade ledare måste vara säkerställd, innan verksamheten igångsattes. Det förefölle, som om de sakkunniga i detta avseende varit alltför optimistiska.

För att säkerställa tillgången på lokala ledare hade de sakkunniga bland annat föreslagit obligatorisk ledarutbildning för vissa kategorier lärare. Utan att närmare ingå på detta förslag ville arméchefen blott uttala, att sådan obligatorisk utbildning sannolikt skulle bidra till att öka det allmänna intresset för hithörande frågor och underlätta värtjänstutbildningen i framtiden.

De sakkunniga hade i olika sammanhang antytt möjligheten, att militär personal i aktiv tjänst skulle kunna ställas till förfogande såsom ledare och instruktörer. Värnpliktskontingentens ökade storlek och den förlängda tiden för de värnpliktigas första tjänstgöring samt även i övrigt höjda krav på de militära befälskåren gjorde det emellertid osannolikt, att i tjänst varande militär personal annat än undantagsvis skulle kunna avstås för denna verksamhet. Vid den fortsatta planläggningen av värtjänsten borde detta beaktas. Däremot borde det icke vara uteslutet, att personal tillhörande arméns reserver, således även landstormsofficerare, samt personal inom hemvärdet kunde medverka efter frivilligt åtagande i varje särskilt fall. Bestämmelser om medverkan av militär personal borde utfärdas i kommandoväg.

Statskontoret har framhållit, att ledarutbildningen syntes böra ordnas på sätt hittills skett genom kursverksamhet med frivilligt deltagande. Ämbetsverket hölle nämligen före, att de dugligaste ledarna stode att erhålla på denna väg. I anslutning härtill kunde framhållas, att utbildningen i viss mån torde få anpassas efter kvalifikationerna hos de lärarkrafter, som stode till buds för utbildningens handhavande och att det knappast syntes erforderligt att av det skäl, att vederbörande lärare i något fall icke behärskade alla detaljer i utbildningsprogrammet, anställa särskild värn-tjänstledare. Däremot borde givetvis i dylika fall alla möjligheter att utnyttja lämpliga frivilliga arbetskrafter tillvaratagas.

Medicinalstyrelsen har yttrat, att även om behovet av värtjänstutbildade lärare måste bli mycket stort, om de sakkunnigas förslag genomfördes, det dock icke kunde vara lämpligt att ordna ledarfrågan genom obligatorisk ledarutbildning. Det syntes styrelsen uppenbart, att vederbörandes lämplighet för och intresse av verksamheten måste vara en förutsättning för utbildningen. Det vore visserligen rimligt att under någon period av utbildningen *alla* lärare erhöle en viss allmän orientering över friluftsverksamhetens organisation, syfte och praktiska anordning, men att göra värtjänstledarutbildningen till ett obligatoriskt kompetenskrav för vinnande av läraranställning vore enligt styrelsens mening att skjuta över målet.

Socialstyrelsen understryker såsom synnerligen önskvärt, att läroverkens lärare finge intresse för uppgiften att medverka vid lärjungarnas friluftsverksamhet och erhöle tillfälle att deltaga i kurser för utbildande av ledare. Däremot kunde styrelsen icke dela de sakkunnigas uppfattning, att behovet av ledare för ungdomens värtjänstutbildning — innefattande jämväl skjutövningar — borde tillgodoses på det sättet, att ledarutbildning bleve obligatorisk för läroverkslärare och att genomgång av utbildningskurser i hithörande ämnen sålunda skulle bli förutsättning för erhållande av ordinarie eller jämförlig läraranställning.

Kanslern för rikets universitet har i likhet med de filosofiska fakulteterna vid universiteten i Uppsala och Lund bestämt motsatt sig förslaget, att genomgång av ledarkurs skulle vara en förutsättning för erhållande av ordinarie eller jämförlig anställning som läroverkslärare.

Direktionen över gymnastiska centralinstitutet har framhållit svårigheterna att inrymma nya moment i gymnastiklärarutbildningen vid institutet.

Den viktigaste förutsättningen för ett gott resultat av den värtjänstutbildning, som kunde komma att införas vid många av rikets undervisningsanstalter, torde vara goda och kunniga ledare. Utbildningen av dessa ledare liksom också ansvaret för anordnande och meddelande av värtjänstutbildningen komme att i regel åvila gymnastiklärarna, där sådana funnes. I den mån skolor och skolformer, där icke fackutbildad gymnastik-

lärare funnes, erhöle sådan, komme värtjänstutbildningen där i förbättrat läge. Av stor betydelse vore därför om särskilt högre folkskolor och fortsättningsskolor i ökad utsträckning erhöle tillgång till specialutbildade lärarkrafter. Det kunde icke anses ändamålsenligt, att utbildningen av lärare i gymnastik, lek och idrott skulle stå främmande för värtjänstutbildningen. Det måste också anses synnerligen nödvändigt, att utbildningen av ämneslärarna för medverkan vid värtjänstövningarna stode under överinseende av eller åtminstone skedde i samverkan med gymnastiska centralinstitutet.

Den undervisning, som för närvarande meddelades vid gymnastiska centralinstitutet, måste givetvis undergå vissa förändringar, om den blivande gymnastikläraren skulle kunna fullgöra de krävande uppgifter, som han i samband med värtjänstens införande vid skolorna komme att ställas inför. Den nuvarande utbildningen vid gymnastiska centralinstitutet utgjorde en utmärkt grund att bygga på, men helt naturligt måste dels en del nya ämnen införas, dels några redan befintliga icke obetydligt utökas.

I 1934 års förslag till omorganisation av gymnastiska centralinstitutet, liksom i många av de tidigare utredningarna, hade framhållits vikten av att tillräcklig tid lämnades till självstudier och att därför undervisningsveckans längd ej borde överstiga 30 timmar. Redan från början hade det emellertid visat sig omöjligt att hålla denna marginal. Med varje år hade sedan kraven på utbildningen alltmera vuxit, så att timantalet per vecka för närvarande i medeltal utgjorde 38—39. Med hänsyn till den för eleverna synnerligen ansträngande kombinationen av praktiska och teoretiska övningar måste ett så högt antal timmar per vecka anses synnerligen betänkligt. Härtill komme, att undervisningen vore och, hur än förhållandena komme att gestalta sig, i viss mån alltid komme att vara förlagd till olika delar av staden, varför tiden för förflyttningar innebure en väsentlig tidsspillan. Direktionen hade vid upprepade tillfällen diskuterat nödvändigheten att förlänga utbildningstiden och hade ifrågasatt att i sina anslagsäskanden för nästa budgetår göra en sådan framställning. Emellertid hade det då varit bekant, att värtjänstsakkunnigas betänkande inom kort skulle framläggas, varför det syntes lämpligt att avvakta de sakkunnigas förslag.

Som av det anförda framginge, torde det vara omöjligt att inpressa ytterligare utbildning inom nuvarande undervisningsplan. Dessutom vore läsåret alltför långt, varigenom sommarferierna bleve alltför korta för att åt eleverna bereda möjlighet till erforderlig rekreation efter det mycket ansträngande arbetet under läsåret. En förkortning av läsårets längd vore därför oundgänglig.

Under de sista åren hade allt starkare framträtt behovet av att vid institutet giva idrotten en med gymnastiken fullt jämbördig ställning i syfte att även tillgodose den frivilliga idrottsrörelsens behov av högre kvalificerade ledare och lärare. Sedan flera år hade undervisningen i gymnastik vid gymnastiska centralinstitutet varit av en sådan omfattning, att eleverna efter avlagd examen kunnat verka som föregångsmän inom den frivilliga gymnastiken i landet — till oskattbart gagn för denna. Den totalitära karaktär, som det moderna kriget fått, ställde höga fordringar på alla medborgares fysiska standard, till vars uppnående den frivilliga idrotten — liksom den frivilliga gymnastiken — vore ett medel, som icke kunde undvaras. Den frivilliga idrottsrörelsen hade också deklarerat sitt behov av högre kvalificerade ledare-lärare, utbildade i såväl gymnastik som idrott.

En utökning av idrottsundervisningen vid gymnastiska centralinstitutet torde även vara nödvändig av det skälet, att idrotten vid skolorna nu nått en sådan omfattning och vore av en sådan kvalitet, att endast lärare, som i idrott erhållit en fullödlig utbildning, kunde fylla de krav, som i detta hänseende ställdes på dem.

Även andra delar av undervisningen krävde utökning för att institutet skulle kunna fylla berättigade krav på en tidsenlig högskola för fysisk fostran. En utökning av utbildningstiden för gymnastiklärarlinjen till 3 år vore därför under alla förhållanden — även oavsett värntjänstutbildningen — oundgänglig. Direktionen avsåg därför att i sina anslagsäskanden för budgetåret 1942/43 framlägga förslag till treårig gymnastiklärarutbildning vid gymnastiska centralinstitutet.

Av skolöverstyrelsen infordrade yttranden.

Skolöverstyrelsens sammanfattning av de från lärarkollegier, lärarorganisationer m. fl. infordrade yttrandena ger vid handen, att de sakkunnigas förslag att till full konsekvens uttaga den skyldighet att medverka vid ledningen av idrottsdagarna, som stadgorna för de allmänna läroverken, kommunala flickskolorna och kommunala mellanskolorna ålade dessa skolors lärare, mött en ganska allmän kritik. Man pekade på det självklara faktum, att en god undervisare inom sitt speciella fack icke alltid vore en god idrottsledare; man påminde om, att redan åldersskäl gjorde ganska många av lärarna mer eller mindre obekväma för idrottsledaruppgiften. Alldeles särskilt hade förslaget, att för lärarkompetens skulle, i syfte att garantera tillräcklig tillgång på ledare, normalt krävas genomgången värntjänstledarutbildning, väckt gensagor. Härvid fäste somliga mera vikt vid den skada, som skulle drabba läroanstalten, därigenom att personer med goda förutsättningar för undervisning inom en viss ämneskrets skulle hindras från lärarkallet av detta dubbla kompetenskrav, medan andra dröjde vid den sidan av saken, att en i sitt fack god lärare skulle komma att vara en svag handledare i värntjänsten eller känna sig illa tillfreds med att icke kunna fylla sin uppgift såsom ledare. Konsekvensen av en sådan position bleve det i många yttranden påyrkade kravet på hjälp — man vore allmänt ense om att gymnastiklärarna i regel skulle bära huvudansvaret — för värntjänstövningarnas rätta bedrivande av militär och andra fackkunniga ledare.

Departementschefen.

I det föregående har jag framhållit betydelsen av att lämpliga ledare i tillräckligt antal stå till förfogande för värntjänstutbildningen. Vid en begränsning i enlighet med mitt förslag av utbildningsverksamhetens omfattning, både vad angår medtagna ämnesområden och urvalet av läroanstalter, ökas givetvis möjligheterna att sovra bland de ledarkrafter, som kunna stå till buds. Jag förutsätter, att vederbörande skolors lärare i första hand i så stor utsträckning som möjligt anlitas såsom ledare. Först i andra hand synas utomstående krafter böra tagas i anspråk, varvid det givetvis är önskvärt, att endast kvalificerade fackmän såvitt möjligt komma i fråga.

Vad nu anförts gäller värtjänstutbildningens samtliga grenar, såväl de egentliga vapenövningarna som ock övriga grenar. Jag är ense med de sakkunniga om att huvudansvaret för utbildningen bör åligga vederbörande gymnastiklärare, såvitt angår andra än de rent kvinnliga utbildningsgrenarna hem- och lägertjänst samt hemsjukvård. På sätt föreslagits torde utbildningen i hem- och lägertjänst böra närmast ankomma på de kvinnliga ovningslararna med biträde av behövligt antal andra därtill lämpade lärarinnor eller, där så finnes påkallat, utomstående kvinnliga krafter. Undervisningen i hemsjukvård bör, såsom de sakkunniga föreslagit, där så ske kan, anordnas i samverkan med svenska röda korset eller andra organisationer.

I anslutning till vad skolöverstyrelsen anfört vill jag betona nödvändigheten av att urvalet av ledare i varje särskilt fall sker med den största omsorg och att ledarskapet endast anförtros kompetenta och för saken intresserade personer med förmåga både att handhava undervisningen och att väcka ungdomens intresse för de uppgifter, utbildningen vill tillgodose. Jag erinrar i detta sammanhang om att utbildningsverksamheten, såsom i det föregående antytt, bör igångsättas vid varje särskild skola först sedan det visats, att skolan verkligen förfogar över lärare, som kunna godtagas såsom ledare för värtjänstutbildningen.

I det följande ämnar jag närmare ingå på frågan om anordnande av utbildningskurser för lärare i syfte att göra dem skickade att handhava ledningen av värtjänstutbildningen. I detta sammanhang vill jag dock framhålla, att jag i likhet med flertalet i ärendet hörda myndigheter och sammanslutningar icke kan tillstyrka, att genomgång av dylik utbildningskurs ålägges nuvarande eller blivande lärare som en skyldighet. Ett sådant alagande synes icke erforderligt, ej heller principiellt eller praktiskt lämpligt.

Frågan om ändringar i kursplanerna för gymnastiklärarutbildningen vid gymnastiska centralinstitutet torde icke böra upptagas till närmare prövning i detta sammanhang.

b. Central ledning.

De sakkunniga.

De sakkunniga ha föreslagit *dels* en särskild konsulentorganisation, bestående av 26 lokala konsulenter (värtjänstkonsulenter) och huvudsakligen avsedd för värtjänstutbildningen vid landsbygdens folkskolor, *dels ock* en förstärkning av skolöverstyrelsens gymnastikinspektion genom inrättande av ytterligare en befattning såsom andre gymnastikkonsulent och förste gymnastikkonsulentbefattningens ersättande med en gymnastikradstjanst i 30 lönegraden. Beträffande motiveringen för det förstnämnda förlaget torde få hänvisas till betänkandet. I övrigt inhämtas av detta bland annat följande:

Då skolungdomens värtjänstutbildning enligt de sakkunnigas förslag nära anknote till det övriga skolarbetet lage det i sakens natur, att över-

ledningen av denna utbildning skulle anförtros åt skolöverstyrelsen. Kontakten mellan överstyrelsen, folkskoleinspektörerna, respektive de lokala konsulenterna, och läroanstalterna borde åstadkommas genom anvisningar och inspektioner från överstyrelsens sida samt årliga detaljerade redogörelser från de särskilda skolorna för utbildningens bedrivande och därvid vunna erfarenheter, avfattade enligt av överstyrelsen fastställda formulär. Det måste anses vara av utomordentlig betydelse, att här ifrågavarande verksamhet redan från början bleve föremål för i detalj sakkunnig vägledning och övervakning. Denna nya arbetsuppgift syntes näppeligen kunna fullgöras av överstyrelsens nuvarande personal utan eftersättande av annat arbete, varför denna påbyggnad av undervisningsväsendet med nödvändighet syntes kräva anlitande av särskild arbetskraft.

De sakkunniga ansåge, att — under förutsättning att de föreslagna lokala konsulenterna anställdes — de nya arbetsuppgifterna inom skolöverstyrelsen borde kunna bemästras, därest på sätt förordats i sakkunnigförslaget angående skolöverstyrelsens omorganisation (statens offentliga utredningar 1938: 14) och överstyrelsens utlåtande däröver den 29 oktober 1938 inrättades en ytterligare befattning såsom andre gymnastikkonsulent. Vidare ville de sakkunniga uttala sin anslutning till överstyrelsens i utlåtandet gjorda hemställan, att förste gymnastikkonsulentbefattningen måtte indragas och ersättas med en ny i 30 lönegraden placerad befattning, vars innehavare lämpligen syntes böra benämnas gymnastikråd, samt att andre gymnastikkonsulenterna måtte uppflyttas till 24 lönegraden.

Remissyttranden.

Skolöverstyrelsen har avstyrkt förslaget om en särskild konsulentorganisation men tillstyrkt förslaget om förstärkning av överstyrelsens gymnastikinspektion.

Folkskolinspektörerna hade i till överstyrelsen avgivna yttranden — i den mån de yttrat sig beträffande denna detalj — i allmänhet tillstyrkt inrättande av särskilda värtjänstkonsulenter. Så hade exempelvis inspektören i Stockholmstraktens inspektionsområde förklarat sig livligt tillstyrka inrättandet av ett större antal instruktörsbefattningar för den fysiska fostran i folkskolan och endast beklagat, att icke varje inspektionsområde kunde få tillgång till en sådan kraft.

För egen del framhåller skolöverstyrelsen att, även om i enlighet med överstyrelsens förslag någon egentlig värtjänstutbildning icke skulle komma att införas i folk- och fortsättningsskolan, värtjänstkonsulenterna utan tvivel, såsom lokala gymnastikkonsulenter, skulle få en betydelsefull uppgift att fylla för den fysiska fostrans tillgodoseende inom folkskolan. Av hänsyn till det statsfinansiella läget funne sig överstyrelsen emellertid för närvarande böra avstå från att biträda de sakkunnigas önskan i detta hänseende.

Däremot ville överstyrelsen i anslutning till de sakkunnigas framställning och under erinran om sin egen hemställan den 29 oktober 1938, vilken genom förevarande angelägenhet fått ett starkt stöd och högeligen aktualiserats, biträda önskemålet om en förstärkning av de organ inom överstyrelsen, som närmast hade att svara för arbetsuppgifter, fallande inom den fysiska fostrans och numera även värtjänstutbildningens område. Överstyrelsen tillstyrkte alltså inrättandet av en ny gymnastikkonsulentbefattning, vilken jämte den hittillsvarande andre gymnastikkonsulentbefatt-

ningen borde placeras i 24 lönegraden, samt — i stället för den hittillsvarande förste gymnastikkonsulentbefattningen — en gymnastikrådsbefattning med placering i 30 lönegraden.

I *övriga yttranden* uttalas i allmänhet åsikter, i stort sett överensstämmande med de av skolöverstyrelsen framförda.

Statskontoret har bestämt avstyrkt inrättandet av lokala värtjänstkon-sulenter liksom även en förändring av förste och andre gymnastikkonsu-lenternas löneställning. Däremot har statskontoret icke motsatt sig inrät-tandet av ytterligare en gymnastikkonsulentbefattning i lönegraden Eo 21.

Allmänna lönenämnden — som icke uttalat sig rörande den principiella frågan, huruvida värtjänst skulle införas i av de sakkunniga föreslagen omfattning utan inskränkt sig till att, under antagande att så bleve fallet, granska de lönetekniska frågorna — har i yttrande över sakkunnigförslaget avstyrkt inrättandet av den föreslagna nya konsulentorganisationen men tillstyrkt en förstärkning av skolöverstyrelsens gymnastikinspektion.

Lönenämnden hölle för sin del före, att ett genomförande i huvudsak av de sakkunnigas förslag om införande av värtjänstutbildning för skol-ungdom närmast borde föranleda en förstärkning av skolöverstyrelsens egen gymnastikinspektion i stället för att en omfattande lokal organisation infördes. Någon uppflyttning till högre lönegrader av de nuvarande gym-nastikkonsulenttjänsterna syntes dock lönenämnden icke böra åtminstone för närvarande genomföras. Möjligen borde de nuvarande befattningarna med hänsyn till de nya arbetsuppgifterna förenas med särskilda tilläggsarvoden, högst motsvarande ytterligare två löneklassers avlöning. Vidare syntes för utövändet av lokal inspektion antalet konsulenter hos skolöverstyrelsen böra ökas, vilket tillsvidare skulle kunna ske genom anställande av några befattningshavare med arvoden till högst belopp, som svarade mot den nuvarande andre gymnastikkonsulentens avlöning. Huru många dylika befattningar, som skulle kunna erfordras, vore givetvis svårt att med någon högre grad av tillförlitlighet bedöma, men lönenämnden föreställde sig, att det till en början i avvaktan på närmare erfarenheter skulle kunna räcka med förslagsvis fyra befattningar.

Medicinalstyrelsen har framhållit, att, därest den föreslagna värtjänst-utbildningen skulle kunna organiseras med den omfattning de sakkunniga tänkt sig, skolläkarorganisationen måste genomföras för alla skolformer i vårt land. Som en ofrånkomlig konsekvens härav följde, att skolöverstyrel-sen, som av naturliga skäl föreslagits komma att ha hand om överledningen av skolungdomens värtjänstutbildning, kompletterades med nödig medi-cinsk sakkunskap. I första hand borde tillsättas en skolöverläkare såsom ledare av en skolhygienisk avdelning inom skolöverstyrelsen.

Chefen för armén har funnit det naturligt och lämpligt, att överledningen av utbildningen anförtröddes åt skolöverstyrelsen.

De sakkunniga hade för ändamålet tänkt sig, att skolöverstyrelsen skulle förstärkas med en andre gymnastikkonsulent. Denna förstärkning kunde emellertid icke anses tillräcklig. All erfarenhet av verksamhet av denna art gäve vid handen, att den centrala ledningen måste giva vägledning, im-

pulser och nya uppslag samtidigt som den utövade övervakning och kontroll. I detta särskilda fall, där fråga vore om organisation av en mycket omfattande verksamhet inom ett hittills oprövat arbetsområde, komme höga krav att ställas på den centrala ledningen. I spetsen — med ställning som direkt föredragande inför generaldirektören — borde sättas en person, som under tidigare verksamhet dokumenterat lämplighet för uppgiften. Denne borde inom överstyrelsen förfoga över ett antal medhjälpare, som företrädde värtjänstens olika grenar. Härigenom vunnnes möjlighet till den rådgivande, övervakande och impulsgevande verksamhet, som särskilt i början torde vara nödvändig, och dessutom underlättades önskvärd kontakt med statliga och frivilliga organisationer inom arbetsområdet. I frågor av militär art borde samråd ske med hemvärnschefen. Även i övrigt borde den erfarenhet och sakkunskap, som funnes inom hemvärnsorganisationen, utnyttjas.

De sakkunnigas förslag om tillsättande av lokala värtjänstkonsulenter vore lämpligt. Dessas antal borde göras beroende av utbildningens omfattning.

Departement-
schefen.

Jag delar den av de sakkunniga uttalade uppfattningen, att den centrala ledningen av värtjänstutbildningen bör ankomma på skolöverstyrelsen och närmast dess gymnastikinspektion. Det är av största vikt, att skolöverstyrelsen noggrant följer och övervakar värtjänstutbildningens planläggning och biträder den lokala ledningen med råd och anvisningar. Då denna verksamhet torde komma att medföra en avsevärd utökning av de arbetsuppgifter, som nu ankomma på gymnastikinspektionen, synes det nödvändigt, att denna förstärkes på ändamålsenligaste sätt. Någon tids erfarenhet synes emellertid böra avvaktas, innan en mer definitiv omorganisation av gymnastikinspektionen ifrågasättes. Jag begränsar mig för närvarande till att föreslå, att ett visst belopp ställes till överstyrelsens förfogande att användas till ersättning åt den särskilda personal, som finnes böra anställas för ändamålet. Jag erinrar, att av de anslagsmedel, som för närvarande stå till skolöverstyrelsens förfogande för grundavlöningar till icke-ordinarie personal, ett belopp av 8,500 kronor är avsett till ersättning åt inspektörer och sakkunniga biträden hos skolöverstyrelsen utan närmare angiven fördelningsgrund. Jag förordar för egen del, att detta belopp för nästa budgetår förstärkes med förslagsvis 8,000 kronor i syfte att tillgodose behovet av särskilda sakkunniga biträden vid sidan av de nuvarande gymnastikkonsulenterna för ledning av värtjänstutbildningen. I annat sammanhang ämnar jag vid anmälan av skolöverstyrelsens anslagsbehov för nästa budgetår hemställa om ifrågavarande anslagsförstärkning.

De sakkunnigas förslag om inrättande av en särskild lokal konsulentorganisation finner jag mig med den ståndpunkt jag i det föregående intagit i fråga om värtjänstutbildning inom folkskoleväsendet icke kunna förorda.

Medicinalstyrelsens förslag om tillsättande av en skolöverläkare som ledare för en skolhygienisk avdelning inom skolöverstyrelsen torde icke böra i detta sammanhang komma under bedömande utan upptagas i samband med den aktuella frågan om ordnandet av den skolhygieniska verksamheten i vårt land.

V. Kostnadsberäkningar.

I det följande framläggas kostnadsberäkningar endast såvitt angår den mera begränsade värtjänstutbildning, jag enligt det föregående förordat.

a. Kostnader för ledare.

De sakkunniga.

Planläggningen och ledningen av skolungdomens värtjänstutbildning under friluft- och värtjänstdagar förutsattes av de sakkunniga skola i första hand åvila lärarna i gymnastik med lek och idrott. Gottgörelse här för borde enligt de sakkunniga utgå efter de i civila avlöningsreglementet angivna grunderna för ersättning åt dem för arbetet med planläggning och övervakande av lärjungarnas friluftsvksamhet, dock att antalet av de veckotimmar, som vid årslönens bestämmande skulle kunna tilläggas, syntes böra fastställas till högst fyra (för närvarande högst tre). Denna ändring syntes påkallad av den ökning i arbetet, som otvivelaktigt bleve en följd av godtagande av de sakkunnigas förslag rörande ordnande av värtjänstutbildningen under läsåret.

Under förutsättning att den sålunda föreslagna ändringen vidtoges och att lärare i gymnastik med lek och idrott (i förekommande fall även andra övningslärare och ämneslärare) samt särskilda eventuellt erforderliga instruktörer för ledningen av värtjänstutbildningen vid läroanstalter, där friluftsvksamhet nu ej förekomme (bortsett från folkskoleväsendet), erhöle gottgörelse för detta bestyr efter enahanda grunder, torde statsverkets årliga utgifter i förevarande hänseende kunna uppskattas till i runt tal 125,000 kronor, eller omkring 50,000 kronor mera än de nuvarande utgifterna för ledningen av friluftsvksamheten.

Åt annan lärare än den som enligt vad sålunda angivits medverkade vid värtjänstutbildningen såsom organisatör, överledare eller särskild instruktör syntes däremot icke böra utgå särskild ersättning i penningar för hans medverkan vid ledningen av utbildningen. Kompensation för dylik medverkan borde i stället lämnas sådan lärare med tillämpning av de grunder, som i läroverksstadgan § 133 mom. 6 funnes angivna för bestämmande av undervisningstiden för lärare, enligt vilka därvid hänsyn skulle tagas till omfattningen av den tid, som erfordrades för fullgörande av bland annat hans åliggande att medverka vid ledningen av lärjungarnas friluftsvksamhet.

Behov av fackutbildade ledare framträdde särskilt beträffande de kvinnliga värtjänstgrenarna hemsjukvård och barnavård. Utgifterna för ledare i hemsjukvård beräknade de sakkunniga till omkring 20,000 kronor. Utbildningen förutsattes kunna medhinnas på 5 dagar (3 hel- och 4 halvdagar). Med utgångspunkt från den av svenska röda korset för likartad verksamhet beräknade ersättningen av 5 kronor per undervisningstimme komme ledararvodena att belöpa sig till sammanlagt nyssnämnda belopp.

För handelsgymnasiernas del föresloge de sakkunniga, som förut nämnts, en förlängning av läsåret med 9 dagar. Ersättning för denna förlängning syntes böra utgå till lärare, vilka kunde i anställningshänseende anses

likställda med extra lärare och timplärare. De sakkunniga beräknade denna ersättning till 15,500 kronor.

Enligt de sakkunnigas beräkningar skulle sålunda utgifterna för ledare — frånsett kostnader för undervisning i barnavård — uppgå till följande belopp:

Merkostnader för ersättning åt gymnastiklärare m. fl.	kronor 50,000
Arvoden åt ledare för utbildning i hemsjukvård	» 20,000
Ersättning åt vissa lärare vid handelsgymnasier för förlängning av läsåret	» 15,500
	<hr/>
	Summa kronor 85,500.

Remissyttrandet.

Statskontoret har i yttrande över de sakkunnigas förslag icke kunnat finna det påkallat, vare sig att möjligheterna att åt gymnastiklärare bereda ersättning för bestyret med ifrågavarande verksamhet utökades eller att andra lärare genom löneförhöjning kompenserades för den förlängning av läsåret, som vid vissa läroanstalter kunde komma i fråga. Statskontoret har vidare betonat, att de uppgörelser, som kunde träffas med svenska röda korset och svenska fattigvårdsförbundet om undervisning i hemsjukvård och barnavård, icke, innan erfarenhet vunnits, borde erhålla alltför definitiv karaktär. — Sedermera har statskontoret avgivit särskilt yttrande över skolöverstyrelsens förslag till värtjänstutbildningens ordnande. Beträffande statskontorets sistnämnda yttrande hänvisas till det följande.

Allmänna lönenämnden har i sitt yttrande över sakkunnigförslaget ställt sig på i huvudsak samma ståndpunkt som statskontoret (beträffande lönenämndens yttrande med anledning av skolöverstyrelsens förslag, se nedan).

Lönenämnden vore av den uppfattningen, att läroverkens gymnastiklärare vid den senaste löneregleringen erhållit så pass förmånlig ersättning för arbetet med friluftsverksamhetens ordnande, att tillräckliga skäl för ytterligare höjning av deras löneställning i förevarande sammanhang icke förefunnes. Lönenämnden ansåge sig sålunda böra avstyrka förslaget rörande gottgörelse åt läroverkens lärare i gymnastik med lek och idrott för planläggningen och ledningen av värtjänstutbildningen.

I detta sammanhang ville lönenämnden framhålla, att de sakkunniga antytt, att även andra övningslärare och ämneslärare samt eventuellt erforderliga instruktörer skulle kunna erhålla gottgörelse enligt samma grunder som gymnastiklärarna. Då de sakkunniga icke framlagt några närmare förslag rörande ersättningens bestämmande i dylika fall, inskränkte lönenämnden sig till att påpeka, att ersättningen rent lönetekniskt sett icke torde kunna bestämmas på samma sätt för ämneslärare som för övningslärare. Enligt lönenämndens mening borde för bestyret med värtjänstutbildningen under friluft- och värtjänstdagar överhuvudtaget icke utgå någon särskild gottgörelse till lärarpersonalen, utöver vad som tillkomme den jämlikt gällande avlöningsförfattningar.

Skolöverstyrelsen har tillstyrkt de sakkunnigas förslag om beredande av ersättning åt lärare i gymnastik för planläggning och ledning av värtjänstutbildningen. Även övriga medverkande lärare borde emellertid er-

hålla ersättning för sitt merarbete, lärarinnor i hushållsgöromål och kvinnlig slöjd efter samma grunder som gymnastiklärare och övriga lärare efter 5 kronor per undervisningstimme. Kostnaderna beräknade överstyrelsen till sammanlagt 125,000 kronor. I den mån kommenderad militär personal anlätades, komme denna summa att minskas.

I de av överstyrelsen infordrade yttrandena hade åtskilliga genmälen gjorts mot de sakkunnigas metod att beräkna ledarkostnaderna. Om, menade man, läroverksstadgans 133 § formellt ålade varje lärare skyldighet att delta i ledningen av idrottsdagar, så torde dock billigheten kräva, att icke timlärare i olika läs- och övningsämnen därigenom belastades med en tjänstgöring, som skulle gå vida utöver det timal, för vilket de vore anställda vid läroverket, vadan de borde åtnjuta särskilda arvoden för sitt värtjänstarbete. Detta resonemang gällde framför allt för de tilltänkta ledarna av hem- och lägertjänstutbildningen, d. v. s. lärarinnor i hushållsgöromål och slöjd, konstaterade exempelvis kollegiet vid Jönköpings kommunala flickskola. Men även från gymnastiklärarnas sida, vilka enligt betänkandet skulle i princip betalas som nu, d. v. s. med tilläggstimmar, hade missnöje med avlöningen i förhållande till arbete och ansvar framkommit. Och ämneslärare av olika kategorier funne sin medverkan underskattad. Det hade nämligen framhållits, att även om allvarliga försök gjordes att enligt 133 § 6 mom. i läroverksstadgan utjämna olika slag av tjänstgöring, vore det dock, påpekade en rektor, ej möjligt att på denna väg nå en verklig lösning, försåvitt ej särskild tilldelning av timmar för detta ändamål gäves de olika skolorna. Detta fordrade anslag från riksdagens sida.

För egen del har skolöverstyrelsen framhållit, att då även lärarinnor i hushållsgöromål och kvinnlig slöjd borde åläggas att vara ledare vid den egentliga värtjänstkursen, som vid de flesta läroanstalter skulle vara förlagd till höstterminens början, det syntes överstyrelsen obilligt att kräva av dessa en längre tjänstgöringstid per vecka än den, för vilken de vore anställda för sin egentliga undervisning, om icke särskild ersättning utginge. Sådan torde alltså böra beräknas efter det överskjutande veckotimtalet.

Emellertid vore det, såsom i remissyttrandena anmärkts, ej heller möjligt att fullt rättvist gottgöra andra lärare för deras befatning med dessa övningar. Och härvid torde svårigheten vara större, när det gällde den samlade värtjänstperioden. Åtminstone för denna syntes därför någon ersättning böra utgå i förhållande till den tid, varje ledare tjänstgjorde, varvid dock tiden för deltagande i planlägningsarbetet bleve obeaktad. Dessa intresserade och för uppdraget dugliga lärare skulle annars i förhållande till sina kamrater se sig på ett otillbörligt sätt utnyttjade och detta både vid jämförelse med gymnastikläraren och övriga lärare. Och detta skulle i sin tur icke uppamma någon större beredvillighet att delta i ledarkurser eller att väl sköta ledaruppdraget, bådadera dock tydliga statsintressen. Att observera vore även, att de lärare, som vore önskvärda som ledare under värtjänstperioden i augusti, tillhörde den grupp av lärare, som sedan under läsårets lopp flitigast — utan pekuniär ersättning — anlätades under idrottsdagarna.

En användbar metod för att vinna en summarisk överblick av de behöfliga ledararvodena under de egentliga värtjänstövningarna torde vara att beräkna, hur många övningsgrupper som skulle krävas vid varje läroverk

och, då varje grupp skulle skötas av en ledare med biträde av lärjungar, därefter multiplicera gruppernas summa med övningstimmarnas antal per grupp och sedan därifrån draga de timmar, för vilka ovannämnda kategorier av övningslärare borde vara pliktiga att tjänstgöra antingen utan någon ersättning eller — i fråga om gymnastiklärarna — mot särskild ersättning i form av höjt beräknat timtal. Om så det återstående timtalet i sin tur multiplicerades med den timpenning, som kunde anses skälig, skulle en approximativ klumpsumma erhållas som ungefärligt uttryck för ledararvodena vid den egentliga värtjänstutbildningen.

Antalet enligt överstyrelsens förslag värtjänstpliktiga elever uppginge för närvarande till 15,777 manliga och 12,783 kvinnliga lärjungar, som vid ett maximum av 30 lärjungar per övningsgrupp skulle, med hänsyn till sin fördelning på olika läroanstalter, behöva uppdelas i 649 manliga och 559 kvinnliga eller sammanlagt 1,208 grupper. Vid 30 övningstimmar per grupp och värtjänstkurs skulle detta utgöra 36,240 timmar. Härifrån skulle avgå för gymnastiklärare 6,325, lärarinnor i kvinnlig slöjd 3,328 och för lärarinnor i hushållsgöromål 1,807 timmar eller tillsammans 11,460 timmar. Återstode 24,780 timmar. Vid ett beräknat genomsnittsarvode av 5 kronor per timme skulle detta innebära en kostnadssumma av 123,900 eller i runt tal 125,000 kronor. I den mån kommendering av militär som instruktörer skedde, torde denna summa kunna minskas.

I händelse av bifall i princip till skolöverstyrelsens föreliggande förslag torde överstyrelsen sedermera beredas tillfälle att inkomma med närmare utredning angående dessa arvoden och villkoren för deras utbetalande.

Med anledning av skolöverstyrelsens yttrande har *förnyat utlåtande från statskontoret* inforrats. Statskontoret har därvid förklarat sig vidhålla sin förut intagna ståndpunkt och av principiella skäl bestämt avstyrkt skolöverstyrelsens förslag om beredande av särskild ersättning åt lärare för fullgörande av uppdrag såsom ledare av skolungdomens värtjänstutbildning.

Statskontoret kunde icke finna, att skolöverstyrelsen anfört tillräckligt bärande skäl för sitt förslag om ersättning för ledaruppdrag vid värtjänstutbildning i betydligt större omfattning än vad de sakkunniga tänkt sig. Icke heller hade statskontoret funnit anledning frångå sin tidigare i ämnet hävdade uppfattning, att i princip ersättning icke borde utgå. Det kunde särskilt framhållas, att vid bifall till överstyrelsens förslag om utbildningens organisation förlängning av skolarbetet icke skulle erfordras vid annan skolform än handelsgymnasierna. I övrigt skulle kunna utnyttjas för inträdes- och flyttningsprövningar eller idrottsövningar avsedda dagar. Härigenom skulle — såvitt statskontoret kunde finna — i stort sett för värtjänstutbildningen komma att anlitas eljest lediga lärare, vilket torde bidra till en utjämning av arbetsbelastningen lärarna emellan. Att under sådana omständigheter bevilja särskilda ersättningar åt de lärare, som ledde värtjänstutbildningen, syntes innebära en återgång till förut gällande avlöningsprinciper, enligt vilka arbete med inträdes- och flyttningsprövningar särskilt gottgjordes. Statskontoret finge för sin del bestämt avstyrka förslaget härutinnan.

Därest Kungl. Maj:t likväl skulle finna anledning föreligga att bereda lärarna ersättning för ledningen av värtjänsten, torde — såsom även

överstyrelsen framhållit — närmare utredning böra komma till stånd angående ersättningens storlek och villkoren för dess utbetalande. Särskilt syntes det böra tagas under övervägande, huruvida eventuell ersättning för planläggning och ledning av de till början av hösttermin förlagda värtjänstövningarna borde, såsom föreslagits, utgå i form av avlöning under hela läsåret för förhöjt antal veckotimmar.

Allmänna lönenämnden har i förnyat utlåtande i anledning av skolöverstyrelsens förslag rörande värtjänstutbildningens ordnande förklarat sig vidhålla sin uppfattning, att någon ändring av civila avlöningsreglementets bestämmelser icke borde genomföras i förevarande sammanhang. Nämnden ansåge sålunda, att för arbetet med planläggning och övervakning av friluftsdagarna under terminen någon särskild ersättning icke borde utgå utöver vad som för närvarande vore stadgat.

Emellertid syntes lönenämnden vissa skäl tala för att någon ersättning tillerkändes överledaren vid varje skola för den egentliga värtjänstutbildningen omedelbart före höstterminens början. Lönenämnden ville för sin del förorda, att överledaren skulle erhålla arvode med förslagsvis 100 kronor i ett för allt för hela den ifrågasatta utbildningstiden om sex dagar. Därest såväl manliga som kvinnliga elever funnes vid samma läroanstalt, syntes lönenämnden lämpligt, att vid skolan funnes två överledare, en för gossarna och en för flickorna, varvid nämnden förutsatte, att envar av dem skulle erhålla nyssnämnda arvode.

Vad sålunda föreslagits borde enligt nämndens mening gälla de högre allmänna läroverken. Nämnden vore för sin del tveksam, huruvida överhuvudtaget värtjänstutbildningen borde avse elever å realskolestadiet. Därest emellertid dylik utbildning ansåges böra anordnas även för dessa elever, syntes överledararvodet med hänsyn till det lägre antalet i utbildningen deltagande elever vid realskolorna böra nedsättas till förslagsvis 50 kronor i ett för allt.

I förevarande sammanhang framställde sig jämväl frågan, huruvida annan än överledaren borde erhålla ersättning för deltagandet i arbetet med den egentliga värtjänstutbildningen omedelbart före höstterminens början. Därest det vore möjligt att genomföra, att vissa lärare befriades från inträdes- och flyttningsprövningarna för att i stället biträda vid värtjänstutbildningen, skulle någon ersättning utöver själva lönen icke vara erforderlig, enär lärare för arbetet med sagda prövningar icke erhöle särskild gottgörelse utöver lönen. Då svårigheter torde möta att genomföra en dylik anordning, kunde emellertid någon mindre ersättning förefalla befogad, närmast såsom en gottgörelse för vissa med tjänstgöringen förenade kostnader. Nämnden ville för sin del icke motsätta sig, att för varje tjänstgöringsdag under den berörda sexdagarsutbildningen finge utgå dagarvode med förslagsvis sex kronor eller samma belopp, som enligt kommittékungörelsen tillkomme vissa sakkunniga.

b. Kostnader för materiel.

De sakkunniga.

De sakkunniga påpeka inledningsvis vikten av att tillräcklig materiel för värtjänstutbildningen finnes tillgänglig. De sakkunniga ha vidare i

detalj redogjort för den materiel, som vore behövlig för varje särskild utbildningsgren. Beträffande dessa detaljer torde få hänvisas till betänkandet (sid. 74 och 75). I fråga om kostnaderna ha de sakkunniga, såvitt angår det av mig förordade, begränsade utbildningsprogrammet, anfört:

Vad först anginge materiel, som erfordrades för utbildningen i *sådana värtjänstgrenar, vilka hade anknytning till friluftsverksamheten*, syntes med utgångspunkt från nuvarande priser inköpskostnaden för elevgrupp om 30—35 elever böra upptagas till följande belopp, nämligen för

<i>fri idrott</i> etc.	kronor	200
<i>simning</i>	»	70
<i>orientering</i> (kompasser)	»	40
<i>lägerliv</i>	»	100
<i>skidlöpning</i>	»	20—40.

Vid skolor, där friluftsverksamhet redan inginge i skolarbetet — med undantag likväl för en del folkskolor — torde finnas så gott som all den nu avsedda materielen. Denna torde, i likhet med övrig obligatorisk undervisningsmateriel, i allmänhet ha bekostats av skolorna (skoldistriktet) själva, i en del fall med bidrag av statsmedel. På motsvarande sätt syntes kostnaderna för anskaffning av övrig här ifrågavarande materiel böra bestridas. Utgifterna torde nämligen icke kunna anses vara av den storlek, att icke skolorna (skoldistriktet) skulle kunna bära den övervägande delen därav, helst som materielen i icke obetydlig utsträckning syntes kunna tillverkas av eleverna vid skolorna (slöjd m. m.). Sistnämnda metod för åstadkommande av materielen, vilken redan tillämpats vid en del skolor, och andra vägar därtill under elevernas medverkan ville de sakkunniga på det livligaste rekommendera att komma till användning i största möjliga omfattning. Anslag av statsmedel för ändamålet syntes böra anvisas till ett belopp av förslagsvis 50,000 kronor.

Vad därefter anginge den materiel, som erfordrades för utbildningen i övriga värtjänstgrenar, nämligen luft-, gas- och brandskydd, målspaning, rapportering och ordonnanstjänst, olycksfallsvård, skjutning, vapenkännedom och vapenvård, hem- och lägertjänst, hemsjukvård och barnavård, kunde beträffande utgifter för anskaffning av densamma anföras:

Redan nu skulle författningenslignigt vid skolorna förekomma undervisning i luftskydd, varför här ej upptoges kostnader för anskaffning av materiel för undervisningen i *luft-, gas- och brandskydd*. Ej heller beträffande undervisningsmateriel för *målspaning, rapportering och ordonnanstjänst* samt för *hem- och lägertjänst* syntes böra föreslås anvisande av statsmedel.

Den för undervisningen i *olycksfallsvård* för varje grupp av 30 elever erforderliga materielen betingade ett pris av omkring kronor 60: — (57: —) per sats. Då det kunde förutsättas, att i regel de skolor, där undervisning i denna värtjänstgren skulle förekomma, hade tillgång till större delen av materielen och anskaffning av återstoden torde böra ankomma på respektive skolor och skoldistrikt, beräknades icke någon kostnad för ändamålet.

Liknande synpunkter torde kunna anläggas på frågan om materiel för undervisning i *hemsjukvård*, vilken materiel för övrigt torde kunna få disponeras efter medgivande av vederbörande luftskyddschef. Den för varje grupp om 15 elever erforderliga materielen kostade cirka kronor 100: — (98: 55).

Beträffande *skjutning, vapenkännedom och vapenvård* kunde först anmärkas, att tillräckligt antal banor för skolskjutning syntes vara färdigställt eller under anläggning. Flertalet av dessa torde upptaga minst fyra skjutplatser. Anslag för anordnande av skjutbanor torde därför ej böra här beräknas.

Vidare vore angående tillgången till *gevär för skolskjutning m. m.* att märka, att genom arméorder den 20 september 1940 vapen m. m. ställts till förfogande för ändamålet.

Gevär för skolskjutning och fältmässig skjutning syntes, enligt vad de sakkunniga inhämtat, kunna även framdeles ställas till förfogande genom utlåning från arméns förråd. I den mån behovet ej komme att på detta sätt bli fyllt, torde anvisningar motsvarande de i arméordern upptagna kunna påräknas komma att utfärdas till hemvärnsorganisationer och skytteföreningar. Då sålunda vapen för skolskjutning i tillräcklig mängd syntes kunna erhållas, beräknades ej några utgifter för anskaffning av vapen.

För undervisningen i vapenkännedom erforderlig ytterligare materiel (kulspruta, kulsprutegevär, kulsprutepistol) torde kunna få lånas från arméns förråd.

Till de sålunda angivna engångskostnaderna komme *utgifter för förbrukningsmateriel samt för underhåll och ersättning av försliten materiel*. Av kostnader för förbrukningsmateriel komme de största att hänföra sig till ammunition. Vid beräkningen av dessa hade man att utgå från antalet i utbildningen deltagande elever.

I skolskjutning och fältmässig skjutning beräknades komma att delta minst 18,500 elever, av vilka var och en skulle avlossa 50 skott. Årliga ammunitionskostnaden kunde sålunda beräknas till 92,500 kronor.

Målmateriel syntes kunna beräknas draga en årlig kostnad av 9,000 kronor.¹

Övriga årliga utgifter för förbrukning och förnyelse av materiel torde förslagsvis böra beräknas till 30,000 kronor.¹

Skolöverstyrelsen.

Skolöverstyrelsen har beräknat de erforderliga materielkostnaderna till 200,000 kronor, varav 70,000 kronor i engångsutgifter.

Då de sakkunniga förutsatt, att tillräcklig materiel för värtjänstutbildningen i regel funnes eller utan statens medverkan kunde anskaffas för skolorna, hade de säkert dömt för snabbt. Men utan tillgång på materiel — liksom givetvis även på ändamålsenliga lokaler och planer — kunde ingen grundläggande rationell fysisk fostran och heller ingen ändamålsenlig värtjänstutbildning bedrivas. Åt denna angelägenhet borde därför uppmärksamhet ägnas. Härvid borde ihågkommas, att för läroverkens del de kassor, som närmast hade att svara för dylika utgifter, biblioteks- och materielkassorna, i allmänhet hade all möda att kunna sörja för den nödvändiga undervisningsmaterielen jämte tryckningskostnader m. m. och i nuvarande dyrtider i regel hade det mycket bekymmersamt ställt, ej minst vid de mindre skolorna. Och vad de högre kommunala skolorna beträffade, torde för närvarande inknappning i anskaffningskostnader på de flesta håll påyrkas.

¹ I denna summa ingår även kostnader för den av de sakkunniga föreslagna skjututbildningen vid folkskolor och realskolor m. fl. läroanstalter.

Enskilda skolor slutligen syntes i regel icke ha några medel till förfogande för detta ändamål. Det syntes därför vara välbetänkt att på denna punkt följa de sakkunnigas ändock gjorda förslag att räkna med åtminstone 50,000 kronor till understöd vid inköp av materiel för värtjänstutbildningen och i idrott under budgetåret 1941/42. I själva verket vore denna summa i förhållande till antalet skolor särdeles blygsam. Överstyrelsen förutsatte, att anslaget måste begränsas till de skolor, där den speciella värtjänstutbildningen anordnades.

Överstyrelsen ville i detta sammanhang erinra om sin framställning den 17 oktober 1940 om anslag för bestridande av de med värtjänstövningarna under innevarande budgetår förenade kostnaderna. Övningarna hade omfattat i stort sett just de åldersklasser av skolungdom, som enligt överstyrelsens förslag i framtiden skulle delta i sådana övningar. Kostnaderna hade beräknats inalles till 27,000 kronor för allmänna läroverk, kommunala gymnasier, kommunala mellanskolor, kommunala flickskolor, enskilda flickskolor, högre goss- och samskolor och enskilda mellanskolor. Beloppet hade allenast avsett ett provisoriskt anordnande av övningarna, och överstyrelsen hade utgått från att rektorerna skulle inställa övningarna och i stället anordna vanliga friluftsdagar, därest anslagsbeloppet, med de förstärkningar läroanstalternas kassor eventuellt kunde lämna, skulle visa sig otillräckligt. Kungl. Maj:t hade dock funnit sig icke under dåvarande förhållanden böra ställa något sådant anslag till förfogande. Genom beslut den 10 januari 1941 hade Kungl. Maj:t förklarat, att berörda kostnader för de allmänna läroverkens del, intill dess annorlunda bleve stadgat, skulle bestridas från understöds- och premiekassan samt biblioteks- och materielkassan med den fördelning mellan kassorna, som vederbörande rektor funne lämplig. I övrigt hade Kungl. Maj:t förklarat sig vilja framdeles meddela det beslut, vartill värtjänstutbildningssakkunnigas förslag kunde föranleda.

Beslutet avsåge sålunda blott en del av de berörda skolformerna och torde ha karaktär av ett provisorium, intill dess definitivt beslut kunde fattas på grundval av numera föreliggande utredningar. Vid bestämmandet av det anslag, som nu borde ställas till förfogande, syntes hänsyn böra tagas jämväl till skolornas utgifter för ändamålet under innevarande läsår, utgifter som i allmänhet endast torde ha möjliggjorts genom ett undanskjutande av löpande utgifter för böcker och materiel. Helst skulle därför överstyrelsen velat föreslå, att ett särskilt anslag ställdes till förfogande för täckande av de utgifter, skolorna haft för ändamålet under budgetåret 1940/41. Med hänsyn till tidsomständigheterna ville överstyrelsen dock stanna vid att beräkna en förstärkning av det av de sakkunniga föreslagna materielanslaget med 20,000 kronor.

Det borde ankomma på överstyrelsen att efter de närmare riktlinjer, som kunde varda av Kungl. Maj:t bestämda, och efter prövning i varje särskilt fall låta utanordna bidrag ur anslaget till materiel, varvid även kostnader, som gjorts under innevarande budgetår, borde kunna bestridas ur anslaget.

För skolskjutningen hade de sakkunniga beräknat de årliga utgifterna för ammunitionsförbrukningen till 92,500 kronor vid ett deltagarantal av 18,500. Då ammunitionskostnaden vore väl lågt beräknad, syntes den trots relevantalets nedskärning till 15,000 à 16,000 månända böra upptagas till 90,000 kronor, vari likvisst då även inräknades ammunitionskostnaden för

den korthållsskjutning, som överstyrelsen förutsatte komma att inläggas i programmet för de klasser, vilka skulle deltaga i skjututbildningen. Posterna 9,000 för »annan skjutmateriel» och 30,000 kronor för »slitage och ersättningskostnader» borde ersättas av en gemensam post »andra kostnader för skjututbildningen» med förslagsvis 40,000 kronor, då vissa av de sakkunniga ej upptagna omkostnader torde kunna tillkomma.

c. Kostnader för ledarkurser.

De sakkunniga ha förutsatt, att för utbildande av ledare för värtjänstövningarna skulle anordnas särskilda kurser under år 1941.

Genomgång av sådana kurser skulle enligt de sakkunnigas förslag (jfr ovan) vara obligatorisk för vissa lärarkategorier i vad avsåge andra värtjänstgrenar än vinteridrotter men i övrigt frivilligt.

Vad anginge den sålunda föreslagna frivilliga ledarutbildningen i vinteridrotter, syntes nöjaktigt antal deltagare kunna beredas plats vid vissa av skolidrottskommittén för instundande vinter planerade kurser, vartill beviljats anslag ur fonden för idrottens främjande. För vinterkurser under innevarande budgetår syntes därför icke erforderligt att här upptaga några kostnader.

Angående senare erforderliga vinterkurser ville de sakkunniga ange årliga omkostnaden till omkring 31,000 kronor. Vid beräkningen härav hade förutsatts, att sådana kurser komme att anordnas av skolidrottskommittén för sammanlagt 120 läroverkslärare och 150 lärare vid högre folkskolor och folkskolor.

Beträffande därefter de övriga kurserna för ledare av värtjänstutbildningen kunde först anmärkas, att även om de för nästa år av skolidrottskommittén planerade sommarkurserna, vilka kunde utvidgas till att omfatta även utbildning i nya till värtjänstutbildningen hörande grenar, bleve fullbelagda, antalet vid dessa kurser utbildade lärare bleve otillräckligt, därest hittillsvarande deltagarantal i sådana kurser bibehölls. Anordnande av ytterligare sommarkurser för värtjänstledare bleve därför ofrånkomligt. Samtliga dessa kurser komme sannolikt att bli fulltecknade, även om alla för ändamålet tillgängliga inkvarteringsmöjligheter komme att till fullo utnyttjas. Då det vore önskvärt, att så många som möjligt av nuvarande och blivande lärare samt eventuellt andra erforderliga ledare snarast bereddtes tillfälle att genomgå dylika kurser, hade kostnadskalkylen ansetts böra avse det högsta antal kurser, som lämpligen kunde anordnas.

Vid kalkylen hade de sakkunniga utgått från att varje kurs borde omfatta högst 30 deltagare. Möjlighet att inkvartera minst detta antal under de 3 veckor, kurserna skulle omfatta, syntes föreligga på sammanlagt 14 platser. Antalet kursdeltagare skulle alltså bli 420.

Under förutsättning att antalet ledare vid varje förläggning begränsades till två, att dessa såväl som deltagarna erhöles fria resor mellan tjänstgöringsorten och kursorten (tur och retur 40 kronor) samt fritt uppehälle under kursen (7 kronor per dag) samt att ledarna därjämte erhöles arvoden, överledare med 300 kronor och biträdande ledare med 200 kronor, skulle utgifterna för kursverksamheten under sommaren komma att uppgå till i runt tal 90,800 kronor (90,776 kronor, motsvarande per kurs 6,484 kronor).

Beräkningen toge självfallet sikte närmast på förhållandena under år 1941 men ägde giltighet även för närmast följande år. Därefter torde man kunna räkna med betydligt lägre kostnader.

Skolöverstyrelsen har erinrat om att under sommaren 1940 anordnats två fristående kurser i värtjänstutbildning för gymnastiklärare vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter, den ena för manliga och den andra för kvinnliga gymnastiklärare (jfr propositionen nr 1 till 1940 års urtima riksdag, sid. 29). En fristående kurs av samma slag borde enligt överstyrelsens mening anordnas sommaren 1941. Kostnaden kunde beräknas till omkring 23,000 kronor enligt följande uppställning:

Arvode till föreståndaren för kursen	350 kronor
Arvodet till 4 biträdande ledare à 250 kronor	1,000 »
Dagtraktamentet à 8 kronor åt 90 deltagare under 3 veckor (90 × 21 × 8)	15,120 »
Resekostnadsbidrag à 50 kronor	4,500 »
Föreläsningar	400 »
Hyra av materiel	1,000 »
Organisationskostnader	500 »
	<hr/>
	Summa 22,870 kronor.

Departement-
schefen.

De sakkunniga ha föreslagit, att de lärare, på vilka ansvaret för planläggningen och ledningen av skolungdomens värtjänstövningar i första hand skulle komma att vila, d. v. s. vanligen vederbörande gymnastiklärare, skulle tillerkännas ersättning för detta arbete i form av en ökning från tre till fyra av det antal veckotimmar, vartill arbetet med organiserandet av friluftsverksamheten jämlikt civila avlöningsreglementets bestämmelser högst må uppskattas vid bestämmandet av årslönen. Detta förslag har biträts av skolöverstyrelsen, som därjämte förordat, att även övriga lärare i övningsämnen skulle tillerkännas ersättning efter enahanda grunder. Andra lärare skulle enligt de sakkunniga erhålla ersättning endast i form av minskning av den egentliga undervisningen för vecka i enlighet med därför gällande bestämmelser; skolöverstyrelsen däremot har föreslagit, att även dessa lärare skulle tillerkännas kontant ersättning för arbetet med värtjänstutbildningen, nämligen i form av visst arvode för undervisningstimme.

För egen del kan jag i likhet med statskontoret icke tillstyrka särskild ersättning åt lärare, vilka tjänstgöra såsom utbildningsledare. Sådan tjänstgöring torde böra — liksom medverkan vid ledning av friluftsverksamheten — ingå såsom ett led i den läraren åliggande undervisningsskyldigheten. Att utbildningstiden vid bifall till vad jag förordat kommer att förläggas till tiden närmast före höstterminens början torde icke kunna åberopas såsom skäl för en motsatt mening. Jag erinrar om att lärare som regel är skyldig att utan särskild ersättning lämna erforderligt biträde vid de inträdes- och flyttningssprövningar, som pågå just under ifrågavarande tid. Lärarna måste sålunda under alla omständigheter vara beredda att fullgöra arbete för skolans räkning under denna tid, varför ett deltagande i värtjänstutbildningen såsom ledare icke torde kunna betraktas såsom alltför tyngande, särskilt om — såsom jag förutsätter — de för denna spe-

ciella uppgift lämpliga lärarna i så stor utsträckning, som provas lämpligen kunna ske, befrias från provningsarbete under ifrågavarande tid. Jag är övertygad om att lärarna beredvilligt skola ställa sina krafter till förfogande för medverkan i denna utbildning.

Om jag sålunda på anförda skäl icke är beredd att förorda särskild ersättning åt skolans egna lärare för arbetet med värntjänstutbildningen, ställer sig saken likväl annorlunda, därest såsom utbildningsledare anlitas utomstående personer. I dessa fall torde ersättning böra utgå med belopp, som provas skäligt, dock högst det belopp, som framkommer vid tillämpning av de av skolöverstyrelsen förordade grunderna, d. v. s. med högst 5 kronor för utbildningstimme. Dagersättningen torde böra maximeras till 20 kronor. Det bör framhållas, att någon särskild ersättning till såsom ledare kommenderad militär personal icke torde böra utgå. Om såsom militär ledare anlitas personal från annan ort än den, där värntjänstutbildningen skall äga rum, torde rese- och traktamentsersättning böra utgå enligt de grunder, som tillämpas inom försvarsväsendet. Anmärkas må i detta sammanhang, att hemvärnspersonal torde böra erhålla ersättning enligt samma grunder, som jag förordat för utomstående personer.

Kostnaderna för såsom ledare anlitate utomstående torde, under antagande att omkring hälften av ledarna äro lärare, kunna beräknas till högst omkring 50,000 kronor för nästa budgetår, vilket belopp kommer att reduceras i den mån för de manliga lärjungarnas vapenövningar kan påräknas kommenderad militär personal.

Det hittills anförda har närmast avseende på statliga läroanstalter och högre kommunala skolor. Utgifterna för ifrågavarande ersättningar vid dessa skolor torde böra bestridas från de anslag, ur vilka lönekostnader i allmänhet vid nämnda läroanstalter bestridas. Härvid förutsattes, att dessa ersättningar skola vad beträffar de högre kommunala skolorna fördelas mellan statsverket och skolornas huvudmän på sätt sker beträffande avlöningskostnaderna i övrigt vid dessa skolor. Någon ändring i de i andra sammanhang verkställda anslagsberäkningarna för nästa budgetår lärer vid bifall till mitt förslag icke vara erforderlig. Det bör påpekas, att sannolikheten talar för att den obligatoriska värntjänstutbildningen, med hänsyn till vad i det föregående yttrats rörande betingelserna för ett igångsättande av sådan utbildning, icke torde kunna under nästa budgetår i full utsträckning komma till stånd.

Vid övriga läroanstalter, där värntjänstutbildning i egentlig mening enligt mitt förslag skulle kunna förekomma, torde utbildningsledarna böra tillerkännas ersättning i samma utsträckning som nyss angivits. Det synes dock icke erforderligt att i detta hänseende meddela reglerande föreskrifter. Då det torde vara motiverat, att kostnaderna i vissa fall till en del ersättas av statsmedel, vill jag föreslå, att anslagsmedel ställas till förfogande, ur vilka efter provning i varje särskilt fall bör beviljas bidrag för

ändamålet dock högst med belopp, som kunna utgå vid tillämpning av de av mig i det föregående förordade grunderna. Det torde vara tillräckligt, om för detta ändamål för nästa budgetår avses ett belopp av 10,000 kronor.

I detta sammanhang vill jag framhålla, att jag icke funnit anledning föreligga att för närvarande taga ställning till frågan, huruvida och i vad mån handelsgymnasierna böra tillerkännas ersättning för de merkostnader, som kunna uppstå vid förlängning av läsåret. Till denna fråga torde ställning böra tagas först efter närmare utredning i samband med anslagsberäkningarna för budgetåret 1942/43.

De kostnader, som kunna uppkomma vid anordnandet av de i det föregående angivna särskilda kurserna vid folk- och småskoleseminarier, torde böra i vanlig ordning bestridas från de för dessa läroanstalter anvisade anslagen, under vilka dock särskilda medel för ändamålet knappast torde böra beräknas.

Vad skolöverstyrelsen anfört har övertygat mig om önskvärdheten av att av statsmedel anvisas ett *engångsbelopp såsom bidrag till anskaffande av materiel* för värtjänstutbildningen vid de skolor, där sådan utbildning i egentlig mening skall förekomma. Det är uppenbarligen av största betydelse, att undervisningsmateriel finnes tillgänglig i erforderlig utsträckning, därest värtjänstutbildningen skall kunna bli effektiv. Jag finner mig dock icke kunna tillstyrka, att högre belopp än 50,000 kronor anvisas för ändamålet; i denna summa har jag då inräknat även de kostnader, som enligt överstyrelsens yttrande belöpa på innevarande budgetår och som efter närmare prövning kunna befinnas böra ersättas av statsmedel.

De *årliga utgifterna för materiel* till värtjänstutbildningen avse, såsom av utredningen framgår, allenast vissa utgifter för skjututbildningen, i första hand ammunition. För detta ändamål torde ett belopp av 120,000 kronor vara tillräckligt. I detta sammanhang må framhållas, att, enligt vad jag inhämtat, svårigheter icke torde uppstå att anskaffa för skjututbildningen erforderlig materiel.

Jag förordar alltså, att tillhopa (50,000 + 120,000 =) 170,000 kronor anvisas till anskaffande av materiel, varav 50,000 kronor belöpa på engångsutgifter. Då materielanskaffningen synes böra i god tid äga rum, bör lämpligen nämnda belopp anvisas på tilläggsstat II till riksstaten för innevarande budgetår såsom ett reservationsanslag till bidrag till vissa kostnader för värtjänstutbildning vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter. Det synes av praktiska skäl lämpligt att i detta anslag inräkna jämväl förutnämnda anslagsmedel till vissa ledararvoden, 10,000 kronor, varför anslaget torde böra uppföras med tillhopa (170,000 + 10,000 =) 180,000 kronor.

Vad beträffar *kursverksamhet för utbildande av ledare*, ansluter jag mig till skolöverstyrelsens förslag, dock med den ändringen, att jag finner kostnaderna böra begränsas till *20,000 kronor*. Ett särskilt reservationsanslag torde böra anvisas för detta ändamål på riksstaten för nästa budgetår.

I detta sammanhang erinrar jag, att skolöverstyrelsen hemställt om anvisande av 50,000 kronor av statsmedel såsom bidrag till enskilda sammanlutningar för beredande av *frivillig lägervistelse* åt skolungdom. Av den förut lämnade redogörelsen framgår, att jag för egen del finner det synnerligen önskvärt, att statligt bidrag lämnas till detta ändamål. Medel för främjande av sådan frivillig lägerverksamhet torde dock icke böra anvisas på riksstaten under åttonde huvudtiteln utan i stället i ökad utsträckning ställas till förfogande ur fonden för friluftslivets främjande. I detta hänseende har jag samrått med chefen för handelsdepartementet. Jag vill påpeka, att denna fond redan nu tages i anspråk för sådana ändamål.

VI. Hemställan.

Under åberopande av vad i det föregående anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels till Bidrag till vissa kostnader för värtjänstutbildning vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1940/41 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag

av kronor 180,000;

dels ock till Kurser i värtjänstutbildning vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter för budgetåret 1941/42 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag

av kronor 20,000.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdde hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Torsten Arén.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
I. Inledning	1
II. Allmänna synpunkter	3
III. Värntjänstutbildningens närmare utformning	27
a. Allmänna läroverk och högre kommunala skolor	27
b. Folk- och fortsättningsskolor. Folk- och småskoleseminarier	42
c. Övriga skolformer	46
IV. Värntjänstutbildningens ledning	56
a. Lokal ledning	56
b. Central ledning	63
V. Kostnadsberäkningar	67
VI. Hemställan	79